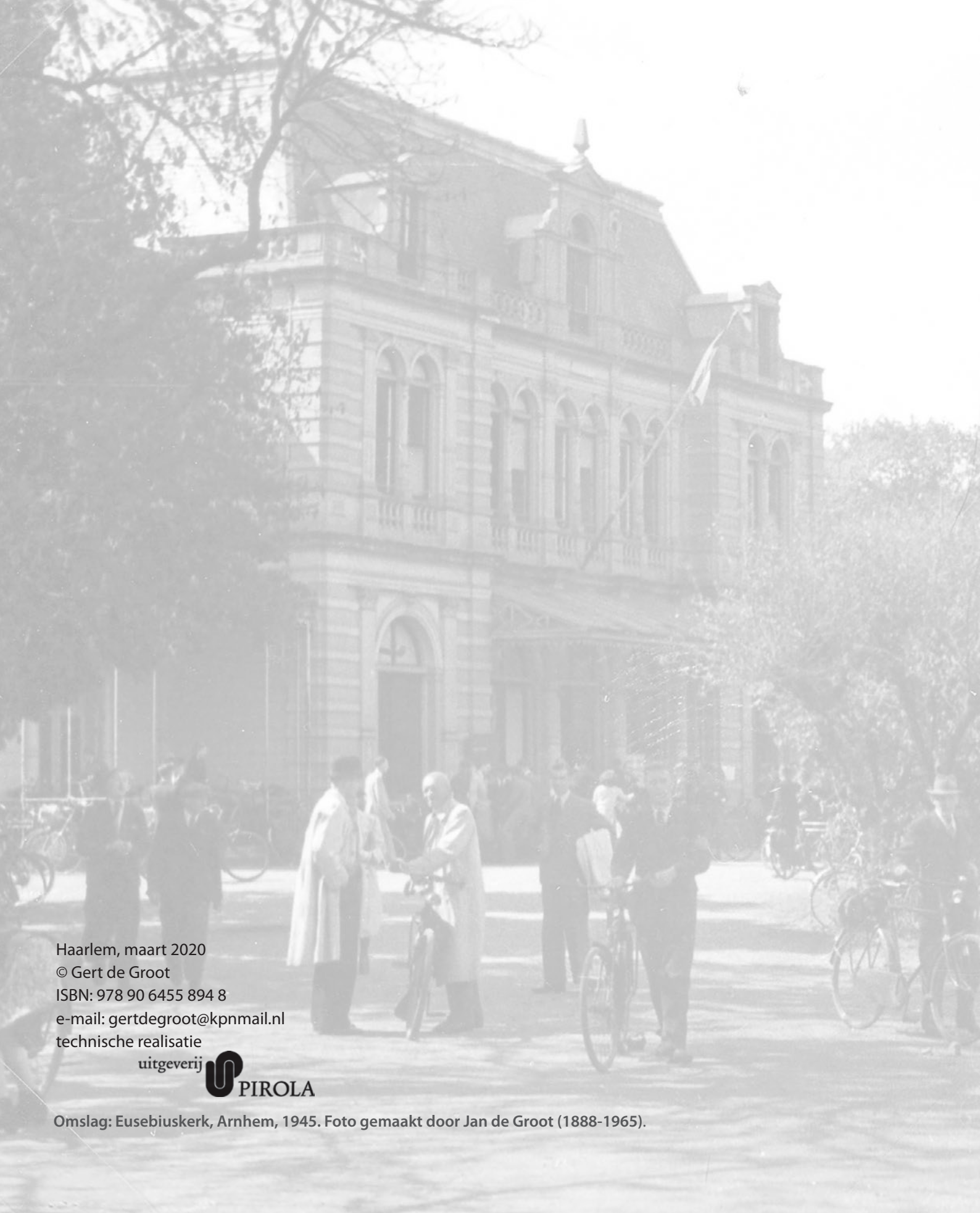

A black and white photograph showing a large, multi-story church tower that has been severely damaged, with many windows missing and structural elements exposed. The tower is viewed through a dark, arched opening in the foreground. In the lower right foreground, a person is standing next to a bicycle, facing away from the camera towards the ruins. The ground is covered in rubble and debris. The overall scene conveys a sense of historical devastation.

**brieven
aan
Jo**

brieven aan Jo

Haarlem, maart 2020

© Gert de Groot

ISBN: 978 90 6455 894 8

e-mail: gertdegroot@kpnmail.nl

technische realisatie

uitgeverij

 PIROLA

Omslag: Eusebiuskerk, Arnhem, 1945. Foto gemaakt door Jan de Groot (1888-1965).

brieven aan Jo

samenstelling Gert de Groot

Inhoudsopgave

6	Verantwoording
7	Voorwoord
8	Inleiding
8	Jo Mekking
10	Afzenders
12	Dolle Dinsdag
14	<i>opgewonden drukte</i> - afzender Mies
15	<i>was 't maar waar</i> - afzender Moeder
16	Uiteen
	<i>Brieven van familie</i>
18	<i>wat waren wij blij</i> - afzender Riek en Johan
20	<i>gespaard</i> - afzender Moeder
22	<i>spanning over jelui drietjes</i> - afzender Mies
23	<i>zee van ellende</i> - afzender Riek
24	<i>feestprogramma</i> - afzender Henk
26	<i>razzia's</i> - afzender Mies
28	<i>gezegend kerstfeest</i> - afzender Moeder
29	<i>beste wensen</i> - afzender Henk en Jo
32	<i>de aardappelvloot</i> - afzender Mies
34	<i>ik verlang hard naar je</i> - afzender Mies
	<i>Brieven van vriendinnen</i>
36	<i>het was verschrikkelijk</i> - afzender Cor
39	<i>we zitten hier best</i> - afzender Mien
40	<i>maar het ging niet</i> - afzender Cor
42	<i>veranderingen in 't zicht</i> - afzender Mien
	<i>Brieven uit de werkkring</i>
44	<i>een zekere humor</i> - afzender Ten Kate
45	<i>evacuatievergoeding</i> - afzender Trijssenaar
47	<i>vreeschelijke uren</i> - afzender Janssen
50	<i>een circulaire</i> - afzender Trijssenaar
52	<i>verlangen zoo naar huis</i> - afzender Gerry
54	<i>moeilijk</i> - afzender Sanders
55	<i>een Bescheinigung</i> - afzender Trijssenaar
57	<i>zoveel mogelijk helpen</i> - afzender Trijssenaar

60 **Laatste loodjes**

Brieven van familie en vrienden

- 61 *moedeloze dagen* - afzender Riek
- 64 *och Heere hoe lang nog* - afzender Moeder
- 65 *uit de stad geweest* - afzender Mies
- 66 *door het oog van de naald* - afzender Henk
- 67 *geweldige verrassing* - afzender Riek
- 69 *verjaardag in ballingschap* - afzender Mien

Brieven uit de werkkring

- 70 *rijkswachtgeld* - afzender Trijssenaar
- 71 *quitantie* - afzender Ten Kate
- 72 *heidense bende* - afzender Trijssenaar

74 **Bevrijd en verder**

Brieven van familie en vrienden

- 75 *uitbundige feestvreugde* - afzender Riek
- 77 *vreselijke chaos* - afzender Mien
- 78 *nog lang niet klaar* - afzender Mien
- 80 *Mekkie* - afzender Hansman
- 81 *met lust aan het werk* - afzender Moeder
- 84 *model 2* - afzender Henk
- 86 *'t is mij werkelijk te duur* - afzender Cor
- 88 *Rijksmetallum* - afzender Henk

Brieven uit de werkkring

- 90 *Sacré Coeur* - afzender Trijssenaar
- 92 *gekeurd op 'pietjes'* - afzender Trijssenaar

95 **Nagekomen post**

- 95 *aek pamienke* - afzender Tilly
- 99 *bijna gebroken* - afzender Thé

102 **Herkomst illustraties**

103 **Voornaamste bronnen en enige literatuur**

Verantwoording

Alle brieven zijn bij het Gelders Archief ondergebracht (toegangsnr. 1557, inventarisnr. 1542). Daaruit heb ik 45 brieven geselecteerd voor deze uitgave. De afgevalen brieven bevatten te weinig nieuws, of de context ervan was onduidelijk, bijvoorbeeld doordat de relatie van de schrijver tot Jo mij onbekend was. De brieven staan min of meer in chronologische volgorde. Ze zijn gegroepeerd in subhoofdstukken met eenzelfde groep afzenders. Elk hoofdstuk begint met een overkoepelende inleiding.

De meeste brieven zijn voorzien van een korte inleiding, om de context van de brief aan te geven. In de kantlijn van de brieven is soms voor de leesbaarheid een notitie geplaatst. Taal en spelling van de brieven zijn gehandhaafd, inclusief oudere spelling, taal- en spelfouten. De vele afkortingen heb ik niet vervangen door een volledige tekst; ze staan voor het karakter van de vaak lange, handgeschreven brieven en voor zuinig papiergebruik. Bovendien zijn ze door de context wel duidelijk.

Sommige handschriften waren slecht leesbaar en afgezien daarvan waren sommige woorden - meestal eigennamen - moeilijk te ontcijferen; ook zorgden de gaatjes van de perforator een enkele keer voor vraagtekens. De onzekerheden in de tekst zijn aangegeven met [??].

Op geëigende plaatsen zijn illustraties toegevoegd, afkomstig uit het eigen familiearchief of uit diverse openbare archieven.

Deze uitgave dankt zijn ontstaan in de eerste plaats aan mijn oudtante Jo, die de waarde van haar 'oorlogsbrieven' inzag en ze daarom zorgvuldig bewaarde. Zus Elizabeth heeft haar bijdrage geleverd door mee te denken, mee te lezen en mee te schrijven. Mijn vrouw Tineke heeft geholpen kriebelhandschriften van sommige briefschrijvers te ontcijferen. Ten slotte heeft mijn broer Jan Pieter het familiekarwei afgemaakt: hij heeft mede met de uitgever de vormgeving bepaald.

Voorwoord

Via mijn grootouders en ouders als ooggetuigen heb ik - geboren in 1947 - nog wel iets meegekregen van de Tweede Wereldoorlog en van wat oorlog is, hoewel zij daar nooit zo uitgebreid over vertelden. Mijn vader Jan de Groot schreef na zijn pensionering een uitgebreid familieverhaal, waarin hij ook oorlogsherinneringen verwerkte. Maar voor de generatie na mij is oorlog alweer ver weg. Het leek mij daarom goed om van deze brieven aan mijn oudtante Jo een kleine uitgave te maken, zodat de volgende generatie kan lezen hoe ontwrichtend oorlog is voor het dagelijks leven van gewone mensen. En hoe afschuwelijk soms. Deze uitgave van Jo's brieven is ook een klein monumentje voor Jo.

De twee zussen, mijn oma Ger en (oud)tante Jo hadden een hechte band, Jo was heel vaak bij opa en oma De Groot. Mijn vader - enig kind - was erg op haar gesteld en dat was wederzijds. Ze was een bijzondere vrouw, altijd opgewekt. Ondanks haar eigen sores - ze was mindervalide - had ze veel belangstelling voor mensen, voor muziek, voor boeken. Ze verdiende de kost als boekhoudster en hield er voor het overige een uitgebreid sociaal en cultureel leven op na. Een geëmancipeerde vrouw, zeg ik achteraf.

Mijn oma en opa heb ik goed gekend, zij logeerden minstens tweemaal per jaar bij ons en een enkele keer ging ons hele gezin een dag naar Arnhem, op zondag. Steevast was tante Jo daar dan ook. 'Arnhem' was onderdeel van onze jeugd.

75 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog is het boekje klaar. Op de dag af 117 jaar na de geboortedag van Jo hebben mijn broers en zussen de eerste uitgave ontvangen.

Haarlem, 22 maart 2020
Gert de Groot

Inleiding

In het familiearchief van mijn overleden ouders trof ik een kleine ordner aan met een briefje erbij, 'Voor Jan, bewaren!' Het bleken ruim honderd brieven en briefjes te zijn, alle gericht aan Jo Mekking, de tante van mijn vader. Dat tante de ordner aan haar neef vermaakte, bewijst wel dat ze de inhoud van waarde vond.

De brieven zijn aan Jo geschreven tussen september 1944 en maart 1946. Ze zijn afkomstig van Jo's familie uit Den Haag en Haarlem, van haar vriend(inn)en uit haar woonplaats Arnhem en van haar werkgever en collega's aldaar. De brieven getuigen van het laatste zware oorlogsjaar in de bezette gebieden ten noorden van de grote rivieren en van de moeilijke periode daarna. Dramatische gebeurtenissen staan erin beschreven maar vooral ook de dagelijkse moeite en zorg om het hoofd boven water te houden. Ieders inzet was daarbij nodig, waarbij mannen ook nog het gevaar liepen door de Duitsers te worden opgepakt, bijvoorbeeld om te 'graven' ten behoeve van verdedigingswerken.

Belangrijke feiten die in de brieven naar voren komen:

- 5 september 1944, Dolle Dinsdag. De bevolking dacht dat de bevrijding nabij was en vierde - voorbarig - Bevrijdingsdag.
- 23 september 1944, bevel tot evacuatie uit Arnhem in verband met de Slag om Arnhem.
- 3 maart 1945, geallieerde bommenwerpers gooien het Bezuidenhoutkwartier in Den Haag plat.
- 5 mei 1945, Bevrijdingsdag.

De brieven na de bevrijding geven een beeld van de herbevolking van Arnhem en hoe de inwoners de draad in het verwoeste Arnhem weer oppakten. Maanden later krijgt Jo nog brieven van twee vriendinnen, die verhalen over hun dramatische oorlogservaringen, o.a. uit voormalig Nederlands-Indië.

Jo Mekking

Johanna Alberdina Mekking (1903-1985) was de jongste in het gezin Mekking-Sandberg, bestaande uit vader, moeder en vijf kinderen. Zij woonden in Arnhem in de Boulevardwijk. Het waren gelovige en kerkelijk meelevende mensen. Vader Christiaan is diaken geweest bij de Gereformeerde Kerk. Hij was hovenier en had een eigen zaak. Zijn gezondheid liet te wensen over: hij leed aan tuberculose.

In 1906 ging hij met z'n hele gezin voor een kuur naar Davos. Na een verblijf van twee jaar kwam het gezin weer terug in Arnhem. Christiaan overleed op jonge leeftijd in 1910, moeder Johanna met de vijf kinderen achterlatend. Jo was toen 8 jaar oud en haar zus Ger, de oudste, 21 jaar. Moeder betrok een naburig huis in de Gravenstraat. Daar heeft ze gewoond tot vlak voor de oorlog. Al haar kinderen trouwden, behalve Jo. Zij bleef ongetrouwd.

Het gezin Mekking-Sandberg met Jo tussen vader en moeder in; verder v.l.n.r. de kinderen Henk, Ger, Mies en Riek

Tijdens de Slag om Arnhem evacueerde Jo naar Ede, samen met haar zus Ger en zwager Jan (mijn oma en opa). Ze werd ingekwartierd bij de familie Hansman, dichtbij Ger en Jan. Rond 1 april 1945 kreeg ze de kans om naar haar zus Mies in Haarlem te gaan. Na de bevrijding zijn Jo, Ger en Jan weer teruggekeerd naar Arnhem. Mogelijk heeft Jo eerst kort tijdelijk onderdak gevonden in de Bouriciusstraat bij haar werkgever maar al spoedig had ze vlakbij een pension gevonden in de Sweerts de Landasstraat 105. Ger en Jan keerden weer terug op hun oude adres Izaäk Evertslaan 14.

Jo is ruim 83 jaar geworden. De laatste jaren van haar leven woonde ze in het bejaardencentrum Presikhaaf, dicht bij haar zus Ger, die in Vredenhoff woonde. Ger woonde daar alleen sinds het overlijden van haar echtgenoot Jan in 1965.

Afzenders

Familie

Jo en Ger Mekking hadden nog twee zussen en een broer, in Den Haag en Haarlem. Daar, in het laatste oorlogsjaar, was de gezinssituatie van hen als volgt:

- **Riek**, getrouwd met **Johan** Hagg, woonde in Den Haag (Isingstraat); **Moeder** Johanna woonde bij hen in. Ze was geestelijk niet sterk (meer) en leed soms aan depressies.
- **Mies**, getrouwd met **Henk** Hulleman, woonde in Haarlem (Garenkokerskade) met hun 19-jarige zoon Joop.
- **Henk**, getrouwd met **Jo** Jongenburger, woonde aanvankelijk in Scheveningen en later eveneens in Den Haag (Bezuidenhoutkwartier). Zij hadden twee zonen thuis: Henk (20 jaar) en Ru (18 jaar).

Deze familieleden schreven vaak aan Jo. Of aan Jo, Ger en Jan; die trokken veel gedrieën op en anders waren ze wel bij elkaar in de buurt. Van mijn oma Ger en opa Jan zijn daarom geen brieven aangetroffen.

Vrienden

Eerst moet vriendin **Cor** Verweij worden genoemd, met wie Jo in Arnhem jarenlang een huishouden deelde. In 1943 zijn ze nog verhuisd van de Kastanjelaan naar Rosandelaan 9, het adres van Annie en Frits Vos ('de Vosjes'). Annie was een zusje van Cor. De evacuatie bracht Cor in Voorthuizen.

In Arnhem vlakbij het ouderlijk huis van Jo en vlakbij de Kastanjelaan - het oude adres van Jo en Cor - woonden **Mien** en **George** Schönthaler- Bongers. Vroegere buurtgenoten dus, maar misschien kende Jo hen ook wel via de kerk. Met hen heeft ze veel contact gehad. Door de evacuatie kwamen deze vrienden in Epe terecht.

Van de vriendinnen **Tilly** en **Thé** weet ik weinig. Tilly was als verpleegkundige naar Nederlands-Indië gegaan. Na de oorlog schrijft ze aangrijpende verhalen over haar verblijf daar. Vriendin Thé schrijft openhartig over al het oorlogsleed dat haar is overkomen.

Ten slotte vond ik brieven uit Ede van de familie **Hansman**, Nachtegaallaan 32. Daar heeft Jo ingekwartierd gezeten van september '44 tot april '45. De eerste briefwisseling was enigszins formeel maar later steeds meer vriendschappelijk. Het dochtertje Lia van Henk en Rie is gek op Jo en noemt haar steevast Mekkie.

Werkkring

Jo Mekking was boekhoudster op een notariskantoor, waar kandidaat-notaris **Th.A.E. Trijsse-naar** in 1943 tot notaris benoemd werd. Hij kwam naar Arnhem samen met zijn vrouw To en hun 10-jarig dochtertje Jeanne. De notaris had een kantoor op de Jansbinnensingel.

Officiële Mededeeling.

De notaris had behalve Jo nog de personeelsleden **Gerry Hegeman, Ten Kate, Sanders** en **mevrouw Janssen** in dienst. Allen zijn uit Arnhem geëvacueerd, naar diverse plaatsen op de Veluwe. Maar ze hielden contact met Jo, zowel zakelijk als persoonlijk.

Jansbinnensingel 19,
anno 2020.

Dolle Dinsdag

De Geallieerden zijn op 6 juni geland in Normandië en hun legers trekken snel op, noordwaarts door Frankrijk en België. Begin september 1944 naderen ze de Nederlandse grens. 'Het uur der bevrijding heeft geslagen', aldus de Nederlandse minister-president Gerbrandy op maandag 4 september via Radio Oranje uit Londen. Veel geruchten doen de ronde: 'Ze zijn al over de grens! Ze zitten al in Breda!' De bevolking ziet tekenen van bevrijding: wegtrekkende NSB-ers en nerveuze activiteiten van de bezetter. Onstuitbaar optimisme over de aanstaande bevrijding. Op Dolle Dinsdag 5 september feesten de mensen uitgelaten op straat, alsof er geen bezetter meer is. De bevrijders worden op straat opgewacht.

De realiteit keert 's middags al snel terug. Patrouilles van de *Feldgendarmerie* en *Ordnungspolizei* maken een einde aan de feestvreugde. Elke samenschooling van meer dan vijf personen wordt onmiddellijk onder vuur genomen. De bezetting duurt voort.

Inwoners van Den Haag wachten aan het Rijswijkseplein tevergeefs op de Canadese bevrijders

Duitse militairen
vluchten naar het
spoorwegstation nabij
de Rijnstraat in Den
Haag

Haarlem, 12 Sept. '44.

Lieve Jo.

Nog hartelijk dank voor je laatste brief. G.
 Lukkig, dat het nog goed met je is, het gaat me anders spannen,
 want het komt iederen dag nader. Het jehin laatst ook zijn leuke
 Dinsdag gehad? Hier ging 's ochtts, dat de Engl. Amerikanen den
 Haag al binnengetrokken waren, en al voorby Wassenaar waren. Hoe
 veel wij het niet geloofden, gingen we toch eens even de stad in. Daar
 was een opgewonden drukte, de mensen liepen met oranje gebroed,
 anderen met kleenert, met bessen wortels, 't was met een koninginne-
 dag van vroeger. Die donker auto's renden door de stad en ook de weg
 naarden Haag op, en daaruit zagen we ook wel, dat er niets van aan
 kon zijn. En ik geloof niet, als zij hier binnentrokken, dat wij dan
 a. de kant van de weg zullen staan. Ten slotte begon het de duisternis
 toch wel wat op te vritteeren, en begonnen ze hier en daar te schree-
 len en ook dicht bij ons, waar wij liepen werd opeens hevig geknald,
 zodat we maar naar huis zijn gegaan. Men zeet zelf, dat schieten
 en Afmegeren ook al vrij waren en in Amsterdam beweende men, dat in
 Haarlem hevig gewoekter werd. Enfin, we hadden een prettige dag
 en 't moordte was, dat heel veel n.s.b.'ers op de troep gingen, ook
 bij ons in de buurt. Is het bij jehin ook zo geweest?
 En wat worden nu de heeren vreselijk beschoten, he? Ten onderwerpen
 van Henk moesten Maandag van Rotterdam naar Londen fretsen,

Brief 'opgewonden
drukte', eerste kantje

opgewonden drukte

afzender Mies

Begin september schrijft Jo vanuit Arnhem brieven naar haar zus Mies in Haarlem en naar haar familie in Den Haag. De 'antwoordbrieven' van hen zijn Jo's eerst bewaarde brieven.

Haarlem, 12 Sept. '44

Lieve Jo,

Nog hartelijk dank voor je laatste brief. Gelukkig, dat het nog goed met je is, het gaat nu anders spannen, want het komt iedere dag nader. Heb jelui laatst ook zo'n leuke Dinsdag gehad? Hier ging 't gerucht, dat de Anglo-Amerikanen den Haag al binnengetrokken waren, en al voorbij Wassenaar waren. Hoewel wij het niet geloofden, gingen we toch eens even de stad in. Daar was een opgewonden drukte, de mensen liepen met oranje getooid, anderen met bloemen, met bossen wortels, 't was net een Koninginnedag van vroeger. De duitse auto's reden door de stad en ook de weg naar den Haag op en daaruit zagen we ook wel, dat er niets van aan kon zijn. En ik geloof niet, als zij hier binnentrekken, dat wij dan aan de kant van de weg zullen staan. Tenslotte begon het de Duitsers toch wel wat erg te irriteren, en begonnen ze hier en daar te schieten en ook dicht bij ons, waar wij liepen werd opeens hevig geknald, zodat we maar naar huis zijn gegaan. Men zei zelfs, dat Arnhem en Nijmegen ook al vrij waren en in Amsterdam beweerde men dat in Haarlem hevig gevochten werd. Enfin, we hadden een prettige dag en het mooiste was dat er heel veel nsb-ers op de loop gingen, ook bij ons in de buurt. Is het bij jelui ook zo geweest?

En wat worden de treinen vreselijk beschoten, hè? Een onderwijzer van Henk moest Maandag van Rotterdam naar Leiden fietsen, overal stonden uitgebrande treinen, dat was Zondag zo erg geweest. Ook de tram van hier naar Leiden werd beschoten, 11 mensen dood. Waar dat nu goed voor is, begrijp ik niet, wat hebben ze nu aan een tram te beschieten. Met dat alles sturen ze jou vakantie weer lelijk in de war. 'k Hoop dat je het kunt uitstellen tot later, dan houd ik het nog tegoed. Gelukkig dat Moeder nog net veilig overgekomen is, hè, nog net voor het ergste begon. Ik kreeg van Moeder zelf een brief en later een van Johan Hagg, het bevalt hem goed om halve dagen naar kantoor te gaan. Wij hebben nog maar mooi van de vakantie genoten, jammer, dat jij er zo bij inschiet. Heerlijk dat Evelien weer vrij is, dat is nogal gauw gaan, ze schreef ons na afloop even een briefje, ze zal wel erg genieten van haar vrijheid. Vanmorgen was het zulk prachtig weer en heb ik eens een fietstochtje gemaakt in de Haarlemmermeer, en liep ik bij een boer nog een 25 kilo aardappels op, want 't is nu zaak om nog iets binnen te slepen, gister deed Henk hetzelfde. 't Is jammer dat we Joop niet kunnen sturen, want die heeft tijd genoeg maar overal worden jongens van 15 j. al aangehouden en moeten ze ergens gaan werken, zelfs de trams worden ervoor leeggehaald. Nu, verder nieuws is er niet, maar 'k dacht, nu is de gelegenheid er nog om iets te laten horen, wie weet wat er straks komt.

Doe je ook de groeten aan Ger en Jan. Zijn ze de duitse familie al kwijt? Hun vakantie brengen ze zeker ook in Arnhem door? Nu wees met al je huisgenoten hartelijk gegroet en van harte sterkte, een zoen van je liefh.

Ook de groeten van Henk en Joop

Geallieerden
beschoten treinen
om het (personen)
vervoer te ontregelen,
een probaat middel in
oorlogstijd.

Mies' echtgenoot
Henk Hulleman was
hoofd van de Dr.A.
Kuyperschool in
Haarlem.

Moeder woont in bij
haar dochter Riek en
schoonzoon Johan
Hagg.
Evelien is een nichtje.

Een deel van het
huis van Ger en
Jan in Arnhem was
gevorderd voor
inkwartiering van een
Duitse militair.

was 't maar waar

afzender Moeder

Jo's 78 jarige Moeder woont in Den Haag bij haar dochter Riek en schoonzoon Johan Hagg. Haar brief is ook gericht aan Jo's zus Ger en zwager Jan, die niet ver van Jo in Arnhem wonen. Jo logeert daar een tijdje.

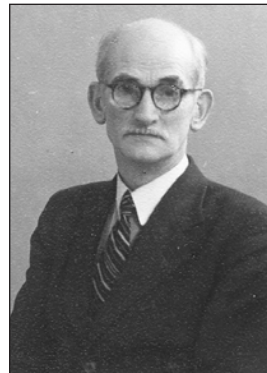
den Haag, 13 Sept '44

Lieve Jo, Ger, Jan,

Je schrijven van morgen in dank ontvangen. Ik was blij te vernemen dat je bij Ger, en Jan, nu was. Ik zei hier al, nu zou ik wel eens in Arnhem willen zien, of ze daar verleden week ook zoo'n rumoerig dag hadden, ze dachten ineens dat de bevrijding kwam, en 't was een drukte van belang. Maar dat zal wel niet zoo vlug gaan, was 't maar waar. Hier komen nu die vliegende bommen over, ook een lawaai van belang. En dan iedere keer luchtalarm. Ze zijn in Wassenaar aan het verhuizen, een deel ervan. Ze zeggen omdat daar die vliegende bommen vandaan komen. Ze schieten nu maar, ook de tram naar Voorburg, en Leiden, werd beschoten en dooden ook, vanmorgen waren ze hier ook tamelijk aan het schieten, van uit de verte te hooren. We waren daarvoor nog zoo gezellig bij elkaar in Arnhem. Nu is het mooi Sept weer geworden, na een paar gure dagen, en storm erbij. Heb je na m'n vertrek mijn schrijven toen ontvangen? Terwijl ik zit te schrijven, komt je brief, nog wel bedankt daarvoor. Deze was ook voor Ger, en Jan, bestemd. Van hun vacantie is nu ook niets gekomen net zoo min al van de jouwe. We zijn verleden week nog naar Henks verjaardag geweest, net voor die rumoerige dag. Dokter van 't Riet is verleden week ook bij me geweest, hij vond dat ik goed was, maar ik moest tenminste één pond boter apart erbij hebben, want de laatste winters krijg ik het te kwaad, en de tabletten moest ik ook door blijven nemen. Nog wel bedankt voor de goede zorgen voor me. Ik heb er hier natuurlijk niets over gezegt. Maar om nu aan boter te komen gaat niet makkelijk, vooral in deze onrustige tijd. De menschen die hier buiten de stad op kantoor zijn, blijven gewoon thuis. We hopen dat we allen bewaard mogen blijven in deze tijd van oorlog, er worden heel wat mensen weggenomen. Nu vele hartelijke groeten voor je allen met een zoen je liefh.

Moeder.

Ook de groeten van hier

Jo, Ger en Jan

Uiteen

Voor de oprukkende legers uit het zuiden willen de Geallieerden een bruggenhoofd bij Arnhem vestigen om de Rijn te kunnen oversteken. Op zondag 17 september 1944 bombarderen zij Arnhem. Ten westen van Arnhem worden parachutisten gedropt. Aanvankelijk lopen ze zonder veel tegenstand de stad binnen, maar in de loop van de week dringen de Duitsers hen terug. Om de Rijnbrug wordt hevig gevochten. Verschrikkelijk, de stad brandt en lijdt. In minder dan een week is de Slag om en bij Arnhem door de Geallieerden verloren. De Duitsers merken Arnhem aan als frontstad en de burgerbevolking moet weg.

Op zaterdag 23 september geeft de *Wehrmacht* bevel tot evacuatie. Wegwezen, vóór maandag 20.00 uur. De Evacuatie-commissaris is duidelijk: 'Ieder dient zich zooveel mogelijk zelf te redden'. Door de ligging van het front is evacuatie eigenlijk alleen in noordwestelijke richting nog mogelijk, weg van de bevrijde gebieden. Gezamenlijk gaan Jo, Ger en Jan op weg en komen via Velp in Ede aan. Zo'n 25 km lopen, bagage meesjouwend. Jo als mindervalide met loopbeugels, in haar karretje. Onderweg zijn er EHBO-hulpverleners ingericht om wat te rusten, te eten en wat te drinken. Het moet een barre tocht zijn geweest.

Jo's Arnhemse vrienden en collega's van haar werk vinden hun eigen evacuatieadressen, verspreid over de Veluwe. De werkzaamheden op het notariskantoor, waar Jo werkt, liggen praktisch stil. Het onderlinge contact tussen het personeel blijft. Notaris Trijssenaar wil z'n personeel bij elkaar houden om direct na de oorlog een doorstart te kunnen maken.

De Geallieerden zijn er niet in geslaagd om bij Arnhem een bruggenhoofd te vestigen. De bevrijding van Nederland boven de grote rivieren laat op zich wachten en de oorlog duurt daar voort. Overal worden jongens en mannen gevorderd om te werk gesteld te worden, o.a. om te 'spitten' (het graven van verdedigingslinies). Vervoer is er nauwelijks. Als je je wilt verplaatsen, moet je lopen. Tenzij je nog een fiets tot je beschikking hebt, voor zolang het duurt. Want fietsen worden ook gevorderd. Er is weinig elektriciteit en een nijpend tekort aan voedsel, met name in de steden. Voedseltochten worden gemaakt. Maar velen lijden honger, in de winter erge honger.

Aan de Bevolking van Arnhem.

Op bevel van de Duitse Weermacht moet de geheele bevolking van Arnhem evacueeren, t.w.:

beneden de spoorlijn heden (Zondag) en boven de spoorlijn uiterlijk Maandagavond 25 September.

Als evacuatie-richting wordt aanbevolen richting APELDOORN en richting EDE.

De bevolking wordt aangeraden om zich in kleine buurt-groepen (stadswijken) te organiseeren en voor het vervoer van ouden van dagen, hulpbehoevenden en kinderen met eigen organisatie-middelen zorg te dragen. Ook ziekenhuizen worden geëvacueerd, hetgeen door het Rode Kruis wordt verzorgd, waardoor deze organisatie reeds oerbelaast is.

Ieder dient zich dus binnen zijn groep zooveel mogelijk zelf te redden.

Van gemeente wege zal langs den weg naar Apeldoorn op een reeks plaatsen hulpposten worden gevestigd.

Ieder nemen slechts het hoognoodige mede en wel voornamelijk dekens, eetgerei, en mondvoorraad.

In verband met luchtgevaar wordt men aangeraden kleine groepen te vormen, voorzien van witte vlaggen.

Namens de Evacuatie-commissaris,
d. Kring-commissaris voor Gelderland
van het Rode Kruis.

Dr. v.d. Does.

OPROEP

De plaatselijke evacuatieleider doet een dringend beroep op stadgenooten, die zich geheel ter beschikking van de nood-evacuatie der Arnhemsche bevolking willen stellen.

AANMELDEN aan de H.Hartschool, Bakenbergsheweg.

De Evacuatie-leider.

Evacuatiebevel

wat waren wij blij

afzender Riek en Johan

Zo snel als mogelijk na het vertrek uit Arnhem schrijft Jo naar haar familie in Den Haag om te vertellen dat ze nog in leven zijn en waar ze zitten. De eerste brief van Jo uit Ede komt in Den Haag aan bij haar zus Riek en Johan. Moeder woont bij hen in.

den Haag, 4.10.'44

Lieve Jo, Ger en Jan,

Gelukkig is de spanning gebroken en kwam er bericht van jullie. Wat waren wij blij met je brief Jo, wij zaten zoo in angst over jullie. Wat hebben jullie veel meegemaakt en misschien nog mee moeten maken. Aan Moeder hadden we zoo weinig mogelijk verteld over Arnhem, alleen keek moeder naar elke post uit. Juist toen je brief kwam, waren Jo en Henk bij ons en ik stuur jouw brief meteen door naar Haarlem. Gelijk met jouw brief, kwam er ook een brief van Mies, ze schreef dat Jan en Katy ook hun huis uit moesten en nu in Beverwijk wonen. Wat gaat er toch een zee van ellende over ons land en wat maken jullie er nu veel van mee. Wat vreselijk om je huis uit te moeten en alles achter te moeten laten en dan ook dat ons mooie Arnhem zo verwoest wordt. Wij maken hier nu ook veel moeilijkheden mee, vooral met gas en licht en voedselvoorziening, maar het is nog niet te vergelijken wat jullie doormaken, want wij zitten nog in eigen huis en dat is nu een weelde niet genoeg te waarderen. 't Zal ons benieuwen of jullie in Ede kunnen blijven, van Ans in Wageningen hooren wij niets. Wat zal dat een tocht geweest zijn van Velp naar Ede, hadden jullie de fietsen nog mee kunnen nemen? 'k Hoop van harte dat je dit schrijven ontvangen zult. Wees alle drie heel hartelijk gegroet met een stevige kus van ons, je liefh.

Moeder zal morgen even aan jullie schrijven.

Riek.

Jan is de (enige) zoon van Ger en Jan, getrouwd met Katy van den Burg. Zij zaten op dat moment in Beverwijk, maar ze woonden in Velsen.

Jo, Ger en Jan hebben eerst vier dagen in Velp gezeten (Burg. Brandtlaan 3). Op 1 oktober zijn ze vandaaruit naar Ede geëvacueerd.

Lieve allemaal,

Wij waren blij met de brief, na zoo'n tijd van spanning. Wat een voorrecht dat we elkander in het gebed kunnen gedenken, wat wij elken dag ook doen. Wat kunnen we dankbaar zijn dat de tantes en ook mijn Vader hun oogen voorgoed op deze aarde gesloten hebben. Wij wachten ook elken dag bericht uit Wageningen. Mijn zwager de Haan, moet deze week een nogal ernstige maagoperatie ondergaan en dat nu in deze tijd, nu een vader slecht in zijn gezin kan gemist worden.

Hartelijk gegroet,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Johan'. The script is cursive and fluid, with a long horizontal stroke at the end.

gespaard

afzender Moeder

den Haag, 5 Oct 44

Lieve Ger, Jo, Jan,

In hartelijken dank Jo, je brief ontvangen. Riek heeft al wel geschreven, maar ik wil ook nog even jullie terug schrijven. O, wat hebben jullie toch vreselijke dagen mede gemaakt. Je kunt denken dat ik nacht, en dag, aan jullie dacht, en velen met jullie die in Arnhem waren. Ik vroeg maar, of de Heere je bewaren wou, in die verschrikkelijke dagen van oorlog en geweld. We wisten maar niet waar of jullie waren. Ik dankte de Heere dat jullie tot hier toe gespaard waren en nog met elkaar waren. Van Mies kwam gelijk met jou schrijven een brief. Je zou in die dagen zoo graag allen bei elkaar wil wezen. Om zoo alles achter te moeten laten in deze ontzettende tijd voor jullie en velen in Arnhem en omgeving waar de oorlog woedt. 't Is te hopen dat God de gebeden verhooren mag, die opgezonden worden dat de vrede weer komen mag. De vorige weken waren we nog zoo gezellig bij jullie, en hebben toen zoo samen genoten, en nu alles zoo veranderd, het kan ineens veranderen, en willen hopen, dat we elkaar na een tijdje in gezondheid mogen zien. Ik was de Heere dankbaar dat je brief kwam en wist waar jullie waren.

Vele hartelijke groeten voor je allen met een zoen je liefh.

Moeder.

den Haag 5 Oct 44.
 Lieve Ge, Jo, Jan,
 Het hartelijken dank
 Jo, je, brief ontvangen.
 Beek heeft al wel ge-
 schreven, maar ik wil
 ook nog even jullie terug
 schrijven. O, wat hebben jullie
 toch vreemde dagen mede-
 gemaakt je kunt denken
~~dat je nacht, en dag, aan~~
~~in de dacht, en velen met~~
 jullie die in stink. waren.
 Ik vroeg maar, of de Heere
 je bewaren wou, in die
 verschrikkele dagen van oorlog
 en geweld. We wisten maar
 niet waar of jullie waren.
 Ik dankte de Heere dat
 jullie tot hertoe gespaard
 waren en nog met elkaar

waren Van Mies kwam
 gelijk met jou schrijven
 een brief. Je zou in die
 dagen zoo graag allen bei-
 elkaar wel woen. En zoo
 alles achter te moeten laten
 in deze ontzettende tijd van
 jullie en velen in stink
 en omgeving waar de oorlog
 woedt. Ik te hopen dat
 God de gebeden verhooren
 mag, die op gezonden wa-
 ren dat de vrede een
 kome mag. De vorige week
 waren we nog zoo gezellig
 bij jullie, en hebben toen
 zoo samen genoten, en nu
 alles zoo veranderd, het
 kan eens veranderen, en
 willen hopen, dat we elkaar
 na een tijdje in gezondth.
 mogen zien. Ik was de Heere
 dankt dat je brief kwam en
 wist waar jullie waren.

spanning over jelui drietjes

afzender Mies

Mies en Henk uit Haarlem waren telefonisch al ingelicht over het feit dat Jo als eerste levensteken een brief uit Ede naar Den Haag had gestuurd.

Haarlem, 6 Oct. '44

Lieve Ger, Jan en Jo,

Zo even ontvingen wij in h. dank de brief van Jo. Woensdagavond belde Henk ons op, en zei dat Moe-der een brief uit Ede ontvangen had, dat jelui daar behouden aangekomen waren en wij belden Jan en Katy direct op om het goede nieuws door te geven. Wij hebben in geweldige spanning over jelui drietjes gezeten, en het was gewoon een verlossing, toen het bericht kwam. Daarbij maakte ik me echt zenuw-achtig, hoe Jo evacueren moest, maar ik zie alweer, dat ook daarin voorzien is. Wat moet jelui in die dagen wel doorgemaakt hebben! Hier hoorde men: heel Arnhem brandt, ligt plat, 3000 doden, en de schrik sloeg ons om 't hart, te denken dat jelui daar tussen zat. En dan zal het heel wat voor jelui geweest zijn, om de deur van je huis dicht te trekken en alles achter te laten, want hoe vind je het terug? Wat een toestand, waar men zo opeens in verzeild is! Wij zijn gelukkig nog goed. A.s. Maandag is er geen electr. licht meer en zitten we in 't duister. Er worden hier aldoor fietsen gegapt, je durft er niet meer op te zitten, 't is een fietsen roof op groote schaal, op alle punten van de stad worden we aangehouden. Heel Velsen, Bloemend, Sandpoort en een gedeelte van Haarlem is verleden week plotseling geëvacueerd naar Haarlem. Wij boden Jan en Katy ons huis aan, maar zij moesten in de buurt blijven en zitten nu in Be-verwijk. Hun adres weet ik niet, maar wij kunnen hem bij andere mensen wel opbellen. Nu, ik zal maar niet verder schrijven, dan kan deze brief vanavond nog weg, dat scheelt alweer een dag. Jelui brief is nog betrekkelijk spoedig overgekomen, hè? Ik hoop dat je in Ede blijven kunt, maar waar is men nu veilig! Mochten jelui weer veranderen moeten, dan houd je ons zeker wel een beetje op de hoog-te. Misschien krijgen wij geen oorlogstoneel, dan zou je hier kunnen komen, maar nu er geen vervoer is, zal het te ver zijn. Probeer het eens. 't Is toch wat, dat alles gelopen moet worden. 21 Oct. is Jan jarig, verleden jaar waren we nog zo gezellig in Velsen bij elkaar, weet je het nog. Als dit er niet tussen was gekomen, Jo, zou je op 't ogenblik zeker met vakantie bij ons geweest zijn! Jelui weet zeker niet, wat er geworden is van je vrienden en kennissen, bv de fam. Schut, Vos, Verweij, enz. 'k Heb al gedacht, wat een geluk, dat de beide tantes dit niet meer beleefd hebben. Nu, wij hopen van harte, dat wij voor elkander gespaard mogen blijven, in deze dagen hebben we de familieband weer dubbel gevoeld. Alle drie hart. gegroet, ook van Henk en Joop en een zoen van je liefh.

Hier is een familie uit Arnhem vandaag aangekomen, telkens met karretjes meegereden.

zee van ellende

afzender Riek

Een tweede brief uit Ede fleurt Moeder weer wat op. Riek schrijft terug over hoe hun situatie in het Laakkwartier in Den Haag is.

den Haag, 12-10-'44

Lieve Jo, Ger en Jan,

Vanmiddag met heel veel dank je brief ontvangen. Fijn om weer zo gauw bericht te krijgen, vooral voor Moeder, want die zat weer heelemaal in de put er is daardoor weer wat opgefleurd. Laat Ger en Jan ook eens een lettertje schrijven. Voordat je eerste brief kwam hadden wij aan Moeder niets gezegd over Arnhem, wij zeiden telkens maar, in Arnhem vechten ze nog niet. Gelukkig dat jullie het zoo goed getroffen hebben, maar het is wel heel vreeselijk om alles achter te moeten laten, wat zal dat voor jullie geweest zijn Ger en Jan! 't Is je gewoon niet uit je gedachten en wie weet, moeten wij dat ook nog meemaken, een gedeelte van het land moet al ontruimd worden en ook Maassluis. Op 't oogenblik gaan hier de vliegende bommen over, de ruiten rinkelen ervan. Met de voedselvoorziening gaat het er treurig uitzien. Vanaf vandaag zitten wij zonder gas en hebben tot op heden nog electrisch licht van half 2 uur tot 10 uur 's avonds, maar dat houdt eerstdaags heelemaal op. Wij eten nu van de centrale keuken, gelukkig haalt Freek het voor me, want hij staat er 1½ uur voor in de rij, het eten is goed, maar veel te weinig, ½ liter per persoon. 's Avonds steken we ons potkachelkje aan en koken dan wat eten erop, met ons brood eten we dat op. En zoo stapelen de zorgen zich op, maar wij zijn nog in eigen huis, ach gaf de Heere toch spoedig uitkomst. Vreeselijk dat Arnhem ook zoo verwoest is, je geboortestad. Van Ans kregen wij ook bericht, ze heeft moeten vluchten uit Wageningen. 't Was daar een hel schreef ze, alles brandde, ze zit nu in Veenendaal. Wat een zee van ellende gaat er door ons land. Je brieven sturen wij door naar Jo en Henk, toen je eerste brief kwam, waren ze net bij ons. Henk heeft niet veel te doen en de jongens zijn ook allebei thuis. Johan mag nog steeds niet heele dagen werken, is 's middags dus toch nog thuis en dan gaat hij een uurtje rusten. 'k Hoop, dat jullie deze brief ontvangen moogt en wees alle drie hartelijk gegroet en sterkte toegewenst en een stevige zoen van je liefh.

Riek.

Heel Noord-Holland zit vanaf maandag zonder een elec. stroom.

Jo en broer Henk
Mekking te Den Haag.

feestprogramma

afzender Henk

Inmiddels zijn broer Henk en schoonzus Jo met hun twee kinderen uit Scheveningen verhuisd naar het Bezuidenhout in Den Haag. Het Bezuidenhout ligt naast het Haagse Bos, waar de Duitsers veel van hun V1-lanceerinstallaties hebben. Na een lancering wil zo'n vliegende bom nog wel eens z'n eigen weg gaan.

den Haag, 4 November 1944

Beste Ger, Jo en Jan,

Toen ik vorige keer m'n brief gepost had, dacht ik er te laat aan, dat Jan op 21 oktober z'n verjaardag vierde, anders had ik hem gelijktijdig kunnen feliciteren. Daar hij zich van m'n goede gezindheid, ook ten opzichte van z'n verjaardag, toch wel overtuigd zal houden, leek het me beter maar even te wachten met schrijven, af en toe een brief is beter dan twee vlak op elkaar. En zodoende was ik vanmorgen bij Moeder in de gelegenheid om uit jullie brief te lezen op welke wijze je den 21^e Oktober hebt doorgebracht, met schilletjes, eigen gebakken koekjes en chocolade. Zelfs wij die niet geëvacueerd zijn, zouden nog moeite hebben om zoo'n overdadig feestprogramma te kunnen samenstellen. Intussen zul je nooit in vreemder omstandigheden je verjaardag hebben moeten vieren.

Donderdagmiddag kregen we bezoek van juffrouw "hoe heet ze ook weer" en de heer [??], jullie wel bekend; ze waren van Ede af komen lopen en na vijf dagen heelhuids in Den Haag gearriveerd. En nu kwamen ze de groeten van jelui brengen, en we vonden het erg prettig om zodoende iets naders te vernemen door middel van dit ooggetuige verslag. Nieuws als zoodanig brachten ze natuurlijk niet, maar wel diverse details omtrent de situatie in Arnhem. Wat zitten wij hier dan nog rustig, al vliegen regelmatig de V1's over onze hoofden, waarvan er op de vijf minstens 2 derailleren. En dan houd je je hart vast. Gisternacht om 12 uur zijn nog al m'n kantoorruiten gesneuveld ten gevolge van zo'n defect exemplaar; dat is nu de derde keer, eerste in 1940, toen bij het bombardement van Kleykamp en nu weer. Maar dat zijn gelukkig nog maar ruiten.

Op 11 april 1944 werd Huize Kleykamp op verzoek van het verzet door de RAF gebombardeerd. Daar hadden de Duitsers het Centrale Bevolkingsregister ondergebracht.

V1's voor Engeland

Deze week kregen we een brief van Evelien uit Leeuwarden. Zij vertoeft thans ten huize van de familie Gerbrandy in Leeuwarden en had tot dusverre nog niets gehoord van Eindhoven en van Vugt. Wij trouwens evenmin. In Leeuwarden waren practisch alle mannen gevorderd, zodat de vrouwen in dubbele mate den boventoon voeren. Ze was uiterst benieuwd o.a. naar jelui lotgevallen, en zal ik haar dan ook vandaag hieromtrent nader inlichten.

Ru is enkele dagen naar Woerden (per fiets) om te trachten nog wat appels op de kop te tikken, we verwachten hem vandaag weer thuis.

Gisteren werd onze telefoon afgesloten; thans zijn nog maar enkele aansluitingen intact. Het licht brandt thans van kwart voor 6 tot 9 uur, behalve de gelukkigen in de binnenstad die dag en nacht licht hebben.

Ziezoo, ik ben uitgepraat. Tot een volgend maal.

Weest hartelijk van ons allen gegroet,

Jo is vandaag in bed gekropen met 39°, waarschijnlijk griep.

Henks nicht Evelien
woont in Leeuwarden.
De familie van haar
overleden man woont
in Eindhoven.

razzia's

afzender Mies

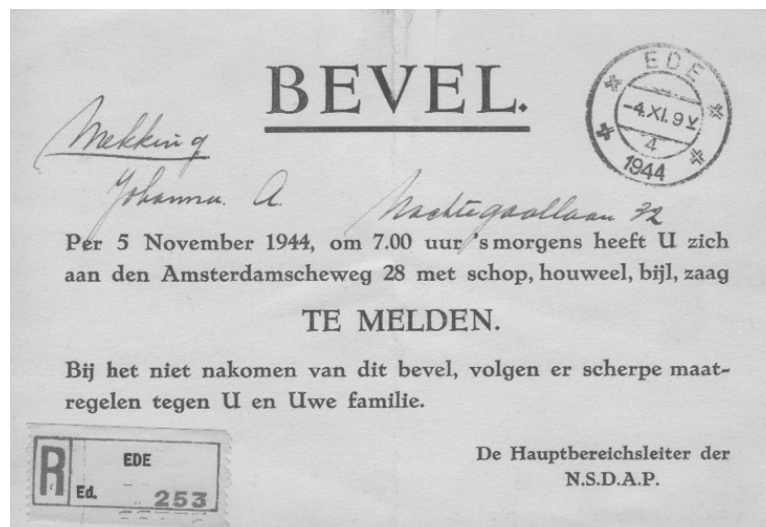
Bij de 'sinterklaasrazzia' in Haarlem zijn ongeveer 1300 mannen opgepakt en via het centraal station op transport gesteld naar Duitse werkkampen.

Overal worden burgers opgepakt, onder andere om te spitten voor Duitse verdedigingslinies. In Ede krijgt Jo - ze was mindervalide - er ook een oproep voor!

Haarlem 10 Dec '44

Lieve Ger, Jo en Jan,

Eerstens hartelijk dank voor de brief van Jo van verleden week. Gelukkig, dat het nog steeds goed met jullie gaat. Hier is alles best. Heeft Ger mijn brief al ontvangen? 'k Wou in 't begin van deze week direct terugschrijven, maar er kwam niet veel van. De nacht na Sinterklaasavond begonnen hier onverwachts de razzia's. Enige weken geleden hadden we telkens daarvoor in spanning gezeten, en zo kwam het toch nog heel onverwachts. Ook hier hebben ze zich aangekondigd door hevig schieten, overal, waar ze in de straten bezig waren, was de hele dag het knallen niet van de lucht af, echt Duits, gewoon belachelijk. Om half 7 belde bij ons al een militair aan en gaf een briefje af, dat iedere man tussen 17 en 40 j. voor de deur moest gaan staan en de anderen moesten die dagen thuisblijven. De eerste dag zijn ze de hele dag op onze kade en omgeving bezig geweest, van 's morgens 7 tot 's avonds 6 uur. De brug, waar we op kijken, was 't verzamelpunt en vandaar gingen ze 2 aan 2 er telkens op uit, zodat wij de hele dag voor ons zijraam hen in de gaten hielden en telkens dachten, nu zijn wij aan de beurt. Maar 't was een wonder, dat ze ons rijtje met rust lieten. 'k Heb dien dag niet anders gedaan dan eten koken en kijken. Den volgende dag had ik een razende pijn in mijn maag, maar dat verdween gelukkig even gauw weer als het opgekomen was. Den volgende dag waren ze gelukkig in andere buurten bezig. Katy vertelde, dat Jan er gelukkig ook goed afgekomen was. Daar waren ze alleen maar aan de deur geweest, we kregen de indruk, dat de troepen er zelf beu van worden en niet veel zin meer hebben in dat werk. Aan onze overkant hebben ze bij ieder kamer voor kamer onderzocht, maar wie den hele dag in zijn schuilplaats bleef, was betrekkelijk veilig. Men zegt, dat er 2200 gegrepen zijn. Ze hadden 7 à 8000 geschat, het is dus vrij goed gegaan voor onze stad. 't Is maar weer naar voor de slachtoffers. Toch durft haast niemand nog op straat, want te vertrouwen zijn ze nog niet. Nu, ik vond 't een echte zenuwachtige dag, vooral omdat wij er zo 't gezicht op hadden. Voor verleden week stapte ik 't postkantoor in en kwam net mijn h. Uittenbogaard er uit. Hij woont nog in Haarlem bij de grens van Heemstede, we zouden hem eens komen opzoeken, hij heeft ook in Ede gezeten hè? Gelukkig dat jullie aan de buitenkant van 't dorp zitten, dat lijkt me wel zo rustig, want in Ede zelf hebben altijd veel militairen gezeten, en 't ziet er wel naar uit dat jullie niet zo gauw in Arnhem terug zullen komen. Wat is

Bevel voor Jo

't weer ook hopeloos hè, we schijnen niet bevrijd te mogen worden. We krijgen nu nog maar 1000 gr brood per week, net genoeg om in een holle kies te stoppen, en 1 kilo aardappels per week, dus we leven het grootste deel al van onze voorraad. Gelukkig, dat Henk daar ginds helpt, dat houdt ons er nog aardig bovenop, anders wist ik me geen raad. Met Sinterklaas bakte ik voor 's avonds maar een paar pannenkoeken, die gaan er altijd nog graag in en anders kun je ook niets meer bedenken, wat is alles toch hollende achteruit gegaan hè? Maandagmorgen ontvingen we van Evelien een klein pakje waar een half pond boter inzate, hartelijk van haar hè. Een wonder, dat het helemaal uit Leeuwarden goed overgekomen was, ik dacht eigenlijk dat het helemaal niet meer kon, nu we hadden in geen 6 weken meer geen boter gehad, alleen op onze bonnen een ½ liter olie tot 1 Jan. Je kunt wel eens verlangen naar een lekker dinertje, wat aten we vroeger toch allemaal lekkere dingen hè, vooral in deze tijd van feestdagen en nu hebben we geen suiker meer in huis en geen druppel melk is er meer te krijgen, zelfs niet als je een bon inlevert; de mensen gaan hier veel op damesfietsen of lopende naar Alkmaar om nog iets te krijgen en vaak wordt het onderweg weer afgenomen. We fietsen nog wel eens even naar Hillegom naar Jo ter Stege en komen dan telkens met een 15 kilo aardappels thuis, maar veel is in die buurt ook niet te krijgen en de boeren in de Haarl'meer zijn over 't algemeen zo hard als een kei. 't Is maar jammer, dat onze herenfietsen verbeurd zijn verklaard, dus kun je ze niet meer gebruiken om nog wat binnen te slepen. Gister kreeg ik 2 nieuw modise hoeden thuis, die vervormd waren en 3 maanden onderweg waren geweest, de een stond als een gek, en de andere staat uitstekend. 'k Heb die rare meteen aan een kennis kunnen verkopen, die had er weer een koopje aan, want 'k wou alleen 't vervormgeld eruit hebben, want ik hou niet van zwarte prijzen! Nu, ik zal jelui meteen maar aangename feestdagen wensen, voor de kerstdagen zul je deze brief wel hebben. Wees allen hartelijk gegroet ook van mijn medehuisgenoten en een zoen van je liefh.

Mies

Henk helpt bij de gaarkeuken bij hen om de hoek.

gezegend kerstfeest

Van moeder een briefje, speciaal alleen voor Jo.

afzender Moeder

den Haag, 14 Dec 1944

Lieve Jo,

Nu krijg jij is weer een schrijven van me. De vorige brief was voor Ger haar verjaardag, heeft ze die op tijd ontvangen. Met hartelijken dank hebben wij je brief ontvangen Jo, deze week. Ik zie er altijd verlangend naar uit, en ben er dankbaar voor, als jullie het samen nog goed maken. Prettig voor je, om nog al eens brieven te ontv. van bekenden, en van 't kantoor ook. Ze zijn wel overal verstrooid. Zoo komen de Domin. ook nog bij hun Gem. leden. Nu wilde ik jullie samen een gezegend Kerstfeest wensen, en een voorspoedig Nieuwjaar niet minder. Geve de Heere je in deze treurige tijd, wat we noodig hebben, voor ziel, en lichaam, beide, maar bizonder jullie de vluchtelingen, van huis, en haard, weg te moeten. Och, wat een tijd toch. Mocht de Heere de gebeden voor de bevrijding toch verhooren die opgezonden worden. Ze verlangen allen om weer terug te keeren, in hun werk kring.

Wat zal ik jou missen met de kerstd Jo, het was altijd zoo gezellig als je hier was, maar nu Ik hoop toch zoo dat jullie het nog een beetje gezellig kunt hebben. Wat zijn het anders donkere regendagen, wind, en storm en daar tussendoor de vliegende bommen over den Haag die dood en ellende brengen waar ze terecht komen en veel 's nachts. Van de week nog dooden en overal in de omgeving de ruiten weer stuk van Henks kantoor al de tweede keer ze waren er pas weer in. Zeg Jo, we hebben genoeg van de waterstoof hoor, 't is maar goed dat je die er bij gedaan hebt en ik ook van het kussen in m'n rug omdat ik nog al eens last van mijn rug heb en dat doet me dan goed. Ik had het iedere keer willen schrijven maar vergat het weer. Zoo zie je als men oud word. Nu hoop ik dat jullie deze brief, in gezondheid samen mag ontvangen. De hartel. groeten voor je samen met een zoen van je liefh

Moeder.

Ook de hartelijke groeten van Riek

*Kerst- en
nieuwjaarskaart van
collega Gerry*

beste wenschen

afzender Henk en Jo

Aan het eind van het jaar schrijven Henk en Jo nog een brief, met een verlate felicitatie voor Gers verjaardag; op 2 december is ze 55 jaar geworden.

Den Haag, 27 December 1944

Beste Ger, Jo en Jan,

Het wordt hoog tijd dat we weer eens iets van ons laten hooren. Juist nu ik momenteel practisch op kantoor niets doe, zou je zoo zeggen dat ik tijd genoeg heb om brieven te schrijven, maar daar komt minder van dan ooit. Elke dag is er iets anders te doen, en 's avonds kun je geen brieven schrijven vanwege het eene lampje, waarvan allen moeten profiteren.

In de allereerste plaats dan moet ik nog een verzuim herstellen, en feliciteren we Ger nog van harte met haar verjaardag. Laten we hopen dat jelui dien dag een volgend maal in betere omstandigheden mogen beleven, en dat er eindelijk aan dien onzaligen oorlog een einde moge komen. Helaas moet ik er aan toevoegen: het ziet er nog niet naar uit. Zeker zal het nieuwe Duitsche offensief verdragend werken op den afloop. Ik zal jelui maar niet vermoeien met klachten over hoe het hier is en wat er niet is: in grote trekken zullen onze ervaringen wel gelijkkluidend zijn. Persoonlijk maken wij het gelukkig nog goed. Ik ben een paar malen enkele dagen per fiets weggeweest, o.a. 3 dagen naar Oude Wetering en 3 dagen naar Woerden. In laatstgenoemde plaats heb ik nog wel iets bij elkaar kunnen scharrelen dankzij de relaties van Wim vd Giesen. Maar het is tegenwoordig zoo, dat je zelf bij een boer een kruiwagen moet meebrengen, hoe gek het ook moge klinken. De reisjes op zichzelf zijn niet erg maar fietsvorderingen en af-

Hongertocht

pikken van hetgeen je met alle moeite hebt veroverd, zijn aan de orde van de dag, en maken de zaak dus steeds ingewikkelder. En ben je je fiets kwijt dan is het helemaal ondoenlijk om nog iets op te scharrelen. We lazen juist gisteren een brief van een kennisje uit Venlo. De plaats is grootendeels verwoest. Ze huizen nu nog steeds in een kelder en schrijven dat ze het heel goed maken, ondanks regelmatige bombardementen en geschutvuur. Weer een bewijs dat je uiteindelijk los van alles komt te staan en toch nog tevreden kunt wezen. Zo heeft iedereen z'n zorgen. Hier schijnen er razzia's weer in andere vorm op te duiken, volgens betrouwbare geruchten moeten binnenkort alle mnl. personen van 17-40 jaar zich na oproep melden om weggevoerd te worden, onder straffe van beslagname van particuliere eigendom etc. En daarmee wordt natuurlijk de genadeslag gegeven aan alle openbaar verkeer, voedselvoorziening etc. We lazen vroeger wel eens iets over barbaren, maar dat moeten, dunkt me, toch wel onschuldige weeskindjes zijn geweest, vergeleken bij de elite waardoor we thans beschermd worden.

Verleden week is Henk Hulleman een nacht overgebleven. Hij was per fiets naar Dordrecht geweest en thans op de terugreis. Tot dusverre maken zij het nog goed en zijn ze nog bij elkaar. Verder waren de gebeurtenissen in Haarlem een getrouwe copie van overal elders.

Ook de Isingstraatbewoners zijn gelukkig nog gezond; even voor de Kerstdagen heb ik me daarvan nog kunnen overtuigen.

En thans geef ik het woord aan m'n huisvrouw, die ook nog iets van zich wil laten hooren (jullie laatste brieven aan moeder hebben we ook gelezen). En verder m'n beste wenschen voor 1945. Laten we hopen dat jelui spoedig weer een eigen thuis mogen bewonen. Hartelijke groeten

Henk Hulleman uit Haarlem is de zwager van Henk en Jo.

Met de Isingstraatbewoners duidt Henk z'n moeder en Riek en Johan aan. Die wonen daar.

Beste Ger, Jo en Jan,

Allereerst m'n excuses, dat we 2 december niets van ons lieten hooren, 't was inderdaad niet hartelijk. Maar wanneer je wist, hoe Henk en ik er iederen dag op uit moeten om de boel bij elkaar en voor elkaar te krijgen, dan zou je je het eenigszins kunnen indenken. Daarbij komt nog, dat de dagen zoo ontzettend kort zijn. Ik wensch je nog van harte geluk met je verjaardag Ger, ook Jan en Jo hiermede nog hartelijk gefeliciteerd. We lezen jelui brieven via Moeder geregeld, we bewonderen jelui, dat je er zoo opgewekt onder blijft! Voor de jongens hier wordt de toestand steeds onhoudbaarder en daardoor de stemming minder; vooral Ru is momenteel heel moeilijk om mee om te kunnen gaan! Ze zien wit, van het vele in huis zitten en ze zijn prikkelbaar. Voor Henk sr. is het ook geen leuke toestand. Het fietsen vorderen neemt met de dag toe en loopende naar al die ver uit elkaar gelegen cliënten gaat ook niet meer, want onze schoenmaker werkt niet meer. Misschien komt hij eind januari een dag hier in de huiskamer werken, want hij wenscht niet voor ons in de kou te zitten, voor materiaal moet ik zelf zorgen! Henk sr. is al 10 pond afgevallen en je kunt zijn ribben bijna tellen; maar hij is verder goed gezond. Vanmiddag aten we roode kool met wat aardappelen en vanavond witte kool zonder aardappelen! 't is kool, kool, en nog eens kool en ter afwisseling een enkel keertje bieten. Maar dat we 's avonds niet meer gezellig licht hebben, vind ik nog het ergste.

Nu luidjes, ik zal beter gaan oppassen en weer eens spoedig schrijven en een stevige vijf van

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Jo', with a long horizontal stroke extending to the right.

Jo schrijft haar eigen stukje in de brief.

de aardappelvloot

afzender Mies

Voor de voorziening van het Westen met aardappelen is aanvoer uit het noordoosten van Nederland onontbeerlijk. Door de spoorwegstaking stagneert de aanvoer per trein. De aanvoer per schip gaat over het IJsselmeer. Daarvoor zijn afspraken met de *Kriegsmarine* nodig.

Haarlem, 1 Jan. '45

Lieve Jo, Ger en Jan,

De eerste brief in het nieuwe jaar zal ik maar aan jou schrijven, ik hoop dat je mijn laatste brief nog op nieuwjaarsdag ontvangen hebt, de Zaterdag voor de Kerst kwam dat meisje uit Utrecht aan, dus ik dacht wel, dat je hem op tijd hebt gehad. Nog hartelijk dank voor je laatste brief en ook die van Ger, leuk, dat je er ook een stukje bij deed. Heb jou nog een beetje gezellige Kerstdagen gehad? Ik hoop het, we hebben nog vaak aan jou gedacht, ook gister met het oudejaar. We zijn gister maar niet opgebleven, er is tegenwoordig niet veel meer aan, en om ½ tien lagen we al in bed. Wat wen je aan dat vroege naar bed gaan hè. 'k Zou niet graag meer om half 12 gaan zoals vroeger. 'k Denk dat we daarom tegenwoordig nog zo gezond blijven. Wat is het jaar toch nog voorbij gevlogen hè? En wat zal het nieuwe ons brengen. Je gaat eraan wanhopen, of de vrede dit jaar wel komen zal!

Uit je tabelletje blijkt, dat de voedselvoorziening in Ede ook heel wat minder wordt. Haarlem heeft laatst een paar weken zonder aardappels gezeten, het eten van de gaarkeuken was dunne soep, en alle dagen weer soep, of enkel groenten met water of groente met suikerbieten, gewoon vreselijk, totdat de eerste Kerstdag de langverwachte aardappelvloot kwam, en alle mensen 2de Kerstdag 's morgens aard. konden krijgen op de bonnen. Gelukkig, dat wij nog steeds aard. in 't voren waren, dus 's avonds hadden we een goed middagmaal, maar er is in vele gezinnen wel honger geleden, want aan 1000 gr brood hebben we 's morgens amper genoeg. En nu is het eten van de gaarkeuken ook weer lekker, gelukkig maar! 2de Kerstdag kregen we uit Deventer een heerlijk pakje gestuurd, een auto kwam rechtstreeks hierheen, we hebben de hele week er lekker van gegeten, er zat zelfs een stukje spek bij, we hadden het sinds we in Langerak waren niet meer geproefd. En nu is Henk vanmorgen vroeg met twee collega's op de fiets vertrokken naar Anna-Palowna, een eind boven de Wieringenmeer, 80 km fietsen heen, en willen ze proberen nog wat op te halen, en ook aardappels, maar die moeten dan per schuit worden vervoerd en dat is erg risicant, want de meeste worden door de Duitsers in beslag genomen, maar je moet wel wat wagen, stel je voor als je eens een of 2 mud in de kelder kon krijgen. Het was vanmorgen wel koud en overal tamelijk glad, maar ze hebben het maar gewaagd, ze hopen woensdagavond terug te komen.

Één van hen had daar een kennis wonen en zo hopen ze dan die 2 nachten onder dak te komen, en anders maar in een hotelletje, als dat er tenminste is, ze waren allen gewapend met vele boterhammen (het rantsoen van de hele week) en de een had een zak gekookte bruine bonen bij zich, en Henk een zak gekookte capucijners. Je moet geluk hebben, want sommigen brengen niets mee, anderen aardig wat. En dan te denken, dat velen dit eind met handkarren doen, zelfs meisjes, 't is haast ongeloofelijk, maar we zien dagelijks hele files. In alle geval zijn de boeren daar vriendelijk dan de meeste in de Haarlemmermeer, op enkele goede na. Daar staan vaak bordjes op de boerderijen: geen aardappels, geen tarwe, zelfs niets te ruilen, linnen kast vol. Enfin, we zijn benieuwd, wat het oplevert. Gelukkig hebben we van alles nog wel voorraad, dus we hebben nog geen klagen. De mensen komen nu telkens aan de deur om 1 aardappel, en zo schooien ze een maaltje bij elkaar, en ook al een paar maal om 1 schepje kolen, vreselijk zoveel armoede er al geleden wordt. 2de Kerstdag hadden ze hier de attentie om het plakkaat aan te plakken, dat alle mannen van 17-40 j ingeschakeld waren, dat is zeker hun Kerstboodschap. 1ste Kerstdag 's middags wilden de Duitsers een tandarts oppakken, die illeg. werk deed. Hij ontvluchtte en toen volgde in alle huizen van die straat huiszoeking, alle mensen die daar wonen hebben van 3-5 u op straat moeten staan met de handen hoog, en onderhand onderzochten zij de huizen, maar hij was *verschwunden*. Die mevrouw kreeg een pak slaag, waarna zij buiten op de straat werd gelegd en een uur daarna meegenomen. Wij hoorden het van een familie, die ook op de straat hebben gestaan, wij waren daar net de vorige middag op visite geweest, gelukkig, dat het toen niet gebeurd was. Die tandarts kenden we niet, hij schijnt al enige malen gezeten te hebben. Een van de herv. predikanten noemden het in zijn preek het straatschandaal van Haarlem. Hoe vind je het, om een dame een pak voor de broek te geven. Schandalig hè? En nu ga ik eindigen. 'k Ben op 't ogenblik aan 't stroop maken van suikerbieten, een heidens werk, 'k heb handen als een turk, en houd heel weinig stroop over, maar je doet al wat om de fam. zoet te houden. Zeg Jo, ben je nog geen auto tegengekomen, die naar hier gaat. Doe je best! Nu kinderen, wees hart. gegroet met een zoen van je liefh.

ik verlang hard naar je

afzender Mies

Er is sprake van dat Ger en Jan uit Ede vertrekken en naar hun kinderen Jan en Katy in Beverwijk gaan. Jo zou dan naar Haarlem kunnen komen.

Haarlem, 31 Jan. '45

Lieve Jo, Ger en Jan,

Hartelijk dank voor je brief, die we 17 Jan. mochten ontvangen. We waren blij, weer iets te horen van jou, want de vorige brief kregen we voor de Kerstdagen en we begonnen juist naar iedere post uit te kijken, maar gelukkig dat alles nog goed is. Hier is alles nog goed, als je deze brief krijgt, zullen de Russen misschien in Berlijn zitten, wie had dat gedacht, 't is nu weer spannend hè? De mensen kunnen nu weer veel verdragen, J. had een stille verjaardag, want de vrienden wagen zich geen van allen meer op straat, een kwam er 's avonds als meisje verkleed, dat was een geweldige verrassing voor hem. Voor 14 dagen geleden waren hier plotseling zondagmiddag geweldige razzia's, ook de Kloppersingelkerk gingen ze binnen, maar 't was gelukkig nog een 10 min. voor de dienst, dus de vangst was gering, en die nog buiten waren, konden gewaarschuwd worden. Mevr. Siertsema kwam gauw onze kerk waarschuwen, en onze koster was zo spontaan, dat hij de hand voor zijn mond zette en door de kerk schreeuwde (de dienst was juist begonnen) "dominee er is een razzia in de Kloppersingelkerk", waarop meteen alle heren onder de

Op 27 januari werd J. (Joop, de zoon van Mies en Henk) 20 jaar.

Mevrouw Siertsema -van den Burg was de vrouw van de bekende Haarlemse predikant J.W. Siertsema. Zij was een tante van mijn moeder Katy de Groot -van den Burg.

Razzia

40 j. opstonden en netjes de kerk door een zijdeur verlieten. 't Was natuurlijk een raar gezicht. Door alle steegjes kwam J. thuis, gelukkig net op tijd want geen 10 min. later waren alle straten bij ons afgezet. 't Was weer een spannende dag, want ook in onze buurt gingen ze hier en daar de huizen binnen en we zagen hele groepjes oppakken. En nu kunnen ze eigenlijk niet meer buiten komen, want alle dagen worden er vele opgepakt, verleden week over de 1000 weer. 't Is zo een treurig gezicht als je die troepjes ziet, soms aan elkaar gebonden. 't Is goed dat ze nu zelf eens op de kop krijgen, dan ondervinden ze eens wat het is. Wat is er een sneeuw gevallen hè, vandaag is het voor het eerst goed dooi. Misschien heeft het bij jelui nog wel meer gesneeuwd, maar er lag hier ook heel wat. Jo, je schreef laatst dat Jan naar kantoor was. Heeft Jan weer een baantje of help je zomaar een beetje? Gaan jullie nog naar Beverwijk als de sneeuw weg is en komt Jo dan bij ons? Ik hoop het maar, want ik verlang hard naar je, Jo. Is dat ook een tijd geleden dat ik je gezien heb!

Onze kade ziet er nu heel anders uit, alle bomen zijn weg, gister viel de laatste. Wij hebben ook nog een stuk meegekregen, we kregen er nog bijna ruzie om, want de burens aan de overkant verdeelden onze rij bomen. Henk kwam erbij en zegt: en wat is nu voor ons? Ja, 't was al verdeeld. Wel nu nog mooier, riep Henk, dat verdeeld maar, eerst de bomen die voor eigen huis staan, en nu de onze er ook bij, en Henk haalde een ladder en zaag en klom ook in de boom en ging grote takken voor ons afzagen. We hebben er toch later ook zo om gelachen, net iets voor Henk hè. Enfin, we hebben ook iets van de buit gekregen, al zitten we niet direct verlegen, 't is altijd weer voor later, wie weet hoe lang we nog op het fornuis koken moeten.

Verleden week ben ik bij Uittenbogaard op visite geweest, erg gezellig, volg. week komen ze bij ons. Voor mij was mevrouw oftewel Riek Veldhorst op visite geweest, die woont in Heemstede, wist jelui dat? Cor vertelde, dat zei er vreselijk oud uitzag, ze had haar haast niet herkend, toen ze al een hele poos zaten te praten, zag ze eindelijk een herkenning, dat zij op de vroegere Riek Veldhorst leek. Laatst was Cor haar zuster op de fiets uit in de buurt van Leiden, geloof ik, en daar kwam ze Cor Verweij tegen met haar zwager en zuster, ook op de fiets en ook op stap voor eten. Ze zijn dus nu bij hun Vader in, ze konden het zeker niet uithouden in de stilte. Nu, ik zie dat mijn papiertje vol is, 'k hoop dat je mijn gekrabbel lezen kunt, maar 'k had een leeg half uurtje, dus ik dacht gauw iets aan jelui pennen want straks kom ik langs de post. Nu, we hopen binnenkort weer iets te horen of te zien! Allen hart. gegroet met een zoen van je liefh.

en ook de groeten van Henk en Joop.

Jan was tijdelijk beambte bij de afdeling sociale zaken in Ede geworden.

Jo's vriendin Cor was geëvacueerd naar Voorthuizen; haar familie woonde in Voorschoten, vlakbij Leiden.

het was verschrikkelijk

afzender Cor

Al vóór de Slag om Arnhem begon op zondag 17 september, logeerde Jo bij haar zus Ger en Jan. Jo's huisgenoot en vriendin Cor Verweij is nog thuis in de Rosandelaan; Jo en Cor wonen daar in bij Annie en Frits Vos. Cor is na een paar dagen, op woensdag uit huis weggevlucht en uiteindelijk in Voorthuizen bij de familie Koole terechtgekomen. Aanvankelijk wist Jo helemaal niet waar Cor was. Via Cors familie in Voorschoten heeft Jo het evacuatieadres van haar vriendin gevonden.

Voorthuizen 19 October 1944.

Lieve Jo,

Vanmorgen kwam jouw brief aan mevrouw Koole. Dat was meteen voor ons een verrassing, zo onverwachts te weten waar jij zit. Wij zijn hier bij de familie Koole gebleven. We hebben een paar vreselijke dagen gehad in Arnhem. Het begon 's zondags al met in de kelder zitten. Het was toen al heel erg in onze buurt. Gelukkig waren we niet naar de kerk gegaan zodat we veilig in huis zaten toen het luchtalarm begon. Mevrouw Muller en Wil kwamen bij ons aanbellen. Ze waren even een straatje om gegaan en konden niet meer thuis komen. Ze moesten bij ons blijven eten en om ongeveer half vier konden ze tussen alles door gauw naar huis. 's Avonds om half acht werd het in onze buurt rustig en kwamen de Engelsen voorbij over de Utrechtseweg en Klingelbeek, we konden hen zien gaan. Toen zijn we naar bed gegaan, maar ik lag er nog geen half uur in of Annie riep me dat de stad zo vreselijk brandde. Toen ben ik bij hun in bed geklommen, aangekleed, een mantel aan en de plaid om me heen. Het was vreselijk om de brand te zien en Frits zat natuurlijk in zorg over zijn ouders, want het lichtte in die buurt. Zo heb ik die nacht bij Annie en Frits aan het voeteneind in bed geslapen. 's Morgens om 7 uur zagen we vanuit het kelderraam de Engelsen over de Klingelbeek lopen. Alles ging even vlot en we dachten dat we de ellende gehad hadden. Maar toen om een uur of acht is het zo hevig vechten geworden, dat we de kelder niet meer uit konden, het suizen en gieren van kogels en granaten, het uit elkaar patsen, het was verschrikkelijk en toen opeens $\pm \frac{1}{2}$ vier hoorden we iets in huis binnensuizen en we hoorden glas rinkelen enz. Maar het was zo erg dat we alle drie stil bleven zitten. Toen na misschien 20 minuten kwamen Hendriks en Huisman roepen: Vos! Vos! brand bij u. Toen slopen we naar de keuken om die mannen binnen te laten. Kruipend door de kogels kwamen ze achterom en toen op zoek op zolder, maar daar brandde niets. Het bleek mijn slaapkamer te zijn. Alles was stikdonkere daar vanwege de rook. We hebben alle vijf met emmers de boel kunnen blussen, tussen het vuur door hebben we mijn brandende bed kunnen naar buiten gooien. Verschillende dingen waren al verbrand, het ledikant versplinterd. Ondertussen vloog er een granaat weer

*De Willemsskazerne
in brand geschoten,
zondag 17 september.*

in bij de garage van de overkant. Toen durfden we niet meer boven te blijven en vlogen we de kelder weer in, waar we het even te kwaad kregen. Telkens als het schieten even minder was, gingen we controleren of het nog ergens brandde. Toen het donker was, merkten we dat het een fosforgranaat was geweest. Alles was groen lichtend in de kamer. Dat gingen we toen om het uur natgieten. We sliepen ook in de kelder, een moest waken en de andere, voor zover het schieten het toeliet, iets slapen. Veel kwam er niet van terecht. Rustig werd het niet. Dinsdags was het precies eender, hevig vechten van uit Rijnkant en Kema. Een uur lang is het zo vreselijk geweest, 's middags, dat we ons niet anders indachten dan er niet meer levend uit te komen. En elk ogenblik of Engelsen of Duitser langs het kelderraam. Om 6 uur ongeveer kwamen Duitsers huiszoeking doen naar Engelsen en om een uur of zeven vreselijke ontploffingen bij de gevangenis, wat zowat alle ruiten kostte, die nog niet stukgeschoten waren. We hebben verschillende kogelgaten gehad in muren en ramen. 's Woensdagmorgen 20 Sept. begonnen de Duitsers stelling te maken in onze straat en ze gaven de mensen de raad zo gauw mogelijk weg te gaan. Dat was 8 uur en om 10 uur verlieten we ons huis. Ook de Hoogstedelaan en de Utrechtseweg werd al verlaten door de bewoners. 't Was zo vreselijk, je wist opeens niet meer wat je grijpen zou om in te pakken en mee te nemen. Gelukkig dat we alle drie door God gesterkt en getroost werden in deze dagen en dat ondervonden we toen ook. We zijn langs de familie Keijzer gegaan waar Frits zijn band kon repareren en toen zijn we over Apeldoorn naar Voorthuizen gegaan. Alleen de weg naar Velp en naar Apeldoorn was vanuit Arnhem vrij. Er bleef dus niet veel keus over voor ons. Onderweg hadden we geen last van kogels, enz. Maar het laatste uur fietsen naar Koole was erg angstig door de vliegtuigen, die om de colonnes heenzoemden. We hebben de andere dag naar Voorschoten opgebeld, dat we hier waren. Ook hebben we een keer geschreven. Maar we hebben zelf ook nog niets uit

Voorschoten gehoord. Nu schrijven wij meteen nog eens naar hen. We horen in Voorthuizen bij de gemeente Barneveld waar we verschillende keren dan ook geweest zijn en dus hebben we heel wat Arnhemmers ontmoet. Er zijn heel wat slachtoffers gevallen, ook uit de burgers. Ook zelfs uit onze buurt, Oranjestraat enz. Frits heeft vorige week mevr. Muller en Wil gesproken, die over Barneveld naar Ermelo gingen. Mevr. Muller was licht gewond door een kogel, die langs haar voorhoofd is gevlogen, maar het genas wel. Ze vertelde het vreselijke nieuws dat May Knottnerus met haar kindje door een bom is getroffen. Bijzonderheden wisten ze niet, wel dat zij in huis waren bij Dr. van Griethuysen, diens vrouw is ook dood. Arme Ivo. Ben jij in Velp nog bij haar geweest? Of heb jij er ook iets van gehoord? Er gaat natuurlijk geen dag voorbij of ik ben met mijn gedachten daar, dat begrijp je. Oom en tante Pos zitten bij ds. de Leeuw in Zwartebroek, met de familie van Leersum. Maandag zijn we bij hen geweest.

Mibach, Zwaan, Dorpel, Balter van Leeuwen en andere uit onze buurt zijn verschillende keren naar Arnhem terug geweest om een en ander te halen. Maar het goede was al gestolen. Er is in alle huizen in onze wijk alles overhoop gehaald en wat maar enigszins waarde had, is gestolen. Als ons huis nog mocht staan bij terugkomst, zal er wel niet veel in zijn, denken we. Mijnheer en Mevrouw Dijk zijn vorige week bij de dominee hier aangekomen. Hun huis was ook leeg gestolen, zelfs het huisorgel was weg. In onze buurt was voornamelijk gestolen door de bewoners van de Klingenbeek, die volgens getuigen opgemerkt zijn. Och, we zouden ook zo graag weer teruggaan, maar 't zal pas zijn op Gods tijd. We hopen en bidden dat we het allen ook beleven mogen. Zoals jullie gespaard bent met die bomaanslag, zo zijn wij al enige malen gespaard, niet alleen in Arnhem, maar ook hier. Schuin voor het huis op een 50 m afstand hebben 4 vliegtuigen een munitiewagen beschoten en niet geraakt. Enkele dagen later is 's avonds een Engels vliegtuig gevallen en verbrand op ± 100 m afstand, juist bij de Hunnenweg waar we uit de bus stapten vroeger.

Jo, schrijf je nog eens terug? Doe je de groeten aan je zusje en zwager.

Zoen van

en tot ziens, hopen we.

we zitten hier best

afzender Mien

Jo's vrienden Mien en George uit Arnhem moesten ook evacueren. Vóór 25 september de stad uit. Zij gaan naar het noorden richting Apeldoorn en komen in Epe terecht. Via via hebben ze het evacuatieadres van Jo in Ede gekregen.

In deze en andere brieven van Mien wordt Jo met Slim(metje) aangeduid. Jopie Slim en Dikkie Bigmans was voor de oorlog een razend populaire strip in dagblad De Telegraaf. Het is niet ondenkbaar dat Slimmetje naar dat stripfiguurtje verwijst.

Epe, 6 Nov, '44

Lieve Slimmetje,

Dat hadden we ook niet gedacht hè, 14 Sept, dat we zoo gauw uit Arnhem weg zouden zijn. Van Pipa kreeg ik je adres. We zitten hier best. Eerst zijn we 25 Sept. 's Avonds onder dak gekomen bij Dr. Loeff, waar we 4 weken heerlijk hebben gezeten, 't was 'n meer dan goed kosthuis en alleraardigste menschen. Plotseling werd 't huis gevorderd en stonden we met ons prakkie op straat, kregen weer onderdak bij Mevr. Stolk maar wilde daar niet blijven. We zochten 4 hele dagen, en 't laatste wat we vonden was 't eerste wat we moesten hebben. Gezellig thuis bij Geref. Jongelui z.k. in mooi huis. Samen doen we de h.houding en George kapt bomen en gaat de boer op om voer en duikt op gezette tijden onder, want er worden steeds mannen gevorderd. Onze gastheer hoort ook bij de gravers. Hebben jullie het goed? Wat zullen we elkaar veel te vertellen hebben! Als 't maar weer eenmaal zoover is, dat we terug kunnen. Doe je veel hart. gr. van ons aan Ger en je zwager en zelf hart. gr. door George en een kus van

Le Mien -

Slimmetje

maar het ging niet

afzender Cor

Jo's vriendin Cor zit nu nog in Voorthuizen maar moet daar weg van het Rode Kruis, waarschijnlijk uit veiligheidsoverwegingen. Zij doet een poging om naar haar familie in Voorschoten te gaan.

Voorthuizen 20 nov. 1944

Lieve Jo,

Wie had kunnen denken dat ik eind nov. je nog per brief zou moeten bereiken. Zo langzamerhand begin je te beseffen dat het hele land in groot gevaar komt, zij het dan niet door oorlogsgeweld dan door hongersnood. Ik heb het er soms zo moeilijk mee. Het lijkt net, als je niet anders geloofde, of God ons laat tobben, zonder te horen. 'k Vergelijk in mijn gedachten alles steeds met de richters- en koningsgeschiedenissen uit de Bijbel en je zou iedereen wel toe willen roepen: verwacht de redding alleen van God en bid Hem om redding. Alles lijkt soms nog zo lauw en onverschillig, als je de mensen hoort praten. Toch is er nog een biddend deel van Nederland en 's avonds, als ik zelf neder kniel, heb ik vaak het gevoel dat op datzelfde ogenblik zovelen voor God geknield liggen en wij allen om uitkomst smeken. Het is de laatste weken zo rustig 's nachts. De vliegtuigen schijnen voornamelijk overdag hun slag te slaan. Dat hebben we al verschillende keren meegemaakt. Vanuit de Raat hebben wel al veel op de spoorlijn (achter het bos van Koole) zien schieten en bombarderen. Wel wordt er veel door verwoest, telkens horen we van mensen die weer dakloos zijn geworden langs de spoorlijn. Het beschieten op onze weg, in onze buurt, is na die ene keer niet meer voorgekomen, zodat we nu hier rustiger zitten als in het begin van ons verblijf hier. Het gaat vervelen, uit je doen te zijn van zo lange tijd, vind je niet? Je leven heeft geen doel, denk je. 's Maandags 6 nov. kregen we opeens bericht van het Rode Kruis dat we weg moesten naar Putten, met de andere evacué 's uit Renkum. 's Woensdags 9 nov. moesten we vertrekken. Frits is eerst gaan kijken waar we zouden komen. Hij kreeg een adres van een boer uit die omtrek. Het leek hem heel geschikt en we zouden er vrijdags naartoe. De Renkummers vertrokken 's woensdag al. Maar toen gebeurde er weer iets in Putten waardoor het voor Frits veiliger was even te wachten. Ondertussen kwam er een brief van zijn vader, dat hun huis op de Nieuwstraat (dat nog niet verbrand was) totaal was leeggehaald. Meubels, porcelein, eten, inmaak, alles verdwenen was. Toen probeerde Frits naar zijn wagen te informeren. Maar Velp is niet telefonisch meer te bereiken. Dermate ontmoedigd belden we Voorschoten op, of er eten genoeg was om ons drieën er bij te hebben. Vader, Riek en Pieta verschenen alle drie aan de telefoon en het kon best, vertelden ze. We moesten maar komen en we spraken af dat we in de week van 13 tot 18 nov. zouden komen. Toen kregen we hier agenten uit Den Helder, die op hun dienstreis waren en die zeiden dat het heel niet goed was om nu naar Holland te gaan. Wel voor mij alleen dat gaf niets. Rotterdam schijnt heel grote offers te hebben moeten brengen. Dat heb je zeker dezer dagen ook wel gehoord. Dus zou ik alleen gaan. Donderdag j.l. stond alles opgeladen. We waren zo gelukkig geweest hier nog een en andere voor de inwendige mens te kopen. Onder tranen heb ik 's middags van iedereen afscheid genomen, je kunt je dat wel voorstellen, en toen zou ik op de fiets stappen. Frits en Annie hielpen me maar het ging niet, hij was veel te zwaar geladen. Toen werd er een deel afgehaald, weer geprobeerd, weer mislukt. Toen weer een en ander er afgezet, maar hoe ik ook probeerde, hij was en bleef te zwaar en ik kon niet fietsen. Zodoende heb ik de fam. Koole weer opnieuw om onderdak gevraagd en nu zitten we weer met z'n drieën met onze verlangens bij elkaar. Zonder eten naar Holland te

'De Raat' is het pension (van de familie Koole), waar Cor tezamen met zus Annie en zwager Frits Vos vanuit Arnhem naartoe zijn geëvacueerd.

gaan, willen we niet, ook al gaat er maar één. 't Was wel een teleurstelling. We mogen van het Rode Kruis hier nog wel een poosje blijven en nu wachten we maar weer af. Je hoopt altijd nog op een onverwacht eind. Veertien dagen geleden stond ons huis er nog. In de tuin bij het kippenhok achter de zonnebloemen hebben Duitsers een schuilkelder en ook moet er in onze tuin ergens een Tommy begraven liggen. Als we in Barneveld komen, spreken we nog al eens iemand die weer eens een en ander weet. De heer Smeenk zag ik vorige week ook in Barneveld lopen. Onze fietsen zetten we weer bij ... je raadt het nooit ... bij Mibach! Die daar ook zit. Zwaan en Dorpel zijn daar ook. We zijn ook eens naar ds de Leeuw geweest, waar meneer en mevrouw van Leersum en tante en oom Pos zijn. Van 't Riet en mevrouw v.d. Loo zijn ook in Zwartebroek. Het fietsen is nu afgelopen, alles moet nu lopend, zodat er van elkaar bezoeken niets meer komt. We zijn nog wel eens naar Ermelo geweest, waar Rijk en Tinka zijn. Hier was vanochtend nog iemand te slapen uit Arnhem. Hij had 4 weken in Dieren gezeten, maar dat moet nu ook evacueren. Hoe gaat het jullie drietjes? Doe Ger en de Groot mijn groeten. Wij maken het Goddank uitstekend. Jo, een dikke zoen als vanouds en God geve, een weerzien in goede welstand.

Jo

en Meneer van Leersum en Tante en Oom Pos
zijn. Van 't Riet en mevrouw v.d. Loo zijn ook
in Zwartebroek. Het fietsen is nu afgelopen,
alles moet nu lopend, zodat er van elkaar
bezoeken niets meer komt. We zijn nog
wel eens naar Ermelo geweest, waar
Rijk en Tinka zijn. Hier was vanochtend nog
iemand te slapen uit Arnhem. Hij had 4
weken in Dieren gezeten, maar dat moet
nu ook evacueren. Hoe gaat het jullie drietjes?
Doe Ger en de Groot mijn groeten. Wij maken
het Goddank uitstekend. Jo, een dikke
zoen als vanouds en God geve, een
weerzien in goede welstand.
Jo Cor.

Afsluiting van brief
'maar het ging niet.'

veranderingen in 't zicht

afzender Mien

Mien en George zitten met hun kinderen op de Veluwe in Epe. George heeft veel vermoeiende werkjes op te knappen en hij schooiert wat extra voedsel bijelkaar.

Epe

Lieve Slim,

Nog steeds ligt je nieuwjaarsbrief onbeantwoord, voor Januari uit is nog mijn beste wenschen voor jezelf en voor je familie. Wat een weelde zal het zijn als we dit jaar weer in onze armoedige stad terug zullen kunnen gaan. De laatste dagen krijgen we weer meer moed! Je zult wel een saaie maand achter de rug hebben met al die sneeuw, 't is hier prachtig maar met dooi ongelooft'lijk smerig en de grootste puzzle is, hoe houd ik vier paar voeten droog als de schoenmaker niets meer doet. 'k Vroeg klompen aan, maar die zijn nog steeds niet gearriveerd. We maken het gelukkig heel goed en hebben nog voldoende te eten. Om brandstof te sparen eten we van de Centrale Keuken; onze hongerige magen kennende, snap je zeker wel dat we daar niet voldoende aanhebben, dus bijkoken. George sr. ziet nogal mager, heeft ook veel vermoeiende werkjes op te knappen, hout roven en zagen en de "boer" op om wat melk te schooieren om boter te maken. George jr. maakt het tot heden goed en gaat 4 dagen per week 's morgens en 's middags school. De Juffr. vindt hem pienter genoeg, maar sloom, dat is al zijn zes levensjaren zoo geweest en zal wel niet makkelijk te verhelpen zijn. Ot krijgt nog steeds les en zal, ijs en weder dienende, 1 x p. week school hebben. 't Verzoek was dat elke leerling 'n blok hout meegebracht, dan zou het lokaal lekker warm zijn!! Wat een tijd beleven we toch. Gelukkig dat je goede berichten van je Moeder kreeg, in de grote steden is het bar. Gisteren kwam hier een nicht van Streefkerk uit A'dam om voedsel te halen. Ze was 3 dagen onderweg geweest en had nog niets.

't Was wanhopig. Gelukkig kon ze vandaag de terugreis aanvaarden met twee koffers vol levensmiddelen, maar wat is het eigenlijk nog voor vier personen als je dagelijks zooveel tekortkomt! A'dam is wat boomen aangaat totaal leeggeplunderd. Stel je de mooie grachten zonder boomen voor! Zij zelf had de deuren van haar linnenkast en stoelen en tafels al verstookt, en ze behoort bij de goed gesitueerden, dus hoe is het bij de minderbedeelden. Als je al die verhalen hoort, ook dat de lijkwagens langs de straten vliegen en de menschen na 14 dagen pas in een laken gerold begraven kunnen worden, vraag je jezelf af, hoelang kan zooiets nog voortduren, en ben je dankbaar uit je stad gedreven te zijn. Als al deze dingen ons nu maar dichterbij brengen bij Hem, die dit alles over ons toelaat te komen, en we onze eigen schuld hieraan ook zien mogen. Bij ons zijn weer veranderingen in 't zicht, wij hebben per 15 Maart een heel klein zomerhuisje gehuurd. Op den duur werd het voor Jo toch wat druk en

Mlt. Jan
 Kiem Slim tof is jzr d'v'f. f'v'f mas pas 16 v'v'f
 Nog steeds ligt je nieuwjaarsd'v'f ontkantwoord, van Jan uit is nog onze beste wensde
 van jezelf en je familie. Wat een wilde zal het zijn als we dit jaar weer in onze armwe-
 dage had terug kunnen gaan. De laatste dagen krijgen we weer meer
 moer! Je zult wel een paar maand achter de rug hebben met al die sneeuw,
 't is hier prachtig maar met dooi ongelof'lijk smelt en de grootste peuzels is,
 het hard ik 4 paar roeten droog als de schoenmaker met meer doet. Ik kreeg
 slompes aan, maar die zijn nog steeds niet geactiveerd. We maken 2 geluk-
 kig heel goed en hebben nog voldoende te eten. Om brandstof te sparen eten
 we van de Centrale Keuken, onze hongerige magen hennende, snap je zeker
 wel dat we daar niet voldoende aan hebben, al is bijhouden. George is niet nogal
 magen, heeft ook veel vermoeiende werks op te knappen, hout rooven en zagen
 en de "boi" op om wat melk te scheppen om boter te maken. Ge. J. maakt het
 tot heden goed en gaat 4 dagen per week 3 magen en 1 middags school. De
 Juff. vindt hem flinter genoeg, maar sloom, dat is al zijn 12 levensjaren
 zo geweest en zal wel niet gemakkelijk te verhelpen zijn. Ik krijg nog steeds
 het en zal, is en weder dienende, 1 x per week school hebben. 't Versak was
 dat de leerling in blok hout meebracht, dan zou het lokaal lichter van
 zijn!! Wat een tijd beloven we toch. Gelukkig dat je goede berichten van je
 moeder kreeg, in de grote steden is het bar. Gisteren kwam hier een bericht van
 thefke uit Adam om voedsel te halen. Ze was 3 dagen ondenkbaar geweest en
 had nog niets, 't Was van hopen. Gelukkig kon ze vandaag de terugreis aanvaarden.

Overdwars geschreven,
 kan er meer op

vroegen ze ons naar iets anders uit te zien. 't Is hier overvol overal maar dit
 ding was nog leeg. 't Is 1 flinke kamer, waarvan een gedeelte door gordijnen is
 afgesloten voor twee slaapkamertjes -tjes -tjes, waarin elk 1 2-pers. opklapbed
 staat; voorts 'n miniatuurgangetje wat als keuken dienst doet. De wc is buite-
 nom!! 't Ligt heel dicht bij ons tegenwoordige huis in een moestuin. 't Lijkt
 me niet onaardig, alleen is het nogal sjofel, maar met mooi weer kampeeren
 we maar buiten. 'k Moet nu alleen nog een kachel zien te krijgen, dat zal wel
 een toer zijn maar 't duurt nog bijna twee maanden. Zoals je ziet, volgde ik
 je voorbeeld en schreef overdwars, gaat veel vlugger en er gaat meer op! Nu
 lieve Slim, zagen we elkaar maar weer eens. 'k Had nog half plan gehad per
 fiets naar Ede te gaan, maar de geruchten over gevechten bij Wageningen
 worden zo hardnekkig, dat ik 't niet meer aandurf. Hart. gr. ook voor Ger en
 je zwager, ook van George en 'n kus van

Li Men -

een zekere humor

afzender Ten Kate

Jo werkte als boekhoudster op het kantoor van notaris Th. A. E. Trijssenaar in Arnhem. Door de evacuatie raken de medewerkers elkaar uit het oog. Jo heeft het adres van collega Ten Kate kunnen achterhalen. Dat is in Velp, zo'n 5 km ten noordoosten van Arnhem. Veel evacués uit Arnhem trekken naar Velp, maar relatief weinigen kunnen een adres in Velp vinden om te blijven. De rest moet door.

Velp 14 – 11 – '44.

Geachte Mejuffrouw Mekking,

Wat deed het ons genoeg goede berichten van U te ontvangen. Na een zware tocht hebt u dan toch gelukkig goed onderdak gekregen. We maken het hier allen goed, alleen wordt het hier met het eten en drinken minder, vooral de aardappels leveren moeite op. Overigens is het beeld, al precies zoo, als U van Ede schreef. Gelukkig konden we tot nu toe in Velp blijven en dat is reeds een voorrecht boven zeer velen. Wat is het anders wat, dat gescharrel in het donker 's avonds. Zooals U w.s. weet hebben we sinds weken reeds geen el. licht meer. Gas komt er nog vrij veel. Water hebben we nog steeds volop. Wat een verrassing om Sanders te spreken. Ik zal hem ook even schrijven aan Uw adres, want anders komt de brief misschien niet terecht. Er gaat vanmorgen vroeg iemand op de fiets naar Utrecht, die eenige brieven wil meenemen en zoo maken we van die gelegenheid gebruik, omdat het anders zoo langzaam gaat. Vorige week is de notaris met zijn vrouw nog hier geweest. Ze wonen nu in Leersum, p/ de fam. Malinsky Blom, "Het Witte Huis", Leersum. Ze maakten het goed, maar waren, toen er gevlogen werd, dadelijk weer heel erg zenuwachtig. Ik heb hem nu geschreven, ook een copie van Uw brief aan hem doorgezonden. Zakelijk gesproken, we hebben hier in Velp nog enige acten gemaakt, o.a. testamenten, die zijn opgeborgen bij de Ned. Middenstandbank te Velp. Wilt U het misschien goed onthouden voor alle eventualiteiten? De notaris wilde in Velp komen wonen, maar dat gaat niet meer.

Wat gaat de bevrijding langzaam en soms met veel narigheid gepaard zooals in den Bosch en Middelburg. Nederland krijgt de zaken niet cadeau. Een lichtpunt is tenminste, dat er in de bevrijde gebieden zoo ontzaglijk veel voedsel, kleeding en dekking kan worden aangevoerd. Die menschen zullen hun weelde niet kennen.

Ondanks alles gaan de dagen nog vlug. Vroeg donker en altijd van allerhande karweitjes en boodschappen. Je kunt er anders naar verlangen om weer gewoon aan je werk te gaan. Nu al de negende week ingegaan. Nu moet ik er eens einde aan maken. Gaarne met Uw familie het allerbeste toegewenscht. We hopen elkander spoedig weer te zien. Na hart. groeten, Uw

Van de mogelijkheid om deze brief naar Ede te krijgen hoorde ik maar pas zoodat ik in haast zit te tikken. Mijn fam. uit Bennekom is ook geëvacueerd. Die in Kampen maken het goed. M'n broer daar was laatst voor graven gevorderd, maar nu is de school weer geopend. De kantonrechter te Arnhem groef laatst al 3 weken. Treurig, al is in dit geval een zekere humor niet te ontkennen.

Sanders is een collega op het kantoor van notaris Trijssenaar.

evacuatievergoeding

afzender Trijssenaar

Bij het vinden van een goed evacuatieadres is notaris Trijssenaar minder gelukkig. Na wat omzwervingen komt hij met z'n vrouw en dochtertje Jeantje voorlopig in Leersum terecht. Als werkgever toont hij enige zorg over de salarisuitbetalingen van z'n personeel. Het salaris zou verdisconteerd moeten worden met de evacuatievergoeding, zoals door de overheid werd uitbetaald.

NB. Trijssenaar ondertekent zijn brieven met t. à v. vóór zijn handtekening, wat staat voor tout à vous (geheel de uwe).

Leersum 23 november 1944

Geachte juffr Mekking,

Al lang had ik eens een brief van u verwacht want ik had u mijn vermoedelijke adres opgegeven, terwijl ik het Uwe niet wist. Onlangs zijn we naar Velp geweest en probeerden toen ook in Arnhem te komen waarvoor ik een Ausweis had van de Ortskommandant alhier. Juist was echter de toegang tot Arnhem voor een ieder verboden. Later poogden we nog eens in Velp te komen maar konden toen bij Ede al niet verder omdat de weg tot gevechtsterrein was verklaard. We dachten dat Sanders bij familie in Ede zou zijn en kregen daar op het evacuatie-bureau zijn adres in de Vallei. We zijn daar toen heen gefietst, maar de vogels bleken intussen naar Bilthoven te zijn gevlogen. Eergisteren kreeg ik een adres van hun en vanmorgen van de Hr. ten Kate. Hadden we geweten dat U in Ede was, dan hadden we U natuurlijk ook opgezocht. Misschien komen we binnenkort eens weer in de buurt. Die zondag, waarop U uit Velp vertrok, hebben we veel aan U gedacht, want het was erg slecht weer. Wij zijn dinsdag daarna gegaan. Mevrouw had de fietsen zo hoog opgepakt dat we helemaal moesten lopen en ik bij Rozendaal al haast niet meer kon. We vonden dien nacht onderdak bij een juwelier in Ede, wiens vrouw ons dat aanbood. Men mocht daar blijkbaar niet blijven en zijn de volgende dag doorgetrokken naar Leersum. Gelukkig dat U het goed getroffen hebt. Ik wilde dat we dat ook konden zeggen. We hadden het gedacht, maar het valt erg tegen, ofschoon we goed betalen. Als U soms eens een goed adres voor ons weet in de buurt van Ede (in Ede zelf zijn we liever niet, konden daar ook wel bij een gep. kolonel komen), dan houden we ons aanbevolen. De evacués uit Ommeren, Lienden en Kesteren mogen naar hun haardsteden terug keren. Ik hoop dat wij gauw weer in Arnhem zijn. Er zal nu toch wel spoedig wat gebeuren. De Hr. ten Kate schrijft mij juist, dat hij eindelijk toestemming heeft gekregen om in Arnhem te komen (door fam relatie). Hij zal trachten nog wat uit de kluis te halen om in de kluis van de Ned. Middenstandsbank te brengen, wat de enige ondergrondse kluis ter plaatse schijnt te zijn. Hoe

de Gelderse Vallei
streek

Rozendaal, vlakbij Velp

het met de uitbetaling van het salaris moet, weet ik niet. Er lijkt mij veel voor te zeggen om t/m 16 Sept. natuurlijk voluit te betalen en verder hetgeen het salaris meer bedraagt dan de evacuatie-vergoeding, als deze toestand tenminste niet lang meer duurt. Eerst was mij van die vergoeding niets bekend. Zij wordt toch op het salaris in mindering gebracht. De familie Janssen woont tijdelijk Bennekomseweg 82 in Doorn. Gerrie heb ik tot nu toe niet op kunnen sporen, maar zal mogelijk in Hoenderloo zitten. Ten Kate zond mij bij zijn laatste brief een uittreksel van Uw brief aan hem van 3 Nov.j.l. Ik hoop dat we allen voor veel verdere oorlogsellende gespaard mogen blijven. Ontvangt met uw zuster en zwager mijn beste wensen. Mijn vrouw en Jeantje laten U ook groeten. Spoedig hoop ik iets van U te horen. Wilt U mij uw eventuele adres-wijziging zo spoedig mogelijk opgeven? Ik zal dat ook doen.

t. à v.

p/a A.J.K. Malinoski-Blom
't Witte Huis
Leersum

Mevrouw Janssen
en Gerrie Hegeman
werken ook op
Trijsenaars kantoor.

vreeschelijke uren

afzender Janssen

Jo kreeg van notaris Trijssenaar het adres van mevrouw Janssen. Met haar familie vluchtte zij uit Arnhem, ruim 5 km naar het zuiden, naar Huissen. Maar dat dorpje komt in de vuurlinie te liggen tussen de Duitsers en de oprukkende Geallieerden. Uiteindelijk komt de familie Janssen in Doorn terecht.

Doorn, 13 Dec

Beste Juffrouw Mekking

Eindelijk kan ik er toe komen uw brief te beantwoorden. Ik dank u hartelijk voor uw schrijven. Het doet me zoo goed iets van kennissen te hooren. Het gaat ons allen goed, we zijn tenminste allemaal gezond. Ik ben blij dat u en uw familie ook gezond is. Nu ons wedervaren sinds dien beruchten zondag, datums of dagen ben ik verder vergeten. Daarvoor heb ik teveel voor moeten doormaken. Toen de kazerne gebombardeerd werd, was ik met de kinderen alleen thuis, mijn man was toen in Zevenaar. Wij zaten op de grond in het gangetje als je van boven komt daar opeens een harde slag, alle ramen en houten lood kapot en mij vloog met een ontzettende vaart een scherf glas door mijn haar, dat was dus op het kantje af, toen moesten wij van de Duitschers er uit. We zijn toen in een dikke stofwolk naar Dr. v. Staa gevlucht, nog steeds zonder papa. Eindelijk zagen we hem thuiskomen met de luchtbescherming en toen kon hij ons niet vinden en wij konden niet direct naar hem toe. Dat waren daar vreeschelijke uren. Toen we weer naar huis konden, zijn we allereerst aan het opruimen gegaan. En toen we dan zoo druk bezig waren met ertussendoor steeds de telefoon, vloog de kazerne in brand. Dat was het sein voor ons vertrek. We dachten in Huissen veilig te zijn. En twee dagen later zaten we midden in de vuurlinie. O Juffrouw Mekking, ik kan u niet vertellen wat we daar hebben uitgestaan. Ik hoop u spoedig mondeling alles te kunnen vertellen. Drie weken zijn we daar geweest. De laatste week dag en nacht in de schuilkelder met 22 mensen want we hadden ook evacués uit Arnhem Zuid. Toen eindelijk op een vrijdagmorgen moesten we weg nadat we 's nachts een vreeselijke granatenregen hadden doorgemaakt. Het huis van Vader verschillende malen getroffen en de broeikassen doorzeefd. Als ik u dan zeg dat de schuilkelder achter de put was gemaakt, kunt u zich voorstellen hoe wij daar hebben gezeten. Na een tippel van 45 km kwamen we dan hier aan in Doorn, waar we na een paar dagen bij gewone maar keurige mensen zijn ondergebracht. Onze jongens zijn tegenover ons want met zessen kon men ons niet hebben. Vader en Moeder zijn bij twee mensen van hun eigen leeftijd ongeveer, en An met Theo en Toon en de drie kinderen zijn bij een bakker met 10 kinderen en een zieke vrouw. An moet hard werken en Theo heeft veel te lijden van het hijswee. Truus en Herman met het kind zijn ook bij een bakker. Het eten is niet zoo best maar aan hartelijkheid en medeleven

ontbreekt het niet en dat is ook wat waard als je bedenkt dat Truus over vier of vijf weken de baby verwacht. Stien en haar gezin is in Bussum. Koos met vrouw en kind in Scherpenzeel. En verder allemaal hier in Doorn. Ik krijg ook nog vaak bezoek van mevrouw Trijssenaar en de notaris komt zelf ook wel eens mee. Hij betaalt me dan mijn loon gewoon door, vindt u dat niet prachtig? Verleden week zijn ze er niet geweest, zaterdag 2 Dec. was Mevr. nog hier met de zoon van Mr. Blom, zondags ging die zoon (Arie heet hij) het bosch in met bruin overal en windbuis en dinsdags vonden ze hem dood door vijf kogels getroffen. Vreeschelijk hè. Dit is ook zeer ten nadele van de zenuwen van Mevr. Trijssenaar, die het toch al haast niet kan uithouden. Zoo zie je dat ieder huishouden op een of andere manier wordt getroffen door de oorlog maar zoo is het wel heel erg. Mijn man werkt nu al ongeveer zes weken in Woudenberg. Hij is vreeselijk mager geworden en bar grijs maar heeft overigens een gezonde kleur. Ada ging hier zoo lekker op school maar die pret duurde maar kort. Want nu is de school ingenomen. Om de jongens heb ik veel zorg en verdriet. Ze zijn wel dichtbij me bij twee oudjes. De vrouw is een goed menschje maar heeft niets te zeggen en de man is vreeschelijk egoïstisch en schraperig. Maar enfin, als we nog maar weer allen tezamen thuis komen dan zal alle ellende wel gauw vergeten zijn. Ik heb ook een brief van Gerry Hegeman gehad. Een lange hartelijke brief waarin het was alsof je met haar sprak, wat mis ik dat kind. Die zijn met de heele familie in Hoenderloo bij de heer W. Wolfswinkel. Krimweg 13, Hoenderloo. Met het eten wordt het hier iedere week slechter. Het is hier in veel gezinnen honger lijden. Geen brood, geen aardappels. Persoonlijk mogen wij niet klagen. Onze kostvrouw heeft nog wat aardappels en is in alles zeer goed bedreven. Ze kan alles prachtig regelen en overleggen, zoodat we alle dagen nog genoeg hebben gehad. Maar als de toestand nog lang duurt weet ik niet hoe het einde zal zijn. En nu gaan we naar de Kerstmis; hebben we al ooit zoo'n Kerstfeest gehad? Wat verlangen we toch naar huis en hoelang zal het nog duren nu alles onder water staat? Ik schei er nu maar uit, ik heb alles zoo'n beetje geschreven. Als ik eens wat meer tijd heb, schrijf ik u nog wel eens en dan misschien zonder fouten. Het papier is ook slecht maar ik hoop dat u het toch kunt lezen. Met hartelijke groeten van ons allen en vooral van Juffrouw Janssen
v. Bennekomweg 82.

Onze Miriam ziet er lekker uit en ze begint zoo goed te praten. Ze is hier op de hooge school bij die drie groote meisjes die allemaal gek op haar zijn. Wij worden hier wel goed behandeld en toch was ik liever thuis. Nu dag en tot ziens.

Veelal is juffrouw een (verouderde) benaming voor een ongetrouwde vrouw, maar in het verleden soms ook voor een getrouwde vrouw. In ieder geval heeft juffrouw Janssen een man en kinderen.

weg uit Arnhem

een circulaire

afzender Trijssenaar

Notaris Trijssenaar wil z'n clientèle een circulaire sturen met informatie over de kantoorwerkzaamheden gedurende de evacuatieperiode. Hulp van Jo is dringend gewenst.

Zeist, 26 december 1944
Mejuffrouw J.A. Mekking
Ede

Geachte Mej. Mekking.

Laat ik beginnen met U een beter 1945 toe te wensen dan 1944 voor ons is geweest. Moge in het nieuwe jaar veel van hetgeen aan idieële en materiële waarden is vernietigd, worden hersteld en het ons in de eerste plaats de lange verwachte vrede brengen. Uw brieven van 22 Nov en 1 Dec kwamen in mijn bezit. Ik had ze nog niet beantwoord omdat ik steeds voornemens was, U vanuit Leersum te bezoeken. Door allerlei omstandigheden is er tot dusver helaas niets van gekomen. Een week lang waren we geheel in beslag genomen door een tragische gebeurtenis bij de familie Malinosky-Blom. De enige zoon werd door de D. in het bos doodgeschoten. Hij is vermoedelijk voor een Engelse piloot aangezien. Dan moet ik ook nog oppassen voor mijn persoon en mijn fiets. Eindelijk zijn we vorige week naar Zeist vertrokken en zijn daar nu bij een vroegere dienstbode van ons, die getrouwd is met iemand die een thans buitenbedrijf zijnd theehuis annex boerderij heeft. Adres: L.M.J.H. van Renkum, "De Krakeling", Woudenbergseweg 17, Zeist. In verband met de voedselpositie van 't Witte Huis leek ons een langer verblijf daar niet wenselijk. Hier hebben we het eenvoudig, maar zeer goed.

Bijgaand vindt u het concept van een circulaire, die ik voornemens ben te zenden aan degenen, voor wie we werkzaamheden onderhanden hadden en aan hen, die periodiek betalingen of ontvangsten hebben te doen, niet echter aan degenen, die door de omstandigheden toch niet kunnen betalen. Wilt U mij s.v.p. een lijst zenden van hen, aan wie naar Uw oordeel de circulaire gezonden moet worden, met zo volledig mogelijke opgave van Arnhemse adressen en liefst zo spoedig mogelijk. Ik heb al een lijstje maar dat is bij lange na niet volledig. Kunt U ook de volledige Arnhemse/Edense adressen opgeven van hen, wier namen ik op het concept heb vermeld?

Het schijnt dat de *Ortskommandant* (of de *Feldgendarmarie*?) weer in sommige gevallen bewijzen van toegang tot Arnhem afgeeft. Ik zou zo mogelijk nog graag mijn akten naar elders overbrengen. Wilt u desnoods met vertoon van mijn volmacht, bij genoemde instanties eens een poging aanwenden en mij het stuk doen toekomen. Vraagt U dan meteen om een *Ausweis* voor mijn fiets? Een en ander ook gaarne voor mijn vrouw en Jeantje en de heer Tën Kate, die dan kunnen helpen.

Tot voor kort zat
Trijssenaar bij deze
familie, in 't Witte
Huis te Leersum

Dinsd. 26 December 1944.

Lijffw. J. H. Mebbing.
Ede

Geachte Lijffw. Mebbing.

Leest ik beginnend met 11 december 1945 tot te wensen dan 1944
voor ons is geweest. Mogen in het nieuwe jaar veel van hoop en
schied en materiële waarden is verbeterd, vonden hurselaten
het ons in de eerste plaats de lange, verachte vrede brengen
Het brieven van 22 Nov en 1 Dec. daarvan in mijn brief. Ik
heeft de nog niet beantwoord, omdat ik steeds voortaan was.
Ik vanuit Lierman te bevoeden Door allerlei omstandigheden
is er tot dusver helaas niets van gekomen. Een week lang waren
we geheel in beslag genomen door een tragische gebeurtenis op een
feest. Halinorby Polon De enige soon werd door de D. in het bos
doodgeschoten. Hij is vermoedelijk voor een Engels piloot aangezien.
Dan moet ik ook nog oppassen voor mijn persoon en mijn liefste
kindje zijn we lange week naar Lierman verhuisd en zijn daar
we bij de vroege diensturen van ons, die ghemind is met iemand
die een klein bedrijf is met theehuis annex boerderij heeft. Het is
L. M. J. H. van Gekken, "De Kraling". Woudenbergse weg 17. Zied
Is het de voedselpositie van 't Willems huis heb ons een langer ver-
blijf daar niet wenschelijk. Hier hebben we het een beetje, maar
niet goed.
Bijgevoerd vindt u het concept van een circulaire, die ik voornam

Brief 'een circulaire',
eerste kantje

Ik weet nog steeds niet goed hoe ik met de salarissen moet handelen. Voor u
b.v. zou het er op neerkomen dat ik bij volledige uitbetaling van uw salaris het
kwartiergeld, dat u elders wel zou worden vergoed, ook zou betalen. Verbleef
U elders dan zou dat anders zijn. De maand Oktober zal ik u intussen per
postwissel overmaken, deze dagen (zonder aftrek van kwartier- of zakgeld).
Misschien wacht ik nog even als voor mij de mogelijkheid bestaat, in Ede te
komen. En over een verdere vergoeding moet ik nog even denken. U houdt
het mij wel ten goede, maar ik weet nog steeds geen oplossing, die ten opzich-
te van allen billijk is.

De Heer ten Kate is nog steeds niet in Arnhem geweest. Voor zover U nog
niet bekend, geef ik u hierbij op het adres van Sanders. Het is Overboschlaan
70, Bilthoven. Gerrie zit Krimweg 13, Hoenderloo. Moge aan deze ellendige
toestand voor ons allen spoedig een einde komen. We willen allen graag gauw
weer beginnen. Wilt u ook onze beste wensen aan uw zuster en zwager over-
brengen. Ontvang met hen mijn hart. groeten. Mevrouw en Jeantje groeten u
eveneens.

t. à v.

T. J. H.

verlangen zoo naar huis

afzender Gerry

Gerry Hegeman is een 'kantoorvriendin' van Jo, zoals ze zelf zegt. Ook zij zat eerst ten zuiden van de Rijn, in Huissen, maar moest al gauw de Rijn oversteken om via Ede in Hoenderloo terecht te komen.

Het antwoord van Gerry op Jo's brief bleef lang uit omdat Gerry een verkeerd huisnummer van Jo in Ede had gebruikt.

Hoenderloo, 7 januari 1945.

Geachte Juffrouw Mekking,

U zult wel denken, waar blijft het antwoord van Gerry.

Allereerst wensch ik U, ook namens Vader, Moeder, Broers en Zusters, een Gelukkig Nieuwjaar. Dat God ons toch dit jaar de lang verwachte vrede mag schenken.

Nu zal ik U eerst eens weinig van ons wedervaren vertellen.

17 September j.l. werd er in Huissen gebombardeerd waarbij 23 doden vielen. Zondag 24 Sept. kwam in Huissen alles vol te staan met afweer en artillerie. Toen zijn we 2 dagen naar Angeren geweest, waar we van de SS weg moesten. Toen zijn we weer onder granaatvuur naar Huissen getrokken, en hebben daar tot 21ste October in de schuilkelder geleefd, net onderaardsche bewoners. Een van ons ging overdag eten koken. De keuken ligt aan de Engelsche kant, vanwaar de granaten kwamen, dus het was knap gevaarlijk. De Feldgendarmerie kwam met vreselijk lawaai ons uit het huis jagen. We zaten met $\pm$ 40 evacués in huis en $\pm$ 50 evacués in de schuur. Toen we vertrokken, waren we met een karavaan, heel verschrikkelijk. De hele buurt hing aan Vaders jas. Vader wist goed de weg, zeiden ze. We hebben 4 dagen op Meinerswijk gezeten in de steenoven. Toen we overgezet waren ging vader nog een keer terug om de anderen paarden en wagens op te halen, want we konden er niet allemaal tegelijk op de pont. Toen is de kabel gebroken en hebben ze (Vader en bekenden) duizend angsten uitgestaan. Toen hebben we een nacht geslapen in het St. Elisabeth Gasthuis in Arnhem, en daarna zijn we naar Ede getrokken, waar we in de stoelenfabriek gelegen hebben 2 dagen. Zaterdag 28 October j.l. zijn we dan hier in Hoenderloo aangekomen. We zitten in de winkel van een timmerman, waar we in stoken en ons eigen potje koken. De menschen zijn reuze aardig en goed voor ons. Zij verlichten door hun gezelligheid enigszins het gemis en verdriet wat we tegenwoordig hebben. Het komt me wel eens te boven als ik alles eens over denk hoe we het vroeger hadden. Wat is ons toch overkomen? Wie had dat kunnen denken, hè? Wij verlangen zoo naar huis.

Vader is met paard en wagen naar de Achterhoek eten halen voor ons zelf.

Verleden week is Vader de kant van Varsseveld uit geweest. Nu is Vader naar

Meinerswijk is een uiterwaardegebied gelegen op de zuidelijke oever van de Rijn, tegenover het centrum van Arnhem.

Woensdag, 9 December 1988.

Geachte J. J. vrouw Mekken,

Hoe gaat het met U
In het begin van deze
week heb ik een brief aan U gericht maar het
adres was daarop: "Nachttegaallaan 10" Is hij
nog terecht gekomen

Met ons is het best
wij zijn allemaal bij elkaar gebleven
De groeten van Vader en
Moeder wilt U wel ontvangen
Ontvang de groeten van
mij Uw aller bekende vriendin
Gerry

Kaartje van Gerry:
verkeerd huisnummer
gebruikt, had 32
moeten zijn

Didam, Dichteren, Wehl enz. en volgende week gaat Vader de kant uit van Groenlo, Lichtenvoorde. Aardappelen zijn hier niet te krijgen en rogge kunnen de boeren niet missen. Hier zitten trouwens haast geen boeren. De grootste boer heeft 2 melkkoeien.

Nu moet ik eindigen want het is 9 uur en ik moet naar bed. Laten wij er de moed inhouden en niet bij de stukken neerzitten. We zijn allemaal nog bij elkaar, en dat is de hoofdzaak.

Beste Tante Jo, ontvang de hartelijke groeten van mijn Ouders, broers en Zusters alsmede de beste wensen, ook voor Uw Zuster en Zwager, maar vooral van Uw bekende kantoor vriendin

Gerry

P.S. Wij zouden altijd nog een keer gaan wandelen in Sonsbeek. Waar blijft U nou?

moeilijk

afzender Sanders

Sanders, medewerker van Trijssenaar werkt nu op het gemeentehuis in Bilthoven, z'n huidige evacuatieadres. Wat zal hij na de oorlog doen?

Bilthoven, 9 Januari '45

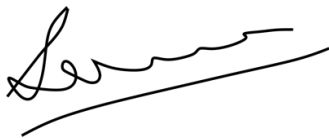
Geachte mejuffrouw Mekking

De brief van 2 Januari j.l. in goede orde per 8 Januari ontvangen. Onze hartelijke dank voor de goede wensen voor 1945 ontvangen. Wederkerig: ook onze beide wensen - ook voor uw familie - voor 1945. Moge het nieuwe jaar voor u allen een beter jaar worden dan het voorgaande. Het voorbijgegangene jaar is voor ons allen in Arnhem en omstreken wel zeer moeilijk geweest. Vele moeiten, zorgen en verliezen. Maar laten we de moed niet laten zakken, en hopen op - en bidden voor betere tijden en beëindiging van deze vreselijke oorlog. Het laat zich echter aanzien dat we voorlopig nog niet weer thuis zijn. Onder 'thuis' verstaan de meeste Oosterbikers kapot geschoten, verbrande en beroofde huizen. Wat hier later van terecht moet komen, weet ik ook niet. Enfin, als 't maar eerst vrede is.

Ja wij zijn 23 oktober j.l. naar Bilthoven doorgetrokken, want in de Vallei konden we maar tijdelijk bij de familie Vlastuin blijven, in verband met de te verwachten gezinsvermeerdering (totaal nu zes kinderen). Hier in Bilthoven is ook het voedselvraagstuk zeer klemmend. Het valt voor de meeste mensen niet mee. Wij persoonlijk mogen nog niet klagen, maar 't wordt toch ook minder. De centrale keuken hier is zeer slecht.

Notaris Trijssenaar is tegenwoordig in Zeist, daar heeft hij het erg goed op een boerderij. 'k Heb hem reeds enige malen gesproken. A.s. zaterdag hoop ik er weer eens heen te gaan. Notaris is vorige week met een berekening naar Arnhem geweest. Kantoor is nog tamelijk goed in conditie. Notaris vraagt mij telkenmale of ik vooral na de oorlog bij hem terugkom, en vooral niet in de steek zal laten. 't Wordt voor mij wel moeilijk, want sedert 7 November j.l. ben ik volledig werkzaam op het gemeentehuis alhier. Het is mij gisteren medegedeeld dat ik van deze gemeente ook salaris krijg uitbetaald. Dit laatste weet onze notaris nog niet. Ook heb ik als 'aandenken' een vulpen gekregen. Ik weet nu werkelijk niet wat ik later na de oorlog doen moet, 't wordt nu wel moeilijk gemaakt. Mijn salaris van notaris is bovendien vanaf 1 November ook stopgezet, dit nu kan ik wel billijken want hij verdient zelf niets. Enfin, 'k zal nog eens ernstig alles overwegen maar het is moeilijk. Van ten Kate ontving ik het overlijdensbericht van zijn schoonvader.

Ontvang met Uw familie onze hartelijke groeten. Uw toeg.

en familie.

een Bescheinigung

afzender Trijssenaar

Notaris Trijssenaar heeft een kijkje kunnen nemen in zijn kantoor te Arnhem.

Het kantoor was toen nog intact. 'Hij mocht wel blij zijn, dat hij niet is doodgeschoten'.

Zeist, 17 Januari 1945

Waarde Meijuffrouw Mekking.

Eergisteren ontving ik Uw brieven van 31 Dec. en 9 Januari j.l. Mede namens mijn vrouw en Jeantje dank ik U voor de goede wenschen voor 1945. Moge zij spoedig vervuld worden. Verder zeg ik U hartelijk dank voor de door U genomen moeite. Ik kan me voorstellen, dat U allen een benauwd oogenblik beleefden, toen de V1 in de buurt neerkwam. Gelukkig dat U allen gespaard bleef. De laatste berichten zijn goed, misschien zijn we wel spoedig van alle rommel af. Ik maak me veel zorgen over mijn ouders; ze zitten praktisch zonder hulp. Mijn vader kan wel tamelijk goed weer lopen, maar zijn hoofd is niet helemaal meer goed geworden.

Vrijdag voor een week ben ik naar Arnhem geweest en Zaterdag weer teruggegaan ('s nachts was ik in Velp). Na mijn vorige schrijven kreeg ik nl. via het Gemeentebestuur van Arnhem een Bescheinigung, die echter inmiddels weer verlopen was. Met een stempel van de O.K. alhier heb ik het toch maar gewaagd. Ik kon volgens die Bescheinigung akten ophalen met "Fahrwerk". Op de A'doornseweg werd ik doorgelaten, ben een poosje in huis geweest, maar mocht 's middags niet meer in de stad komen. Ik mocht volgens de hulpsecretaris in Velp wel blij zijn, dat ik niet doodgeschoten was. Er was niets aan te doen dus ben ik de volgende dag maar weer naar Zeist terug gekeerd. De verwoesting van Arnhem was niet erger dan ons al bekend was, het aantal kapotte ruiten was groter dan ik verwachtte. Het kantoorgebouw was nog in dezelfde toestand als waarin we het op 24 Sept. verlaten hadden. Het kantoor was intact. Alleen de gevelstenen vóór waren weg. De brandkasten en de kluis waren onaangeroerd. Alle andere kasten waren opengebroken zonder dat ik iets vermiste. In huis, ook bij de fam. Janssen, waren linnen- en beddengoed, kleeën, levensmiddelen, matrassen, koffer, naaimachine enz. verdwenen. Meubelen, kachels, serviezen en glaswerk waren aanwezig. Doordat ik 's middags met Fahrwerk naar Arnhem dacht te gaan van Velp uit, heb ik maar weinig meegenomen van 't kantoor; uit de volgepakte kluis kon ik niets krijgen. Wel nam ik het adresboek mee en uit Velp de kasboeken (van de boekhouding is het verdere aanwezig bij de middenstandsbank te Velp). Een en ander hielp mij daar bij het uitzoeken van de adressen, aan welke een circulaire moet worden verzonden. Op heen- en terugweg wilde ik U telkens bezoeken. Beide keren kreeg ik echter gezelschap, dat ik liever niet wilde verlaten. Als ik soms mocht worden opgepakt, kon men dan mijn vrouw op de hoogte stellen. Het spijt mij, dat ik U niet kon spreken dientengevolge.

Van de adressen hebt U me een prachtige uitvoerige lijst met toelichting gezonden. Ik had geen kans gezien om die uit het hoofd op te stellen. Ik zie er echter, zoals ik al schreef, bezwaar in, de circulaire te zenden aan menschen te Arnhem, Oosterbeek enz. die ten gevolge van de evacuatie toch moeilijk kunnen betalen. De meeste schuldenaren moeten dus helaas afvallen. Van Sanders, die Zaterdag weer hier was, heb ik ook nog een hele lijst gekregen. De heer ten Kate wist er geen. Er ontbreken mij nog de adressen van hen, wier namen voorkomen op bijgaande lijst. Wilt U misschien zo veel mogelijk

Ortskommandant

W. P. Balvers Zwartenburg? Halfweg?
 Maj. C. H. M. Wiggers
 J. J. de Jongs
 Maj. P. C. Wiggers Zwolle
 Maj. H. J. E. van Amerongen
 Dr. W. A. Dr. A. H. Hagenaars
 Dr. P. J. Hagenaars
 Mr. E. M. H. Van der
 Th. J. Koker
 Mr. J. J. van der
 Mr. J. J. van der
 Erven Mr. J. J. van der
 v. J. J. van der
 Mr. West v. Dablen
 Maj. Dr. G. Walbrink
 v. J. J. van der
 J. J. B. Kersten
 P. J. Hauff
 G. W. v. Wessel
 Maj. G. v. Leuven
 Th. J. J. Oelink
 26/1/45

De met potlood
aangevulde lijst voor
Trijsenaar.

het ontbrekende (oude of nieuwe adressen) invullen en mij dan het lijstje zo spoedig mogelijk terugsturen?

Uw vermoeden dat we hier in het bosch zitten is niet juist. Wel zijn we vlakbij het bosch. Strategisch gezien ligt het huis m.i. niet zo mooi, nl. niet in de grote bocht van de weg Woudenberg in Zeist, ong. 3 km voor laatstgenoemde plaats.

Als ik nog eens in de omgeving van Ede kom, kom ik vast eens bij u aan.

Met mijn excuses voor het slechte papier en de hart. groeten van

t. à v.

Trijsenaar

zoveel mogelijk helpen

afzender Trijssenaar

Jo laat eind januari haar werkgever al weten, dat ze graag spoedig weer wil beginnen! Trijssenaar biedt Jo alvast huisvesting aan.

Zeist, 30 Januari 1945.

Waarde Juffr Mekking,

Uw brief van 26 dezer met bijgevoegde adressenlijst heb ik in dank ontvangen. Er zijn thans $\pm$ 250 circulaires verzonden; Arnhemsche en Oosterbeeksche debiteuren ontvingen er geen.

Het deed mij goed te hooren dat U graag spoedig weer wilt beginnen. Zoo denken de anderen er trouwens ook over. Alleen Sanders schijnt soms met andere plannen rond te lopen. Ik heb hem ronduit gezegd, dat het me zou spijten, indien hij in deze tijd zijn post zou verlaten. Reeds een tijd geleden bood ik hem, toen we over huisvestingsmogelijkheden spraken, onderdak bij mij in Arnhem aan, indien ik iets zou kunnen vinden en er ruimte over zou zijn. Ik doe dit aanbod thans aan U. Uw huisgenoten kunnen er ook gebruik van maken als ik geen ander personeel of familie moet herbergen. We moeten elkaar maar zoveel mogelijk helpen. Ik erger me tenminste vreselijk over het feit, dat iedereen die hier aanklopt, wordt afgescheept. Met het eten wordt het hier trouwens ook al minder, de aardappelen raken bv. op. Ik dacht, dat hier meer voorraad was. Enfin, we mogen niet klagen: de meeste menschen hebben het natuurlijk veel slechter dan wij. Jeantje ligt sedert gisteravond met koorts te bed. Er heerst hier veel dyphteritis en kaalpest; maar zoo'n vaart zal het met haar wel niet loopen. Ze heeft blijkbaar kou gevat. Gelukkig is het nu dooi en de sneeuw misschien spoedig verdwenen, wat de voedselvoorziening ten goede zal komen. Ik zal zien dat ik u dan ook eens gauw opzoek en [??] mijn weg binnendoor te fietsen. Anders dan mijn vrouw deel ik Uw mening dat het einde nu wel eens spoedig inzicht kon zijn. De Duitsche overzeesche radio zei vorige week, doelend op het Russische offensief: het schijnt of alle dijken bezweken zijn. Een andere Duitsche radiospreker waarschuwde tegen een panische stemming. Gisteren ging hier het gerucht, dat de geallieerden bij Emden zouden zijn geland, dat de Rijksdag was bijeen geroepen, de regering zou zijn afgetreden en er onderhandeld werd over capitulatie. Wat van dit alles waar is, weet ik niet. In ieder geval verwacht ik binnenkort nog grote gebeurtenissen. Ofschoon ik op Russische nabuurschap niet erg gesteld ben, kan m.i. het Russisch offensief voor ons in de gegeven omstandigheden niet anders dan gunstig zijn. U ziet dat ik de moed nog niet heb verloren!

We zitten hier gelukkig behoorlijk warm: er is hier plenty hout, waar ik zelf ook aan zaag. Ook heb ik nog een beetje kantoorwerk en doodt de tijd verder door Jeantje te helpen met haar sommen, taal enz. Ze is niet op school. Hoor ik nog eens spoedig iets van U? Dat is altijd prettig. Met vr. groeten

t. à v.

PS. Gerry was juist hier met een van haar zusters. Zij doet U de hartelijke groeten.

9/2 45 amw.

Leist, 30 Januari 1945.

Naam Juffr. Mekum
 Uw brief van 26 deen met bijgevoegde
 adreskaart heb ik in dank ontvangen.
 Er zijn thans ± 250 circularis ver-
 koopen; kumensche en Costabulische
 e bitenen ontvingen er een.
 Het doet mij goed te horen, dat de
 gaag, spandij twee wilt beginnen. Het
 veldwerk de duren er trouwen ook over.
 Alleen Sanders schijnt nog met andere
 plannen rond te loopen. Ik heb hem
 rondwet gezegd, dat het me sow spijt ten.
 indien hij in deen het zijn port kon
 verlaten. Ik heb een, het veldwerk bood ik
 hem, kon me over twee vestingsmonde-
 liden spraken, onduidelijk bij mij in de
 hem aan, indien ik iets kon betrouwen vind,
 en er richte over kon zijn. Ik heb deit aan
 bad thans van deen deen twee mon-
 den er ook gebrek van maken, als ik
 te een gun andere personeel of familie
 moet herbergen. De moiten, althans maar
 zoveel mogelijk helpen. Ik erge me ten-
 minste vreesde over het feit, dat deen,
 die hem aanloopt, wordt aangeschikt. Het
 het een wordt het hier trouwen ook al
 minder, de aandachten, taken tw. op. Ik dacht,
 dat hier meer vooruit was. Enfin, we

Brief 'zoveel mogelijk
 helpen'

11. *Van dees kind was een van de kinderen, die ik te veel heb gezien.*
 mogen niet blagen: de meeste menschen
 hebben het natuurlijke veel slechter dan wij.
 Jeanje ligt alomtijtcravond met leuarts te
 bed & knuscht die veel dyphentius en keel-
 pest; maar zo is van dat het niet kan
 niet niet loopen. Ze heeft blybaan door prat.
 Gelukkig is het in de vloer en de meen stis-
 schied spoedig verlevener, wat de vroedel-
 overwinning den jode sal worden. He sal si²,
 dat ik te dan ook een gam opsoek en i elty
 mijn weg binnendoor de fietser.
 Kinderen dan mijn vrouw deel ik den meening
 dat het einde kan wel eens spoedig in zicht
 kon zijn. De Duitse overneemende radie se vorge-
 wijk, dan lende op het Russische offensief; het
 schijnt, of alle blyden beruiken zijn. Een andere
 D radie spul, waarschynlike teken een panich
 stemming. Jistoren ging hier het gerucht, dat de
 galkiesden bij Trilbeck, honderd zijn geland, dat
 de D. J. lende was bijeenroepen, de regering van
 zijn afgetreden en er onsterkhandel werd over
 de kapitalisatie. Wat van dit alles waan is, weet
 ik niet. In ieder geval verwacht ik binnenkort
 nog groote gebeurtenissen. Gschoven ik op Russisch
 nabuurschap niet erg getetel ben, dan m. i.
 het D. offensief van ons in de jeven van m-
 elij neder niet anders dan jachtig zijn. Ik niet,
 dat ik eenmaal nog niet heb verloren!
 De si ken hier gelukkig behoorlyke warm: er is
 hier plenty hout, waer ik zelf ook aan raag.
 Ook heb ik nog een beetje aan toornwilt schold
 den tyd verken voor Jeanje te helpen met haer
 sommen, taal an. Ze is niet op school. Voor
 ik nog een spoedig iets van ll. Dat is altyd
 pretty. Het v. p. n. v. h. t. h. *1 i. v. list*.

Laatste loodjes

Voor Den Haag zijn de laatste loodjes zwaar, heel zwaar. De voedselvoorziening is dermate slecht dat de bevolking tulpenbollen eet. Doorlopend wordt Den Haag gebombardeerd met als klap op de vuurpijl het bombardement van de Geallieerden op het Bezuidenhoutkwartier op 3 maart. Er moest wat gebeuren tegen het afschieten van V1's op Londen. Bombarderen van de lanceer-inrichtingen in het Haagse Bos was de bedoeling.

Door een aaneenschakeling van fouten kwam het richtpunt nu midden in het Bezuidenhout te liggen. Bij deze ramp vielen veel burgerslachtoffers.

In maart/april trekken vanuit het zuiden de geallieerde legers Gelderland en verder het noordoostelijk deel van Nederland binnen. Lokaal wordt er nog stevig gevochten, zoals bij Ede op de Ginkelse heide en langs de IJssel. Maar eind april, na de bevrijding van Arnhem kan notaris Trijssenaar z'n kantoor pand fatsoeneren.

*De doorbraak naar
het noorden begint
eindelijk*

moedelooze dagen

afzender Riek

De kerk probeert met uitdelen van wat extra voedsel de ergste nood te lenigen.
De stad ziet er vreselijk gehavend uit. Doden kunnen niet begraven worden.

den Haag, 24-2-'45

Lieve Ger, Jo en Jan,

Gisteren ontvingen wij Jo haar brief, waarin ze schreef, dat jullie je best zullen doen, of je iets voor ons doen kunt, wat de voeding betreft. Wij hopen, dat je slagen moogt, wat zou dat heerlijk zijn. Een paar weken geleden werd er van de kansel bekendgemaakt, dat degene die in moeilijke omstandigheden vanwege de voedselvoorziening zaten, zich konden opgeven aan de diaconie en dat deden wij ook. Nu kregen wij de eerste week 3 kl aardappelen en 3 kl winterpeen, de tweede week, een groote schol, en verleden week 3 bussen groenten en dat alles natuurlijk tegen betaling. Deze week kregen wij niets, 't is mooi werk wat de diaconie doet, maar als er mensen zijn die niets meer hebben, dan is het een druppel aan de emmer. Maar je bent nu met alles dankbaar, dat leeren wij nu in deze tijd. Van het Zweedse Roode Kruis krijgen we eerstdaags ieder een heel witte brood en 125 gram margarine en kinderen tot 14 jaar nog een ½ p gort. Prachtig hè? Den Haag staat ook bovenaan wat de honger aangaat, nu 't is een ellendig gevoel, daar kunnen wij nu ook van meepraten. 't Is ook zoo jammer, dat het eten van de centr. keuken slecht is en onvoldoende en elke dag sta ik minstens een uur in de rij daarvoor. Heel den Haag eet nu ook centraal. Jol haalt elke Zaterdag bonnen voor de keuken, dat begint om 10 uur, Jo staat er dan al om 9 uur en komt dan eerst om 11 uur thuis. Dat is hier een hele lijdensgeschiedenis, maar we moeten er doorheen en zoo velen met ons en we houden er de moed er maar in. Soms heb je wel eens moedelooze dagen ertusschen en dan zie je nergens uitkomst en dan denk je wel eens, hoe lang houden we zooiets uit, maar dan wil de Heere vaak menschen gebruiken om ons te helpen. Van de week kregen we onverwachts bezoek van menschen die we in ons pension in Zeddam leerde kennen en die brachten voor ons mee, bonnen voor twee brooden, 1 pak gortmout, 1 pak taptemelkpoeder en één maal brusselsch lof. Van een kant waar wij het nu helemaal niet van verwacht hadden en dan ben je er vaak beschaamd onder. Een paar maanden geleden stuurde ik een nichtje van ons met een brief naar Willemien en toen bracht ze wat aardappelen en groenten mee en zei Willemien dat ze de volgende week terug mocht komen. O zei Babs, wat een aardige mevrouw is dat Tante, ik kreeg een glas melk en een paar boterhammen met boter en volvette kaas, echt iets voor Willemien hè? Volgende week bracht ze weer wat aardappelen en groente en had Willemien gezegd dat ze weer terug mocht komen. Maar in dezelfde week kreeg ik een brief van hem, dat we niet meer behoefde te komen, want dat ze niets meer hadden voor ons.

Willemien is de zus van Jan de Groot, getrouwd met Dirk Aardse. Zij woonden in het Westland (Poeldijk).

Ik heb toen een brief teruggeschreven, heel vriendelijk, maar hoorde niets meer, dus deze weg is ook afgesloten voor ons. Van haar hadden wij het wel gekregen, maar hij wilde niet. Heel misschien kunnen wij nog een keer 50 kl aardappelen koopen voor f 250, en dat doen we dan maar weer. Want elke dag suikerbiet eten, valt niet mee en van de week hebben wij tulpenbollen gegeten, maar zijn we alle drie zoo onpasselijk geweest, eigenlijk is het geen eten voor mensen, maar je probeert alles en ze zijn geeneens zoo goedkoop f 1.75 per kl. Jo kon ze op het kantoor koopen. Als we de suikerbiet koken maak ik van het nat stroop, 't is alleen jammer, dat je er zo weinig van overhoud.

Van de week is den Haag vreeselijk gehavend door de engelsen en wel het Bezuidenhoutkwartier. Het was bestemd voor de bunker in het Haagsche bosch, maar alles kwam op de huizen neer. Donderdag was ik bij Jo en Henk om te kijken of hun ruiten er nog in zaten en gelukkig wel. Die dag was het gebombardeer niet van de lucht af en toen ik wegging, kwamen ze weer en zocht ik dekking in een portiek en opeens een helsch lawaai en dacht ik niet anders of alles kwam op me neer, een straat verder waren twee bommen neergekomen op huizen, alle ruiten eruit, ik ging gauw bij Jo en Henk kijken, maar bij hun nog alles erin. Je zou de stad niet meer terugkennen, zoo vreeselijk ziet het eruit. Jo en Henk hebben een angstige week gehad, er zijn ook veel dooden. Ons dagelijks gebed is of de Heere toch gauw uitkomst gegeven mag, 't is alles zoo vreeselijk om ons heen.

Rich.

Wees alle drie hartelijk gegroet van ons met een stevige kus van je liefh.
Wat kun je in deze tijd intens naar elkaar verlangen hè? Hier sterven zooveel mensen en staan soms 14 dagen boven aarde omdat er geen hout is, voor kisten te maken.

Het gebruik van Tulpenbollen als voedsel.

SCHOONMAKEN EN BEREIDING

Na het zand te hebben afgewasschen, worden achtereenvolgens krans en bast van de bol afgehaald; daarna snijdt men de bol overlangs door en haalt er de groene pit uit. Tulpenbollen worden op dezelfde wijze gekookt als aardappelen, echter met dit verschil, dat ze in ca. 7 minuten gaar zijn.

R E C E P T E N

1. STAMPOT MET TULPENBOLLEN

Men neme b.v. 2 kg tulpenbollen, 2 kg aardappelen en 4 kg roode kool. De bollen worden afzonderlijk gekookt, de aardappelen met de roode kool. Daarna de stampot met de bollen afmaken en met een weinig zout of specerijen op smaak brengen.

2. STAMPOT MET ZUURKOOL

Men neme b.v. 2 kg schoongemaakte bollen en $1\frac{1}{2}$ kg zuurkool. Bollen en zuurkool gelijktijdig gaar koken daarna met zout en specerijen afmaken.

3. SOEP

Men neme b.v. 2 kg bollen, deze schoonmaken, gaar koken, water afgieten, daarna stampen. Met 5 liter water verdunnen, soepgroenten bijvoegen en naar smaak zout en specerijen.

4. GEBAKKEN TULPENBOLLEN

Schoongemaakte als uien gesneden tulpenbollen zijn te gebruiken als versnapering. Men snippert deze als uien in de frituur en laat ze lichtbruin aanfruiten.

5. BINDMIDDEL

Wordt op dezelfde wijze gemaakt als bindmiddel van aardappelen.

6. BROOD OF KOEK

Men neme één deel tarwemeel op 2 of 3 deelen schoongemaakte tulpenbollen, die vooraf door de gehaktmolen zijn gemalen. Geen water toevoegen, weinig gist. Verder bakken als brood of koek.

7. TULPENTAART

Benoodigdheden: $1\frac{1}{2}$ kg tulpen, 3 kopjes tarwe, een beetje zout, wat essence (amandel - marasquin). De tulpen schoonmaken, de groen - gele pit eruit halen en door de vleeschmolen malen (rauw). Dan door dit mengsel de tarwe mengen, het zout en indien noodig iets water. Tenslotte de essence toevoegen. De pan invetten en wat bloem er overstrooien. $\pm 1\frac{1}{2}$ uur bakken.

Van bevoegde zijde wordt medegedeeld, dat het gebruik van tulpenbollen als menscheijk voedsel geen bezwaren oplevert, mits deze met mate worden genuttigd. Als maatstaf geldt: 3 bollen per persoon per dag.

och Heere hoe lang nog

afzender Moeder

Moeder, 78 jaar. Twee dochters in Ede, waarvan de jongste straks jarig is. De oorlogstijd moet haar zwaar vallen. Fijn dat ze een 'kiekje' krijgt van haar achterkleinkind Jan Pietertje, het 9 maanden oude kleinkind van Ger en Jan.

den Haag 27 Februari 1945

Lieve Ger, Jo, en Jan,

Deze brief schrijf ik maar heel vroeg om een beetje op tijd te wezen voor de verjaardag van m'n jongste dochter. Nu, lieve Jo, van harte gefeliciteerd met je verjaardag. Ik hoop dat je dien jaardag nog dikwijls mag gedenken, en dan in betere omstandigheden dan nu het geval is. Dat de Heere je geven mag wat nodig is voor de tijd, maar bovenal voor de eeuwigheid Hem ter ere, en jezelf ten goede. Dat de Heere jullie verder mag sparen, die het tot hier toe deed, in die vreselijke oorlogsch tijd, om te moeten vluchten van huis, en haard, Te denken dat ons Arnh, en omstreken er zoo uit zal zien is in een woord vreselijk. We hebben er zooveel lief, en ook leed meegemaakt in al die jaren, en nu. Ik ben dankbaar dat jullie dat zo gelovig en te vreden draagt en we hopen, en bidden, dat de bevrijding toch komen mag, al duurd het wat lang, er is er nu zoveel leed, en ellende. Elke dag, en nacht, maar bommen, en dood en verderf bren-gen van menschen, en huizen, dan roep je maar, och Heere hoe lang nog.

Evelien hoort niets van haar Ouders, en niets van Wim. Wij horen gelukkig hoe of jullie het maken, en waardeeren echt jullie brieven, en zijn er blij en dankbaar voor, en Jo dat je schreef dat je nog wat kon breien voor de koude en er geen bijzondere last van hebt gehad vooral met die vrieskoude en sneeuw toen. Dat je nog te stoken had. Gelukkig dat die twee maar vertrokken zijn. Is Jan nog op 't kantoor dat is maar prettig om werkzaam te wezen. Wat zul jij er ook naar verlangen Jo. Aardig om van je Notaris, en anderen brieven te ontv. en je meteen post te sturen. Ik hoop dat hij dan verder doen kan, want je kunt er maar niet buiten. Wij kunnen er wel zoolang buiten. Ik heb nog iets, maar kon dan wel van Riek, verder leenen. Zo heeft ze ook de bijdragen voor de kerk betaald zoolang. Al ben ik nog zoo zuinig mee, je hebt altijd wat nodig, en je moet niet vergeten de kerk collecten, en die zijn hier nogal veel. Dokter v 't Riet is toen bij me geweest nadat ik weer hier was. Ik kon toen al niets geen apart meer krijgen. Als ik nog denk aan die heerlike boter, en verdere weldaden die ik toen bij jullie had, bij nu vergeleken. Wat heb ik toen genoten Jo, zoo samen bij Ger en Jan. 't Kan spoedig veranderen hoor. We zullen hopen en bidden dat er gauw een eind aan mag komen.

Ger je word heel hartel bedankt, voor je brief, en het aardige kiekje van de kleine Jan P. 't Lijkt een aardig ventje. Vele hartel gr voor je samen, met een verj zoen. Ik had je graag een mooi cadeautje gegeven je houd het nog tegoed. Je liefh.

Moeder.

Jo zal op 22 maart haar 43ste verjaardag vieren, DV.

Jan Pietertje met z'n moeder Katy

uit de stad geweest

afzender Mies

Wegens de oorlogshandelingen zouden velen uit Ede moeten vertrekken. Reden voor Jo, Ger en Jan om naar het westen te komen?

Haarlem, 4 Maart '45

Lieve Jo, Ger en Jan,

Ik hoop dat je deze afgelopen week mijn brief van R.H. ontvangen hebt, dus het wordt tijd, dat ik weer een nieuwe schrijf. 'k Hoop dat deze je tenminste ook bereikt, want we hoorden, dat velen uit Ede en omstreken weg moesten naar Epe en Heerde. 'k Hoop niet dat jelui daarbij hoorden, maar ik vermoed wel van niet, anders waren jelui onze kant wel uitgekomen. Het laatste nieuws is dat ik uit de stad ben geweest. Dat klinkt, hè. 'k Ben op de fiets naar Bodegraven geweest van Dinsdagmorgen vroeg tot Vrijdagmiddag. Dat was een hele prestatie, zo'n 43 km maar we hadden geweldig veel zin aan een stukje kaas en toen ben ik er na lang wegen en wikken heen getogen. Ik viel wel met mijn neus in de boter, want toen ik aankwam, stond er op tafel een gebraden haas, dus je snapt hoe ik gesmuld heb. Ook de overige dagen was het eten daar nog vooroorlogs en men schepte mij steeds maar bij, zodat ik zo nu en dan dacht, dat ik na het eten ontploffen zou, maar toch kon ik al die vettingheid nog best verdragen, want 'k had nergens last van. Terug was de reis niet zo makkelijk, want ik had met hevige tegenwind te kampen, zodat ik zo nu en dan lopen moest, maar ik heb 10 km met een lege grindwagen meegereden, waar ik met de fiets en al ingeladen werd en dat was juist het ergste windgedeelte, dus wel boffen. Maar ik heb nu gezien, dat ik zo'n afstand wel afleggen kan, en nu ben ik bij l. en w. van plan om over een dag of 14 naar Moeder te fietsen, de ene morgenvroeg heen en de andere dag terug, want ik verlang erg om de ganse familie weer eens te zien, maar je moet er niets over schrijven, want als het eens door allerlei omstandigheden niet kan doorgaan, dan zou het een teleurstelling voor Moeder zijn.

We hebben bij de fam. Treur heel veel over Arnhem gepraat, want ze hadden daar een mijnh. en mevr. Velthof uit Arnhem Zuid in huis, sinds Oct, die waren Arnhem doorgetrokken toen alles daar al weg was, want ze hadden eerst nog in Elst gezeten. Nu, ze hadden wat het eten betreft niet aan een beter adres terecht kunnen komen, die hebben van beide kanten allemaal broers en zusters, die met boeren getrouwd zijn, dus je begrijpt! Joop heeft na 5 weken eindelijk al zijn verjaarsbrieven binnen, wat blijft het soms lang onderweg hè. 'k Ben benieuwd hoe Henk het er volgende week afbrengt.

Ik wil deze gelegenheid meteen waarnemen, om Jo van harte geluk te wensen met je verjaardag. Dat zal dan de eerste keer zijn, dat ik niet persoonlijk kan wensen, maar we hopen, dat het ook de laatste maal zal zijn. Ook moet ik je wel uit naam van Henk en Joop feliciteren. Moge dit jaar je weer in Arnhem terugbrengen. 'k Hoop dat je deze brief nu maar op tijd krijgt, dat is wel zo leuk. Eigenlijk had ik je nog beter in mijn vorige brief kunnen feliciteren, dan had je het zeker op tijd gehad. 't Is wel typisch dat jelui alle drie je verjaardag in Ede viert. Het schiet anders wel aardig op met de oorlog. Het wordt tijd dat er een einde aan komt. Henk brengt gelukkig nogal eens wat mee, het treft dat hij diaken is, want als er in de wijk wat te verdelen valt, krijgen de diakenen ook van mee, omdat die het net zo nodig hebben als de behoeftige mensen, en van de kerk kunnen ze er in het groot nog al aankomen, en zo krijgen wij ook iedere week wat er bij, en zo slaan wij er ons nogal aardig door. Nu, lieve kinderen, ik eindig. Ik hoop dat je ondanks alles nog iets van je verjaardag maken kunt. Een volgend jaar hoop ik weer van de partij te zijn. Wees van ons alle drie hart. gegroet en een extra zoen voor de jarige van je liefh.

door het oog van de naald

afzender Henk

Op 3 maart wordt het Bezuidenhout gebombardeerd. Op de grens van de vlammenzee staat het huis van Henk en Jo. Ze zijn door het oog van de naald gekropen.

*Het Bezuidenhout
gebombardeerd*

's Gravenhage, Maart 1945

Beste Jo,

In eerste plaats onze hartelijke gelukwensen met je verjaardag, dien je ditmaal evenals destijds de Joden, in ballingschap zult moeten doorbrengen. We hopen dat het jelui allen nog goed zal gaan. Misschien hebben jelui via de Isingstraat al iets van onze wederwaardigheden gehoord. Nu, we zijn door het oog van een naald gekropen, want de eerste kettingbommen vielen op het blok naast ons, geen 25 meter van ons vandaan. Heel het Bezuidenhoutkwartier is een ruïne; er stond een sterke wind, zoodat alles tot op den grond toe is afgebrand. Ons blok huizen is het eerste blok, dat is blijven staan na een ravage van $\pm 1\frac{1}{2}$ à 2 km. lengte. We namen 's ochtens direct de benen, zonder iets te kunnen meenemen en trokken bij een neef en nicht van Jo in, welke in Voorburg wonen. 's Avonds om 6 uur gingen de jongens en ik terug naar het huis, het belendende blok stond in volle vlammen, maar de wind was nog wel gunstig, zoodat ons huis gespaard bleef. We hebben toen 's avonds alle kleren en levensmiddelen met een bakkerskar weggesleept. Voorlopig blijven we nog hier bij de familie zitten, want in Den Haag is het nog iedere dag bal, al is het niet in die mate als op 3 Maart. Bovendien heb ik een gevalletje aan de hand, waardoor "gezondheidsredenen" me noodzaken voorlopig even van de buitenlucht te profiteren. En nu is onze enigste wensch, dat er nu eens gauw een eind aan de hele misère moge komen, opdat we tenminste eindelijk weer eens aan het werk kunnen gaan. Trouwens daar zullen jelui ook wel naar verlangen. Henk is hier bij ons, terwijl Ru bij kennissen in Voorburg zit.

De Eerste Nederlandsche, waar Hagg werkt, ligt eveneens geheel in de puin; Haggs broer, de glas in loodman, is eveneens alles kwijt. Ds Laarman, onze jeugdpredikant, welke vlak bij ons woonde, is getroffen, maar nog steeds niet gevonden. En zoo ga je maar verder. In elk geval zullen we den 3e Maart niet zoo snel meer vergeten.

Nu luidjes, allen het beste toegewenscht en laten we hopen dat we elkaar dit jaar in gezondheid mogen terugzien.

Vele groeten van ons allen.

Henk

In de Isingstraat
woonden Moeder, Riek
en Johan.

De jongens zijn Henks
twee zonen Henk (jr)
en Ru.

Hagg is Johan Hagg,
Henks zwager.

geweldige verrassing

afzender Riek

Na het bombardement gaat Jan op de fiets vanuit Ede naar Den Haag, Poeldijk en Wassenaar om z'n familie te bezoeken. De tocht is niet ongevaarlijk immers de fiets kan worden afgenomen of erger hijzelf kan worden gevorderd om te spitten. Gewapend met een aantal verklaringen vol stempels (van de gemeente Ede, waar hij tijdelijk werkte) durfde Jan de tocht wel aan.

den Haag, 18-3-'45

Lieve Ger en Jo,

Wat was dat een geweldige verrassing toen Jan opeens voor ons stond l.l. Vrijdagavond. Je had onze gezichten moeten zien, 't was wel de moeite waard. En toen hij aan 't uitpakken ging, wat een heerlijkheden, voor alles onze hartelijke dank, even een herademing op stoffelijk gebied. Vanmiddag aten wij flensjes toe, na het eten der centrale keuken, heerlijk! Maar 't was voor Jan een heele onderneming en we zijn er hem heel dankbaar voor, dat hij het voor ons over had, want hij kwam moe aan, de oude man met de grijze baard. Ik geef voor jou mee een schortje Jo en voor jou Ger, een paar handdoeken, wat waschhandjes en een onderbroek voor Jan. Van de week heb ik ook wat goed gebracht aan Koos en Nel, die ook alles kwijt zijn. Jo en Henk hun huis is gespaard gebleven, juist één blok voor hun is alles afgebrand. Vijf kerken zijn er verbrand, drie Roomsche, één op het Bezuidenhout, een op de Schenkka-de, één op de Prinsessegracht, één Hervormde, de Wilhelminakerk, vlakbij Jo en Henk en de engelsche kerk. Jo's kantoor staan alleen de muren nog, heel het korte Voorhout is een puinhoop, Prinsesse-schouwburg is weg, het gerechtshof naast Jo's kantoor, alles even troosteloos en akelig.

*Ger, Jo en Moeder
(v.l.n.r.) later na de
bevrijding*

We leven de laatste weken hier erg onrustig, voortdurend word er gebombardeerd, overdag durf ik de kant van het Bezuidenhout niet op, Jo en Henk durven nog niet in hun huis en zitten in Voorburg bij een nicht van Jo. Onze vluchtkoffers staan klaar, je kunt het nooit weten en dan is het beter wat bij je te hebben.

Gezellig dat jullie, als de gelegenheid zich voordoet, naar Beverwijk en Haarlem gaat. Maar volgens Jan hebben jullie het daar buitengewoon goed. Als je denkt dat wij één brood per week krijgen, maar nu kunnen wij fijn roggemeelpap koken. Moeder is door het bezoek van Jan heelemaal opgeknapt, ook dat ze weer wat geld in kas heeft en ons heeft kunnen voldoen, hoewel wij er met geen woord over gesproken hebben, dat wij het niet ontvingen.

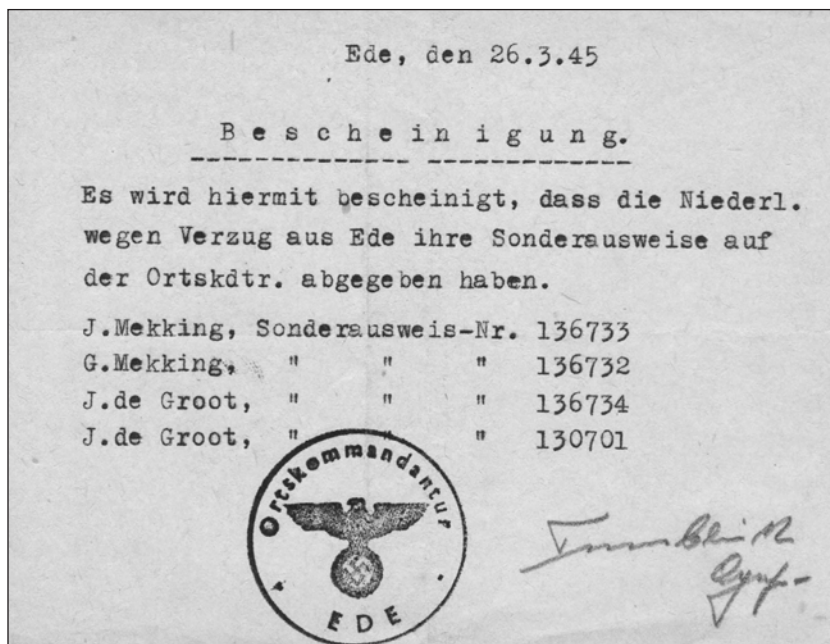
Je zult onze verjaarsbrieven wel ontvangen hebben hè Jo, wij wenschen je een gezellige dag, wij zullen 's avonds een flensje eten ter eere van je verjaardag. Wees beide hartelijk gegroet met een kus voor al jullie goede zorgen, je liefh.

Rich.

Beste allemaal,

Ik behoef er niet veel meer bij te voegen, alleen had ik het genoeg Jan open te doen, hij diende zich aan als een vermoeide reiziger die onderdak kwam vragen. Toen ik hem zag en niet herkende, schrok ik een beetje, want zomaar iemand in huis te halen valt toch niet mee.

Rond 1 april zal zich de gelegenheid voordoen om naar het westen te gaan. Ze kunnen meerijden met een vrachtauto van de voedselvoorziening. Jo naar Haarlem bij Mies en Henk, terwijl Ger en Jan naar Jan en Katy in Beverwijk gaan.

Vertrek uit Ede

verjaardag in ballingschap

afzender Mien

Op 22 maart is Jo jarig. Van haar familie heeft ze al de felicitaties ontvangen.

Van vele vrienden krijgt ze nog verjaardagsbrieven, waaronder een van Mien en George, de oude vrienden uit Arnhem.

Epe, 21-3-'45

Lieve Slim,

De feestverlichting brandt, een waxinelichtje; nu kom ik je hartelijk gelukwensen met je verjaardag, ook G. sr, Ot en G. jr. feliciteren je. We hopen dat dit je eerste en laatste verjaardag in ballingschap zal zijn en we volgend jaar weer ouderwets kunnen feesten. Weet je nog je vorige verjaardag in de Rosandelaan, dat het zo onrustig was en ik steeds weg wilde. De stroopwafels waren toen heerlijk, hè, dat zul je nu ook wel niet meer kunnen presenteren! 't Spijt me dat deze brief niet op tijd zal zijn, ditmaal niet de schuld van Tante Pos, maar van mij. Je laatste brief was vrij vlug over, jelui hebt dus plan naar het westen te trekken; ik kan me zoo best begrijpen dat je veel liever bij familie zit. 'k Zou dus, als ze je zo dringend uitnoodigen, maar gerust gaan. Ze zullen wel op zo'n reuzeneetster erbij gerekend hebben. Is de fiets van je zwager inmiddels klaar? Onze fietsen zijn hopeloos. We hebben beiden 1 band die niet meer gerepareerd kan worden en heeft G. mijn goede wiel in zijn fiets gezet. Nu kan hij de boer op maar vanavond moest hij houthakken en toog ik er op uit op de heerenkar. 't Ging prachtig, alle drie m'n mannen deden uitgeleide! We beleefden weer angstig veel. Piet en Jo zijn weg, dat weet je al. Jo is de verleden week nog vijf dagen terug geweest. Nauwelijks was ze weg of er kwamen heeren van de evacuatiecommissie, die haarfijn van alles op de hoogte waren, ook van ons zomerhuis. Ze wilde nu beslag leggen op "de kievit" en er evacués uit Barneveld (ook Arnhemmers) in zetten. Nu de zaak zoo stond, blijven wij hier en zien we ons landhuis weer te verhuren. G. wilde hier liever weg met het oog op navraag doen naar Piet en wanneer ze die niet vonden, hem mee zouden nemen. Hij heeft nu moeite gedaan om een baan te krijgen, wat binnen eenige uren gelukt is, op het gemeentehuis n.b. waar hij 'n heel goede Ausweis voor krijgt. Hoe vind je dit alles. Vanmorgen ('t is intussen al een nacht geweest) moet hij meteen beginnen, en daar we een stuk "lands" gehuurd hebben is hij nu om 7 uur al aan het spitten, dan ga ik vanmiddag zaaien. We worden boeren! Gisteren huisbezoek van Ds Overduin, erg gezellig zitten praten. Hij vertelde o.a. dat heer Dijk overleden is en Jo Tiemens weer ziek was, haar man is nu weer beter, 'n vreselijke geschiedenis is dat daar. Van Bets Schaap kregen we een brief, qua voeding heeft ze het goed, behoeft nergens voor te zorgen, zit bij een dagloner, die naar mest stinkt, heeft 5 weken in stro geslapen, nu een bed, enfin niets voor Bets. Slim dit keer wat kort. 'n hartelijke kus van je Mien veel gr. van George ook voor de hele familie en onze oude luidjes.

rijkswachtgeld

afzender Trijssenaar

Trijssenaar heeft een vraag aan Jo. Het gaat over overheidssubsidie van betalingen aan werknemers door werkgevers. Maar er lijkt een addertje onder het gras te zitten voor Ten Kate en daardoor voor al het personeel.

Zeist, 1 Maart 1945

Geachte juffr. Mekking

Uw brief van 9 Febr. kwam in mijn bezit. Hoewel de sneeuw reeds lang is verdwenen, heb ik U nog steeds niet opgezocht, wat vnl. verband houdt met het feit, dat Ede "Sperrgebiet" is geworden (waarom?). Blijkt het, dat ik er toch kan komen, dan kom ik heusch binnenkort eens opdagen. Ik ben ook nog niet naar mijn ouders en schoonouders geweest. Nu ben ik evt gemakkelijk niet [??] Nu mijn vrouw morgen evenwel eens in Velp wil gaan kijken, zal ze deze brief meenemen en in Ede of omgeving posten als ze U zelf niet kan bezoeken. - Mijn excuus voor het slechte schrijfpapier.

Ik wilde U het volgende vragen. Het is mij gebleken, dat de mogelijkheid is geopend om aan het personeel van een door de oorlog stilgelegd bedrijf een rijkswachtgeld toe te kennen of een door de werkgever toegekend wachtgeld te subsidiëren. Dit zou er dus op neerkomen, dat ik salaris zou doorbetalen. Om het wachtgeld of subsidie te verkrijgen, moet een aanvraag worden ingediend bij het Departement van Soc. Zaken. Nu is de heer ten Kate bang, dat men hem pakt, wanneer ik hem als werkloos op geef. Het kan echter zijn, dat het zonderdat ik hem opgeef, niet voor elkaar komt. Wat dus tot nadeel van de anderen moet zijn. Daarom vraag ik U bij deze, of U er in dat geval mee accoord gaat, dat geen wachtgeld subsidieregeling totstandkomt. Ik geloof trouwens, dat ten Kate zich weer te bang maakt. Eigenlijk zou hij dus de schade voor het overige personeel moeten betalen (behalve voor S. die thans salaris geniet).

Het is echter niet zeker, dat verzwijging van ten Kate's naam schadelijke gevolgen voor het overige personeel heeft; ik moet gegevens en stukken nog van het Dep. ontvangen. Het antwoord kunt u eventueel aan mijn vrouw meegeven.

Zweden schijnt gisteren ook de oorlog aan D. te hebben verklaard. Volgens Eisenhower zou de oorlog in Europa nog $\pm$ 60 dagen duren na het bereiken van de Roer (Ruhr?). Dus houd ik goede moed. Bij Arnhem wordt gelukkig weinig of niet gevochten.

Van Stoffels kreeg ik een brief, die ik inmiddels beantwoordde.

Het wordt hier niet prettiger. We verlangen erg naar de wapenstilstand. Moge die gauw komen. Met vr. groeten, ook van mijn vrouw en Jeantje en voor Uw zuster en zwager

t. à v.

quitantie

afzender Ten Kate

Het is maart en de Geallieerden zijn de Rijn over. Velp ligt midden in het oorlogsgebied. Collega Ten Kate vertelt daarover. Hij heeft ook een vraag aan Jo over een kwitantie.

Oude Ansichtkaart

Velp, 16 Maart '45

Geachte mejuffrouw Mekking

Van den notaris hoorde ik, dat U van plan waart om naar Haarlem te gaan. Dat zal U niet meevallen in verband met de voedselpositie, denk ik. Maakt U het goed? En ook uw zuster en zwager? Heeft uw moeder nog last gehad van het bombarderen van Den Haag. Zelf maken we het gelukkig nog best. We konden nog de Achterhoek in en de IJssel over. En dan maar ruilen, zodat we weer iets meer over hebben om te ruilen en buitendien is de IJssel afgesloten. Je komt er niet meer over. We hebben ook erg veel last gehad van V1's. In een nacht vielen er 11 in de buurt. Nu, een week lang, haast niet, maar vanmorgen begonnen ze weer en natuurlijk ook vallen. Laatst viel er een achter de schelpengalerij op kasteel Roosendaal. De schade bleef tot huizen beperkt. Zouden we gauw van de oorlog af zijn? Het lijkt me van wel dat ze de Rijn nu over zijn! Er zal een zucht van verlichting opgaan.

Momenteel zijn we erg druk met hout. We haalden eergisteren 6 flinke bomen om en gisteren een knaap van 12 à 13 meter lang, waar we de hele dag mee zoet waren. We moeten er nog 6 ophalen. Je hebt het er zodoende enige malen warm van. Gelukkig konden we voor het vervoer een paard en wagen krijgen, want het hout stond achter de RK paasbergkerk. En nu nog een zakelijk eind: eergisteren kreeg ik van de Eerste Nederlandse de quitantie voor Uw verzekering groot f 206,20 + f 0,10 zegel. Wanneer U dat wenst, kunt u het bedrag per postwissel overmaken aan de E.N., Prinsessegracht 13 Den Haag, onder opmerking, dat U op mijn verzoek het rechtstreeks aan de Mij zendt. Ik krijg wrs. nog een kleine incasso premie. Wanneer U niet wilt betalen, wilt U zelf wel met de Mij corresponderen, anders wordt het met de huidige snelle post helemaal hopeloos. Ik mag zeker wel van U horen, wat U doet, zodat ik weet wat ik met de quitantie doen moet! In 't ene geval terugzenden aan de Mij, in 't andere (betaling) doorzenden aan U.

Gaarne wensen we U het allerbeste, hopelijk spoedig tot ziens. Hoogachtend,

Bl. Ten Kate

Het laatmiddeleeuws kasteel Rosendaal in het dorp Rozendaal heeft een unieke schelpengallerij.

heidense bende

afzender Trijssenaar

Nog even en de tweede slag om Arnhem zal gewonnen zijn. Op 14 april wordt Arnhem door de Canadezen bevrijd. Trijssenaar bereidt de terugkeer voor naar z'n kantoor op de Jansbinnensingel. Triplex, hout en karton is nodig om de boel weer een beetje te fatsoeneren.

Zeist, 12 april 1945

Waarde Juffrouw Mekking

Uw brief van 1 dezer ontving ik gisteren. Prettig dat u behouden aan Uw nieuwe adres bent aangekomen. Ik hoop ook, dat Uw verblijf daar niet van lange duur zal zijn en we spoedig weer aan 't werk kunnen gaan. Het heeft er nu wel de schijn van. Gisteravond vernamen we nl. uit goede bron, dat Canadezen en Polen de IJssel bij Dieren hadden overschreden en de bevrijding van Midden-Nederland daar nu was aangevangen. Uw adresveranderingskaart had ik al ontvangen en Uw verhuizing ook al van de familie Jansen vernomen. We zitten nu aan het adres Dalweg 11, al sedert 14 maart. De mensen aan dit adres zijn erg aardig. We moeten echter zelf voor ons potje zorgen wat niet meevalt, want nergens is nog iets te krijgen. Tot nog toe een clandestien broodje voor f 15 (in Utrecht), maar dat zal nu ook wel afgelopen zijn. De bakkers verkochten hier de hele week al geen brood en weten nog niet wanneer ze meel krijgen. Ik ben vorige maand niet in Arnhem geweest, wel in Velp. Hr de Vries was juist in het pand Jansbinnensingel geweest en bevond op kantoor alles in orde, ook bij notaris Feldbrugge. Bij de

Het kantoor van Trijssenaar is gevestigd op Jansbinnensingel 19.

*Schade aan de panden
Jansbinnensingel
21 t/m 27 naast
Trijssenaars pand*

andere notarissen was het een heidense bende. Later is ten Kate nog op 't kantoor geweest. Op het perceel van Kuik was toen een bom gevallen en was bij ons op het voorkantoor het plafond naar beneden gekomen. Op dat kantoor lag de brandkast toen voorover en was open. Er zat echter weinig van waarde meer in, nadat ik de laatste keer er verschillende dingen uitgehaald had. Als de Heer de Groot soms in de gelegenheid is om glas of vervangingsmiddelen (celotex, triplex, hout karton etc.) op de kop te tikken als hij in Arnhem is, houd ik me aanbevolen. Vóór zijn nu ook alle ruiten eruit. Bij notaris Swart dreven pakken aandelen Kon. Olie in het water, achter het pand van notr Beker was een V1 terechtgekomen. De heer ten Kate zou twee dagen, nadat hij een en ander schreef, weer naar 't kantoor gaan om wat af te halen. Ik hoor nu echter niets meer van hem. Onlangs kregen we nog een brief van mijn schoonouders; uit Almelo hoorden we echter al geruime tijd niets. Waren we nu maar oostwaarts getrokken: dan waren we bevrijd! Van het Departement van Sociale Zaken, afd. Wachtgeldregelingen, hoorde ik nog niets, ook niet na mijn herhaalde aanmaning. De Heer ten Kate blijft graag buiten schot. Misschien kunnen we gauw ook hem z. m. opgeven. Vanmorgen was ik in Utrecht voor een Ausweiss voor mijn fiets. Ik krijg er geen en de oude loopt zaterdag af. Kan ik in het declaratieboek en het overschottenboek de rekeningen over 1944, waarvan ik kan nagaan, dat er niets meer bij behoeft te worden gekocht, zonder meer afsluiten? Wilt u mij hier eens gauw op antwoorden? Dan is dit werkje vast gebeurd. Er zal de eerste tijd, als we in Arnhem terug zijn, toch genoeg te doen zijn. Ontvangt U met uw familie voor zover bekend, mijn hart. groeten, voor U ook van mijn vrouw en Jeantje
Tot spoedig ziens

t. à v.

P.S. Van juffr. v.d. Pot kunnen we mogelijk het pand Bouriciusstraat 5 huren, als we in het Jansbinnensingel niet dadelijk terecht kunnen.

Bevrijd en verder

Duitsland stort ineen. *Field Marshall* Montgomery had een tekst gedictreed, behelzende de totale en onvoorwaardelijke overgave. Op vrijdagavond 4 mei 1945 ondertekent de opperbevelhebber van de Duitse troepen in noordwest Europa, *Admiral* Von Friedeburg het overgavedocument. De oorlogshandelingen zijn afgelopen en de terugkeer naar huis kan beginnen.

Arnhem is leeggeplunderd en de bewoners moeten wat hun bezittingen betreft, helemaal opnieuw beginnen. Het is een hele klus voor de gemeente Arnhem om de evacués weer naar hun huizen terug te kunnen laten keren. Eigenlijk zouden eerst allerlei openbare voorzieningen weer hersteld moeten worden. Het Militair Gezag en het gemeentebestuur moeten de herbevolking regelen. Iedere Arnhemmer mag pas terugkeren nadat een oproep van de autoriteiten is ontvangen.

Jo had toestemming om tussen 28 juni en 8 juli '45 uit Haarlem naar Arnhem te vertrekken.

*10/1/45
Oproep naar Arnhem
ingekomen door bureau
woningministerie
Amsterdam*

I. N° 644

MILITAIR COMMISSARIAAT TE HAARLEM.

Naam *Mekking Johanna Alberdina*

Nr. Persoonsbewijs *A 48/041920*

heeft toestemming zich te begeven van *Haarlem*

naar *Arnhem*

De Militaire Commissaris voor het
District Haarlem:

2

Geldig van *28 juni '45*

tot *8 Juli '45*

Handtekening van den Houder

J. Mekking

Terug naar Arnhem

uitbundige feestvreugde

afzender Riek

Jo was rond 1 april uit Ede weggegaan en zit nu bij haar familie in Haarlem, bij zus Mies, zwager Henk en hun zoon Joop. Daar stuurt Riek haar brief naartoe. In Den Haag is op vrijdagavond 4 mei direct de feestvreugde losgebarsten.

den Haag, 10-5-'45

Lieve Mies, Henk, Jo en Joop,

Hartelijk gelukgewenscht met de bevrijding. Wat héérlijk hè dat wij eindelijk weer vrij zijn, 't is haast soms net een droom. En dan zoo opeens, zonder oorlogsgeweld, onze gebeden heeft de Heere verhoord, al duurde het ons vaak zoo lang, want de nood was hoog. 't Is of er nu een groote last van je afgenomen is, 't was hier l.l. Vrijdagavond een uitbundige feestvreugde, midden in de straat stond een vlag en daaromheen werd gedanst tot diep in de nacht. Ieder sloot zich aan, jong, oud enz. Gisteravond gingen Jo en ik eens naar het Paleis zien, nu alles ziet er weer keurig uit, een zee van bloemen lag ervoor en

*Prinses Irene brigade
op de Groenmarkt in
Den Haag.*

prachtige bloemenmanden stonden op de stoep ervoor. Vier engelsche schildwachten stonden op wacht en toen wij er stonden, werden ze net afgelost.

Het volk leeft weer op na al die jaren van druk en ellende. 't Zal wat worden, als eerstdaags het prinselijk paar komt, nu wij hopen dat mee te maken. Dinsdagavond kwam de Prinses Irene brigade, Henkie heeft de heele avond mee gereden met hun met zoovele andere jongens en meisjes, ze hingen gewoon aan de auto's. Ze zien er uitstekend uit, maar ze hebben gevochten als leeuwen en velen van hen zijn gesneuveld. Moeder geniet ook van alles, wij hadden een gezellige verjaardag, 't was natuurlijk jammer dat jullie er niet bij waren en daarom vroeg ik een paar kennissen. Henk en Jo gaven ook een mooi cadeau aan Moeder hè, nu die hebben ons fijn geholpen. Toevallig kregen wij ook op Moeders verjaardag een pakje uit Langerak, dat de Fam Schep iemand mee gegeven had, er zat een kaasje in, vijf eieren, een stuk ham, een fles met peer-tjes en wat aardappelen. Nu die hebben ook alles gedaan wat ze konden om ons te helpen in deze moeilijke tijd. Dinsdagmiddag kwam Ben ook weer eens en trof toen Jo en Henk ook bij ons aan. Wij hadden nog iets gebakken, want toen Jo en ik van de week uit de stad kwamen, gingen wij voorbij Merkle, hij liet juist iemand uit en wij wenschten hem geluk met de bevrijding, hij zegt, komen jullie even binnen en toen gaf hij ons een blik boter en een zak met rogge, voor de bevrijding, leuk hè? Wij zijn dus van de week wel beweldadigd met alles, een waar genot.

Zijn bij jullie ook de NSB-ers uit hun huizen gehaald, hier bij bosjes onder groot gejuich van het publiek en de meisjes die met Duitschers gelopen hebben zijn heelemaal kaal geknipt, op één pluk na, waar een oranje strik aan bevestigd werd.

Weest alle hartelijk gegroet, met de eerste kus in bevrijd Nederland, je liefh.

Rich.

Met Henkie zal de 20-jarige zoon van Jo en Henk uit het Bezuiden-hout bedoeld zijn.

Op 8 mei was de verjaardag van Moeder.

vreselijke chaos

afzender Mien

Mien en George zouden in juli ook weer terug kunnen naar Arnhem. Maar nu eerst de vreselijke chaos aanpakken. Lief dat zij Jo onderdak in Arnhem aanbieden voor het geval Jo geen onderdak heeft.

Plundering in de Jacob Marislaan in Arnhem

Epe, 9 juni 1945

Lieve Slimme Jopie,

We waren blij iets van je te horen, gezellig dat de post nu weer wat vlugger werkt, en 't niet allemaal oude koek is, die we te slikken krijgen. Dit is, hoop ik, de laatste brief die ik je schrijf, want we hopen voor 1 Juli toch terug te zijn in ons huis dat best bewoonbaar is. I.l. week is George geweest. Ons huis- en slaapkamerameublement is weg, ook de boekenkast. 't Is een vreselijke chaos waar George geen weg mee weet. Al het linnen- en beddengoed is ook verdwenen. Ik ga maar stroo meenemen (we gaan waarschijnlijk per boerenwagen terug) dan moeten we ons daar maar op neervlijen. De keukeninventaris is aardig op peil, ook de jongenskamer (jouw bed is weg). Alle muurversiering is er nog. Luizen en maden waren er niet! Het akelige is dat alle deuren openstaan en je dus absoluut niet zeker bent dat je al deze zaken bij terugkeer werkelijk zult aantreffen. Nu is onze vraag deze: heb je nog geen onderdak kom dan voorlopig bij ons. We zouden het allebei echt leuk vinden om jou te hebben en geen vreemden (want daar zal het waarschijnlijk toch op uitdraaien). 'k Kan je geen luxe aanbieden maar met een beetje goede wil en moed komen we deze rijstebrijberg ook wel door. 't Eenige bezwaar is natuurlijk dat je rijkelijk ver van kantoor zit, maar dat is geen nieuwtje voor je. Denk er eens over! Jaap en Nel zijn met Ingrid al terug, en pa en ma komen half Juni voorlopig bij hen in, tot Boul. 70 opgeknapt is want de keuken hangt uit 't lood. Eenige weken geleden waren George en ik twee dagen in Ede op geleende fietsen. Nasje hoestte erg, en was echt verouderd, Moeder zeer mager maar wel opgewerkt. Zoodra we verdwijnen, krijg je bericht. Doe hart. gr. aan je fam. en zelf veel van dat spul + 'n kus van

Gr. v. George

Le Mien

Op Boulevard Heuvelink 70 wonen de ouders van Mien. Zij vinden tijdelijk onderdak bij het gezin van hun zoon Jaap.

nog lang niet klaar

afzender Mien

Mien en George leven in de veronderstelling dat Jo nog in Haarlem zit. Maar het adres van hun briefkaart is gewijzigd in het adres van Jo's kantoor, nu tijdelijk gevestigd in de Bouriciusstraat. Mien en George hebben hun huis in Arnhem nog lang niet voor elkaar.

Heerde, 1 Juli 1945

L. S.

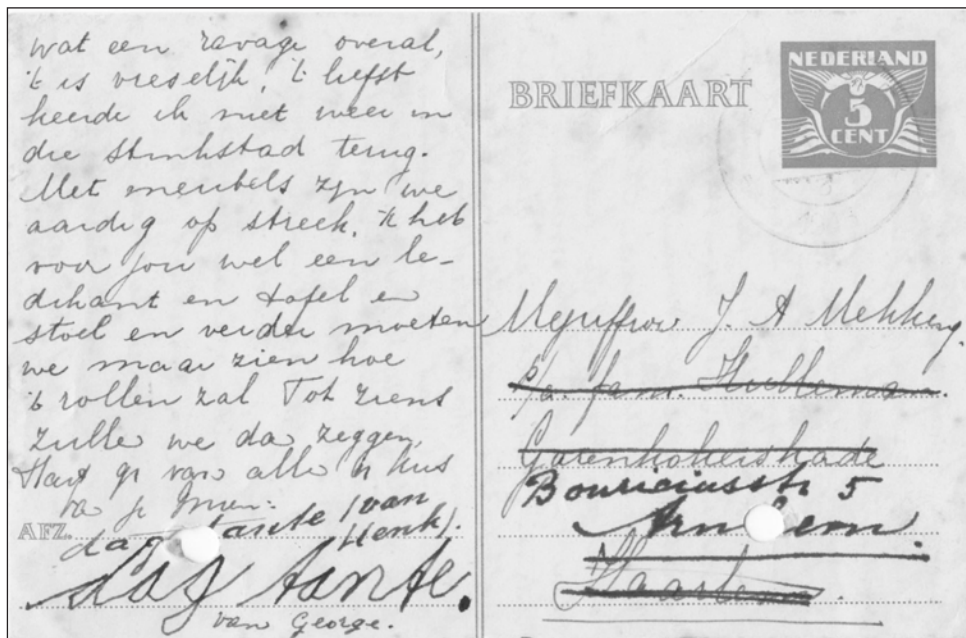
Je brief ontvangen, waarvoor h. dank. Inmiddels zul je onze verhuiskaart gekregen hebben. Onze thuiskomst is op 4 Juli bepaald, eerder geen vervoer. George en ik zijn al een kleine week thuis geweest om te ruimen. 't Was een zooi, we zijn nog lang niet klaargekomen, maar gingen terug naar Heerde om de jongens te halen die die week bij Bets waren. We blijven nu eenige dagen hier uitblazen en frisse lucht happen om dan stadwaarts te gaan. Ik las op je kantoor dat het tijdelijk gevestigd zou zijn op de Bouriciusstraat, dat zou een strop voor je zijn, want dat is een reuze eind weg. Zeg Slim, ik weet niet hoe je terugkomt, maar probeer in elk geval een matras, kussen en dekens mee te brengen, want die kan ik je niet verschaffen, omdat we zelf de zaak nog lang niet voor elkaar hebben. Kind, wat een ravage overal 't is vreselijk. 't Liefst keerde ik niet weer in die stinkstad terug. Met meubels zijn we aardig op streek. 'k Heb voor jou wel een ledikant en tafel en stoel en verder moeten we maar zien hoe het rollen zal. Tot ziens, zullen we dan zeggen. Hartelijke groet van allen, 'n kus van

dag tante (van Henk).

dag tante.

van George.

L. Mien

Adres gewijzigd, brief
'nog lang niet klaar'

De Turfstraat in Arnhem

Mekkie

afzender Hansman

De familie Hansman was het gastgezin van Jo in Ede, bestaande uit Henk, Rie en het dochtertje Lia. Uit de briefwisseling blijkt dat Henk in eerste instantie nog iets formeels had. Maar ook toen al werd Jo met Mekkie aangesproken, in ieder geval door Lia.

Ede, 3 Juli 1945

Beste Mekkie,

Er zijn soms van die kleine dingen die je even in het rumoerige leven doen stilstaan en je tot bezinning roepen. Jammer laten we het vaak tot deze waarschuwingstekens komen. Zo'n "halt" was ook de adresverandering, die we vanmorgen kregen en tot gevolg gehad: hè? zit Mekkie in Arnhem? Ja zegt mijn vrouw, anders zou het er niet opstaan. Dus zal het wel zo zijn. Toen we voor enkele dagen Sjouk overkregen, namen we ons voor U ook eens te schrijven, maar als je het niet direct doet.... Enfin, 't is nu maar goed ook anders hadden we naar Haarlem geschreven en was U hem al gesmeerd. Nu krijgt U deze brief hopelijk nog eerder.

Daar staan we en U nu in volle werkelijkheid voor het feit dat we zo vaak samen besproken hebben. Be-rooid en uitgekleeft misschien van alles staat U daar als aan de drempel van "Herrijzend Nederland". Erg had u het zich voorgesteld, maar het kan niet anders, dat onder alles door, er nog een hoop leefde dat het wel mee zou kunnen vallen. En dan nu - misschien nog erger dan U zich had voorgesteld. En zo moeilijk hierin te voorzien. Was er nu maar van alles te krijgen maar niets daarvan. Graag zouden we eens willen komen kijken en mogelijk U terzijde staan. 't Is haast onmogelijk nog om in Arnhem te komen. Als U kans ziet eens hierheen te komen, een Zondag over, dan zullen we dat zeer op prijs stellen. We kunnen dan beter eens over alles praten. Want U bent een evacuë geweest, die we node zagen vertrekken. Door Uw voortdurend optimisme en opgeruimdheid - ondanks alles en dat was ook voor u toch veel - hebt U onze harten gewonnen. Oók daarvoor zijn wij U veel verschuldigd. Maar ook de opdracht om elkaanders lasten te dragen en te helpen dragen, drijft ons nu tot U. Wij nog zo enorm veel voorrechten, U van zo veel beroofd. Laten we hier eens over spreken.

Hoe heeft U het in Haarlem gehad? U bent vlug naar Arnhem gekomen. Wat zal Piepie daar jaloers op zijn. Is haar been weer beter? De familie Staf is ook weer naar Arnhem. Piet is hier geweest. Onverwachts stond hij voor ons. Hij was een stuk opgeknapt. In de vacantie komt hij zijn meisje eens laten zien. Hij is weer bij het onderwijs. Als het lukt hoop ik volgende week eens bij hem te gaan kijken.

Verder is hier alles nog goed. Renee is hier nog steeds in huis en de zuster op de logeerkamer, dus zonder zitten we niet. Mijn broer uit Wag. is weer naar huis. De bakker is weer beter en zo zou ik door kunnen gaan. Ontvangt nu van ons allen de hart. gr. en laat U spoedig iets van U horen?

Lia is spelen, anders schreef ze ook nog even aan Mekkie

De familie Staf woonde naast Jan en Ger in de Izaäk Evertslaan. Kees Staf was toendertijd president-directeur van de Heidemij en topambtenaar op het ministerie van Landbouw. Later werd hij minister.

met lust aan het werk

afzender Moeder

Moeder is blij dat Jo veilig in Arnhem is en 'weer met lust aan het werk wilde gaan'. In het huis van Ger en Jan in Arnhem is het een grote verwoesting.

den Haag 10 Juli '45

Lieve Jo,

'k Had al eerder willen schrijven, maar als Riek dan geschreven heeft wacht ik maar weer. En gaat het je nog goed, na alles wat je meegemaakt heb. Ik wachte maar met het schrijven tot dat we jullie brief mochten ontvangen. Zooals je denken kunt, leef ik maar met je mee, of je goed en wel in Arnh zou komen, en met welke gelegenheid of je er zou komen. Ik was dankbaar dat je een voorspoedige reis had, zo dat de Heere ook in dezen mijn gebeden verhoorde. Ik was blij te lezen, dat ze alle aan de deur je al op wachte, zoodat me dat echt goed deed na al die treurige tijd, toch heb je het wel in die tijd na het vluchten wel goed gehad en vooral bij Mies en fam. Je was toen bij hun zoo samen, echt gezellig dat kan ik me indenken. Mies vond het ook zoo gezellig samen maar aan alles komt weer een eind, en weet je wat ik toch blij mee was, dat je weer met lust aan het werk wilde gaan. Want ik kon zoo indenken om weer in zoon stad van vernieling terug te keeren, en, en alles te zien wat verwoest is, en dat jullie kwijt zijn, dat je dan het vreeselijke er van ondervind, en diep voelt, hoe kan het ook anders. Je hoop moet verder maar zijn, op de Heere onze God die alles in Zijn Hand heeft en ook verder zorgen kan, en wil. Ik was blij te lezen dat je een matras had, en verdere dingen nog mee kon nemen voor eerste behoeften. Je vertelde toen wel dat Mies je die matras wilde geven, maar toen dacht ik als Jo die maar daar kan krijgen, en dat viel me nu mee hoor, want de gedachte dat jij daar op de grond moet liggen, en ik op men bed, zie dat zou ik niet kunnen hebben al word het ons niet gevraagd of we het kunnen hebben of niet.

Van Ger kreeg ik ook een brief, nadat Jan in Arnh geweest was, maar wat een verwoesting daar in hun huis, alles geroofd, en wat er nog stond vernielt. 't Zijn duivels geweest die in Arnh en in hun huis en overal geweest zijn. Wat gestolen is overal is vreeselijk, maar alles nog vernielen ook, dat de ene mensch toch zoo over de andere kan wezen. Wat is die oorlog toch een vreselijke bezoeking over de Wereld, en daarna ook nog wel voor duizenden die de hunnen moesten verliezen, en alles kwijt zijn. We kunnen niet dankbaar genoeg wezen, dat de Heere ons met al onze kinderen spaarde. Ger schijnt daar nog maar wat te blijven ze zag geen kans om nog in den Haag te komen jammer hoor, maar ik was toch maar blij dat jij bij ons geweest bent al was het kort, en we mekaar toch nog gezien hebben en gesproken. Ik keek daarvoor al elke auto in, om te zien of jij er in zou zitten. Ja zoo kan een Moeder doen hè. 't was een verrassing hoor. Ger schreef me ook dat m'n huis er nog stond en beneden al bewoond een felicitatie waard. Zoals je denken kunt was ik er dankbaar en blij mee. Wie zou er in wonen, wellicht Rikker weer. Zoals je nu schreef dat het er nog stond wist ik al van Ger. Later als je eens een beetje door al de drukte heen bent hoor ik er wel eens wat van of het nog al geleden heeft. Jan zou voorgoed naar Arnh gaan. Hun eene huis in de Lawick is weg. Gelukkig is de Wester en Oosterk gespaard gebleven en Ds. Overd gebleven ook dat dacht ik ook wel, en dat je Bijbeltje er nog lag. Hoe heb je het nu van eten en drinken daar. Nu Jo vele hartel groeten met een zoen en het beste je toegewenst. Je liefh

Moeder.

De gr van Riek ook
Je brief is doorgezonden naar Jo en Henk

Lieve Jo

Nog even een schrijven, en wel dat gisteren Ger ineens kwam. Ze was met de trein gekomen, van Haarlem uit, bij Mies geweest en toen naar den Haag. 't Was een verrassing hoor. Ik was er ook weer blij mee. En ze was net hier, of Henk kwam onverwachts ook. Je moest hem zien kijken, en Ger net zoo om hem ineens te zien. Vanmiddag gaan Ger, en Riek, samen naar Wassenaar. De tram gaat daar weer heen. Vrijdag wilde Ger naar Willemien gaan, en Zaterdag weer naar Jan en Katie. Ger ging na Wassenaar naar Jo, en Henk, dan waren ze allebei thuis. Nu vroeg Henk, of ik je wilde schrijven, dat je vragen wou of Frits Vos niet wou komen voor 1 Aug om die ledikanten te halen, want dan waren ze niet thuis dus dan waren ze weerom. Ze gingen tot 1 Aug uit. Dus je wilt er wel voor zorgen. Dag hoor.

Ger schreef waarschijnlijk over het huis van moeder in de Gravenstraat, waar moeder tot vlak voor de oorlog heeft gewoond.

Moeder doelt waarschijnlijk op het vroegere huis van Jan en Ger in de Van Lawick van Pabststraat. In 1926 zijn ze verhuisd naar de vlakbij gelegen Izaak Evertslaan, alwaar ze een huis hadden laten bouwen.

Dit briefje is van Riek, toegevoegd aan de brief van Moeder.

Rond deze tijd zouden Jan en Ger, die bij Jan en Katie in Beverwijk zaten ook weer teruggaan naar Arnhem. Maar Ger maakt eerst een 'familie-rondje': langs Haarlem, Den Haag en langs haar schoonzussen Willemien in Poeldijk en Dien in Wassenaar.

2

Van Ger kreeg ik ook een brief, na dat Jan in Aank geweest was, maar wat een verbouwing daar in hun huis, alles geroofd, en wat er nog stond vernield. 't Zijn duivels geweest die in Aank. en in hun huis en omdal geweest zijn. Wat gestolen is omdal is weeselijk, maar alles nog vernielen ook, dat de eene mensch toch zoo over de andere kan wesen. Wat is die oorlog toch een weeselijke bezoeking over de Wereld, en daan nu ook nog wel voort duizenden die de kunnen roesten verliezen, en alles kwijt zijn. We kunnen niet dankbaar genoeg wesen, dat de Heere ons niet al onze hinderen spaarde. Ger schijnt daan nog maar wat te blijven ze zeg geen kans om nog in den Haag te komen 't jamme hoor, maar ik was toch maar blij dat jij by ons geweest bent al was het kort, en we mekaar toch nog gezien hebben en gesproken. Ik heb daarvoor al elke dato in, om te zien of jij er in zou zitten. Ja, zo kan een Moeder doch he. 't was een verrassing hoor. Ger schreef me ook dat mijn huis er nog stond en beneden al bewoond een felicitatie waard. 't als je denkt ^{nu} was ik er dankbaar en blij mee. Wie zou er in wonen, wellicht Bitter nu. 't als je nu schreef dat het er nog stond wist ik al van Ger Later als je eens een beejid doe al de drukke heen bent. Hoor ik er wel eens van of het nog al geleeten heeft. Jan zou voorgeest naar Aank gaan. Toen eens huis in de Lareik is weg. Gelukkig is de Westers en Oosters, gespaard gebleven en Ds. Overig gebleven ook dat dacht ik ook wel, en dat je Bijbelje er nog lag. Hoe heb je het nu van eten drinken daan. Ku ja, veel harkel. groeten met een zoen en het beste je Hoogewonst. Je lieft. moeder. de gr. Je brief is door gezonden naar je ^{om} _{Heenk} van Bida _{ook}

Tweede kantje brief
'met lust aan het werk'

model 2

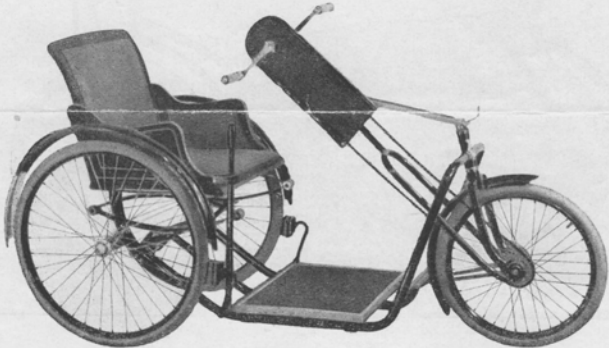
afzender Henk

Jo heeft in Arnhem een (nieuwe) invalidewagen nodig. Haar broer Henk uit Den Haag helpt haar om een geschikt model te vinden. De firma v/d Lely kan model 2 leveren.

Lely Invalidewagen no. 2

STANDAARD-UITVOERING

Frame:	naadloos stalen buis 4 x gelakt en gebiesd.
Zitting:	beukenhout kunstleerbekleding, donkerblauw rijtuigschilderwerk, keurig gebiesd.
Veeren:	prima rijtuigveeren.
Naven:	en a le draaiende deelen op kogellagers.
Wielen:	met prima luchtbanden.
Breedte:	Uiterste naafbreedte 76 cm.

het is het me zelf

UITVOERING:

A compleet met freewheel en rem.

B compleet met freewheel en rem met vastzetter

C compleet met freewheel, rem met vastzetter en 3 versnellingen.

Het geschikte model

Voor de levering van een invalidenwagen (zelfbewegen) is noodig een bestelbon, aan te vragen bij het distributie-kantoor bij u ter plaatse. Voor medelevering der banden zijn tourbandenbonnen vereischt. Na ontvangst dezer bonnen zullen wij bij bestelling trachten den wagen spoedig af te leveren.

Firma v/d Lely
Stille Veerkade 33
Den Haag

den Haag, 2 Aug. 1945

Beste Jo,

Zoojuist je brief ontvangen. Ben direct naar v/d Lely gegaan. Alvorens te beginnen moeten ze bonnen hebben, nl. voor de wagen en voor de banden. Ik heb hun gegarandeerd dat die bonnen komen, en hebben ze me beloofd dat ze reeds nu met den wagen zullen beginnen. Gezien de moeilijkheden met materialen enz. zal de levertijd toch minstens 6 weken duren. Voorlopig kunnen geen versnellingen worden gemaakt; kunnen later gemonteerd worden. Stel wordt model 2; kosten thans f 350,-.

Zend mij in elk geval omgaand retour de vragenlijst, en zo spoedig mogelijk de bonnen. Misschien heb je wel een of andere relatie, die er bij het distr. bureau vaart achter kan zetten.

Beroerd geval met Ger en Jan. Jammer dat we zoover weg wonen. Het lits ju-meaux werd dezen dagen afgehaald en zal dus wel inmiddels gearriveerd zijn. Met moeder dreigt het mis te gaan; weer de oude klachten over m'n hoofd, m'n hoofd. 't Zou beroerd zijn als dat ook weer mis ging want je weet in dezen tijd zo weinig raad; er zijn geen reismogelijkheden en geen verblijfsmogelijkheden. Enfin, we zullen maar het beste hopen.

Vele groeten

't is mij werkelijk te duur

afzender Cor

Jo's vriendin en vroegere huisgenoot Cor probeert weer woonruimte voor hun beiden te vinden. Jo zit al in haar nieuwe pension in Arnhem en dat bevalt goed. Cor aarzelt over een hernieuwd samenwonen.

Voorschoten 10 augustus 1945

Lieve Jo,

Gisterenmorgen ontving ik van Dien Engelsma de bevestiging dat ik bij hen kan komen inwonen. Annie heeft je al verteld, schreef ze, dat het zo goed als zeker was; maar ik wachtte nog op nader bericht. Ze hebben een woonvergunning voor mij gekregen. Jouw brief hebben we vorige week op Riek haar verjaardag ontvangen. 't Is mij werkelijk te duur vooral als we weer een gezamenlijke zitkamer moeten hebben. Ik heb in Arnhem geregeld naar iets voor ons beiden uitgezien, heb eens aan Dien Kunst gevraagd, maar ze raadde het af met het oog op de afstand voor jou. Ook kon ik voor ons beiden een etage huren boven mijnheer en mevrouw Keijzer op de Apeldoornscheweg. Ik had het bijna gedaan, mijnheer Keijzer zou 's middags al met mij naar het gemeentehuis. Maar toen ik er goed over nadacht, bekreep mij zo de angst, dat we het niet zouden bolwerken, dat ik het weer ben gaan afzeggen. Het was een nogal grote etage, met serre-tje kelder enz. Het werk, de boodschappen, het eten halen, de meubilering stonden als zwarte spoken voor mijn brein. Jij kreeg misschien zelden eten op tijd. En om 's avonds na zessen pas voor het eten te moeten gaan zorgen, wordt niets, dat zag ik thuis wel, toen Pieta zo laat uit school kwam en we om 8 uur warm aten. Dan kan ik zoiets beter alleen doen en heb ik alleen voor mezelf een strop, als het zou mislukken. Intussen kwam Jan Engelsma eens bij ons en die bood woongelegenheid bij hem aan. Toen ben ik bij hen wezen kijken en het lokte mij erg aan. Vorige week heeft Jan aan Frits gezegd, dat het wel kon en nu heb ik de vergunning. Ik krijg daar een zitkamer, slaapkamertje en nog een kamertje, ga voor mezelf koken enz. Ik weet dat het aan de andere kant voor jou misschien niet prettig is, maar ik hoop dat het onze vriendschap niet zal schaden, Jo. We zijn nu al een jaar van elkaar en nu is het niet zo erg als dat we vorig jaar hadden gezegd, we gaan scheiden. 'k Hoop dat het je in je nieuwe pension zal blijven bevallen. Annie schreef dat je daar dacht te blijven. Waarschijnlijk kan ik logees herbergen en dan nodig ik je gauw een weekend uit. Nu moet ik de boel gemeubileerd zien te krijgen. Heb jij het gezellig? Staan er nog wat meubels in? Ik krijg uit A'foort een divanbed, uit Gouda 4 stoelen en een tafel, uit Zeist een springbak waar mijn logees op moeten slapen. Verder heb ik nog gekregen drie lakens, twee slopen, twee handdoeken, een keukenhanddoek, een theedoek, stofdoeken, servet, een plat en diep bord, een grote en kleine vork lepel en mes. In Gouda is mij nog een winter- en een zomerdeken beloofd. 21 Juli ben ik uit Arnhem vertrokken met Vader, Annie en Frits. In die week daarvoor ben ik enige dagen bij Does in A'foort geweest en met haar in Zeist. 24 Juli ben ik naar de Kagerplassen geweest. Een neef en nicht uit Leiden hadden daar een woonschip en daar ben ik wezen logeren. Eerst Riek en Piet 10 dagen en ik tot 31 Juli. 't Was reusachtig op het water. Een andere neef kwam daar met zijn zeilboot, zodat we nog wel eens zeilden ook.

Zwemmen heb ik weinig gedaan, het was toen juist niet altijd mooi warm weer. Zaterdag is Does bij me komen logeren. Zondag hadden we er nog een paar familieleden bij, wat een gezellige drukte gaf. Gistermiddag zijn Riek en Pieta en een nicht uit Leiden naar Annie gegaan. Ze blijven vermoedelijk 14 dagen weg. Does blijft 12 dagen dus ik heb aan haar gezelschap. Ze is hier in deze streek nooit geweest,

zodat er heel wat te bezichtigen valt. Het weer is echter erg slecht, gisteren en vandaag. Je durft je neus niet buiten steken, zo stormt en regent het. Verleden week Vrijdag ben ik op de fiets in Gouda geweest en als Riek en Pieta terugkomen, moeten we met z'n drietjes nog bij de notaris logeren en dan krijg ik van hen de beloofde dekens mee en waarschijnlijk nog vaatwerk. Schoenen heb ik ook van hen gehad. 't Is zo leuk: onze hele familie in Gouda en Zevenhuizen en Does in Amersfoort zijn voor ons aan het werk getogen. Annie en Frits zijn ook al zo geholpen. Ik heb van Does twee jurken, een zomerjurk en een velours-chiffon. En van iemand uit A'foort een prachtig zwart herenpak om een mantelpak van te laten maken.

Als ik enigszins kan, ga ik naar je moeder toe. Ik weet niet of de school in September al begint. Mijn plan is om na Koninginnedag naar Arnhem te komen, om schoon te maken en in te richten of om er meteen al naar school te gaan. Dan logeer ik eerst nog wel even bij Annie. Annie heeft jouw schilderijtje bij haar. Ze heeft het hier vandaan meegenomen. Heb je je boel uit de Rosandelaan al over? Ik ben erg nieuwsgierig hoe je daar zit, ik hoop als ik in Arnhem ben gauw bij je te komen. Ontvang van Vader en Does de groeten. Zoen van Cor.

PS 13 Aug.

Vanmiddag zijn Does en ik naar den Haag geweest en toen kwamen we Riek tegen. Ze zei dat jouw baas geschorst zat. [??] hè? Ik ben reuze benieuwd wanneer en hoe dat afloopt. Toen ik haar zei dat ik je moeder eens wou opzoeken, zei ze, dat je moeder niet goed was. Wist je dat al? Het is haar oude kwaal weer. Een hele zorg, hè. Ik denk aldoor aan haar en aan jullie. Nu is de oorlog voorbij en nu begint voor jullie dit verdriet. Ik ga nu maar niet naar haar toe. Je zuster en zwager in Arnhem zijn ook aan het tobben, zeg. 't Is niets dan narigheid voor je. 'k Wens je het beste hoor!

Op 31 augustus was het Koninginnedag en Cor zou nog tot begin maart 1946 bij Annie logeren. Toen pas was haar woongelegenheid bij de familie Engelsma gereed, in de Van Limburg Stirumlaan 16. In november 1946 kwam Jo naast haar wonen, op nr. 14.

Na de oorlog heeft de beroepsgroep van notarissen een poging gedaan zichzelf te zuiveren van hun foute leden in oorlogstijd. Op de lijst van foute notarissen staat ook Th.A.E. Trijssenaar. Hij komt eraf met een lichte straf: een berisping (Ned. StaatsCourant 11-2-1948).

Rijksmetallum

afzender Henk-

Naast allerlei benodigde bonnen moet Jo voor haar invalidewagentje nog een vergunning inleveren van Rijksmetallum, het Rijksbureau voor de metalen-verwerkende industrie. Er is ook een meevaller voor Jo.

's-Gravenhage, 20 Sept. 1945

Beste Jo,

Je vorige brief met bandenbonnen ontvangen, evenals je laatste brief. Ik moet thans trachten bij Rijksmetallum een vergunning te krijgen voor aflevering, en zal nog proberen of ik hier een bon voor de resterende banden kan krijgen. Was hiervoor heden op het Distr. kantoor, maar dit is gesloten tot 25 dezer. Wanneer de bonnen in orde zijn is mij beloofd, dat het wagentje met ongeveer 14 dagen klaar zou zijn. Ik heb heden de kosten ten bedrage van f 350,- betaald; dit is een cadeautje voor jou van Georg Merkle. Ik had hem indertijd verteld dat je dit wagentje moest hebben en dat het voor jou nogal een heele uitgaaf was, mede in verband met het bombardement. Toen heeft hij direct gezegd dat hij het wel wilde geven. Maar v.d. Lely wilde destijds geen vooruitbetaling aannemen; vanmorgen heb ik hem bewerkt, dat hij dit bedrag toch heeft geaccepteerd. Ik zou zeggen schrijf M. een bedankbriefje, hij is daarvoor nogal gevoelig; maak het dus maar een beetje mooi. Adres Spui 167a.

Wij maken het goed, in verband met de aangiftebiljetten ben ik beestachtig druk. Ru heeft alle moeite gedaan om weg te komen, maar is er tot dusverre niet in geslaagd, zodat hij maar begonnen is met naar Leiden te gaan studeren voor arts. Het wordt een spoedcursus; in theorie kan hij in enkele jaren klaar zijn. Ik heb hem al gezegd dat hij alleen mijn lijk mag behandelen, daar is toch niets meer aan te verknoeien. Moeder zit nog in Haarlem, en Mies schrijft dringend aan Riek, wanneer ze weer gehaald kan worden; het schijnt hun ook al niet mee te vallen.

Verder geen nieuws.

Vele groeten

Merkle sinds 1897, is een bekende juwelier in Den Haag

J. H. MEKKING

JUL. V. STOLBERGLAAN 228

TELEFOON HUIS 772575

TEL. KANTOOR 111352

GIRO 95724

's-GRAVENHAGE, 20 Sept. 1945.

Beste Jo,

Je vorige brief met bandenbonnen ontvangen, evenals je laatste brief. Ik moet thans trachten bij Rijksmetallum een vergunning te krijgen voor aflevering, en zal nog probeeren of ik hier een bon voor de resteerende banden kan krijgen. Was hiervoor heden op het Distr.kantoor, maar dit is gesloten tot 25 dezer. Wanneer de bonnen in orde zijn is mij beloofd, dat het wagentje met ongeveer 14 dagen klaar zou zijn. Ik heb heden de kosten ten bedrage van f. 350.- betaald; dit is een cadeautje voor jou van Georg Merkle. Ik had hem indertijd verteld dat je dit wagentje moest hebben en dat het voor jou nog al een heele uitdraf was, mede in verband met het bombardement. Toen heeft hij direct gezegd dat hij het wel wilde geven. Maar v.d.Lely wilde destijds geen vooruitbetaling aannemen; vanmorgen hem ik hem bewerkt, dat hij dit bedrag toch heeft geaccepteerd. Ik zou zeggen schrijf M. een bedankbriefje, hij is daarvoor nogal gevoelig; maak het dus maar een beetje mooi. Adres Spui 167a. *psdm. 20/9 en 10/11*

Wij maken het goed, in verband met de aangiftebiljetten ben ik beestachtig druk. Ru heeft alle moeite gedaan om weg te komen, maar is er tot

Eerste kantje van brief
'Rijksmetallum'

Sacré Coeur

afzender Trijssenaar

Direct na de bevrijding wordt de Arnhemse gemeentesecretarie tijdelijk gevestigd in het gebouw van het RK meisjespensionaat Sacré Coeur aan de Velperweg; het stadhuis in de binnenstad ligt in puin. Aldaar kan een 'permit' (vrijstelling) gehaald worden voor degenen, die min of meer vrij toegankelijk en bij voorrang de stad in mogen.

Velp Gld., 13 Mei 1945

Waarde Juffrouw Mekking,

Toen we j.l. Maandag eindelijk werden bevrijd, zijn we dadelijk naar Arnhem gegaan. Het bleek ons, dat men den laatsten tijd ten kantore erg had huisgehouden. De brandkasten had men laten springen en in de kluis zat een groot gat. Het geheele kantoor lag vol papieren. Er zal spoedig een en ander gerepareerd moeten worden. De minuten waren alle of zoo goed als alle aanwezig. Er is alleen al een massa werk met het sorteeren van de door elkaar gekomen boel. Ook aan de boekhouding is nog genoeg werk. U kunt dus dadelijk weer beginnen. Uw zwager zal zeker wel op Sacré Coeur een permit voor U vragen. Het is wel mogelijk, dat ik mijn kantoor tijdelijk benoorden de spoorlijn vestig. U zou ook aan huis al veel boekhoudwerk kunnen doen. Is Uw zwager alweer in Arnhem? Zoo ja, hoe is zijn adres? Op mijn vestigingsverzoek wordt van de week beschikt. We zijn tijdelijk bij den Heer ten Kate. Met vr. groeten

t. à v.

Voor de duidelijkheid: minuten zijn notariële akten.

Drukke bij Sacré Coeur

gekeurd op 'pietjes'

afzender Trijssenaar

De gemeente heeft het druk om de terugkerende evacués te registreren en van de nodige bescheiden te voorzien. Een geneeskundige controle was integraal onderdeel van de terugkeer-procedure.

Arnhem, 14 Juni 1945

Mej. J. A. Mekking
Garenkokerskade 54
Haarlem

Geachte Mejuffrouw Mekking,
Hierbij ontvangt U de oproeping van de Gemeente Arnhem.

U begeeft zich met dat stuk naar de school bij de R.K. Kerk, op de Geitenkamp, teneinde daar te worden gekeurd op "pietjes".

Daarna kunt U tegen inlevering van Uw tegenwoordige distributie-bescheiden op het Distributiekantoor Geitenkamp nieuwe distributie-bescheiden in ontvangst nemen.

Vervolgens krijgt U op het Registratiebureau Geitenkamp een stempel op Uw persoonsbewijs. Er behoeft dan geen permit op Sacre Coeur te worden gehaald.

De oproeping liet zo lang op zich wachten omdat tot twee keer toe mijn brieven op Sacre Coeur waren zoek geraakt!

Wij verhuizen nu zoo spoedig mogelijk naar de Bouriciusstraat, waar we U kunnen herbergen totdat de fam. Otten weer op orde is. Het is gewenscht, dat U zelf voor beddegoed zorgt. Mogelijk is dit zo lang bij de fam. Otten te leenen. We zullen ons in ieder geval wel zien te redden. De fam. Otten keerde j.l. Maandag terug.

Uw komst spoedig tegemoetziend, met vr. groet,

t. à v.

Mogelijk dat Jo nog tijdelijk in de Bouriciusstraat onderdak heeft gevonden, maar haar nieuwe pension in Arnhem was bij de familie Otten in de Sweerts de Landasstraat, vlakbij de Bouriciusstraat.

OPROEP

De wederopbouw van de stad Arnhem is thans zoover gevorderd, dat U in Uwe woning kunt terugkeeren met medeneming van bagage.

De terugvoering van de Arnhemsche geëvacueerden wordt door het Districtsbureau Verzorging Oorlogsslachtoffers verzorgd, zoodat wij U in overweging geven zich aangaande Uw terugkeer met het Evacuatiebureau in de gemeente, waar U zich bevindt, in verbinding te stellen.

Teneinde de terugkeer van de Arnhemsche bevolking zooveel mogelijk te bespoedigen werden geen reparatiewerkzaamheden aan het huis verricht en dient dit te worden aanvaard in den staat, waarin het zich bevindt. De aandacht wordt er op gevestigd, dat defecten aan de binnenleidingen van de waterleiding onmiddellijk moeten worden gemeld aan het bureau van het Gemeentelijk Waterleidingbedrijf welk bureau voor de herstelling zal zorgdragen.

In het meerendeel der gevallen mag worden aangenomen, dat er in de huizen geen beddegoed, kachels en hoognoodige huishoudelijke artikelen aanwezig zijn.

Voor een voorziening in de meest bescheiden behoefte kan geen waarborg worden gegeven. Het is dus zeer gewenscht dat de terugkeerenden zooveel mogelijk hun woninginrichting, voor zoover nog aanwezig, medenemen.

Voorts wordt U er op gewezen, dat alvorens de stad te kunnen betreden resp. hunne huizen te kunnen betrekken, alle Arnhemsche geëvacueerden den medischen contrôle-post, ingericht in de Kleuterschool aan de Kloosterstraat bij de St. Josephkerk op de Geitenkamp moeten passeeren, alwaar een onderzoek naar besmetting met ongedierte, schurft etc. zal worden ingesteld.

Wanneer zulks noodig wordt geacht zal ook een onderzoek worden ingesteld naar de besmetting van de mede te voeren goederen.

Ingeval er aanleiding bestaat om aan te nemen dat deze medische contrôle, enz. toelating tot de stad in den weg zal staan, wordt de geëvacueerden met den meesten aandrang in overweging gegeven zich eerst in de evacuatiegemeente afdoende te laten behandelen en de mede te voeren goederen te ontsmetten, aangezien anders voor de betrokkenen ernstige moeilijkheden en groote teleurstellingen niet kunnen worden voorkomen.

Aansluitend aan de keuring bestaat in den medischen post gelegenheid tot het vervullen van de formaliteiten, noodig voor de vestiging, terwijl tevens voor de uitreiking der distributiebescheiden wordt zorg gedragen.

Zonder bewijs van medische keuring kunnen geen distributiebescheiden worden verkregen.

In verband met de nog steeds heerschende moeilijkheden op het gebied der voedselvoorziening wordt ernstig in overweging gegeven om voor het geval van nood eenige dagen mondvoorraad mede te nemen.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS,

MATSER, *wnd.* Burgemeester.

DE SECRETARIS,

J. B. A. KIPP.

**N.B. Deze oproep, welke tevens geldt als vervoersvergunning
bij den terugkeer mede te nemen.**

D. G. MEIJER VELP CO.

Terugkeeren naar Uwe
woning

*Bouriciusstraat 5, anno
2020*

Nagekomen post

Jo pakt haar leven in Arnhem weer op. Ze vindt na verloop van tijd in haar brievenbus twee brieven van vriendinnen, die daarin hun vreselijke oorlogservaringen vertellen.

aek pamienke

afzender Tilly

Vriendin Tilly uit Arnhem is verpleegster. Zij is in 1939 naar voormalig Nederlands-Indië gegaan om aldaar in een ziekenhuis te werken. Til schrijft aan Jo over de verschrikkingen van de oorlog. Op 15 augustus 1945 heeft Japan zich overgegeven. Voor veel Nederlanders betekende de overgave niet het einde van de beproevingen. Twee dagen later, op 17 augustus roepen Hatta en Soekarno de Republiek Indonesia uit. Dit was het begin van de bloedige Bersiapperiode en de koloniale oorlog. Voor hun eigen veiligheid bleven de ex-geïnterneerden (Nederlanders en Indo-Europese burgers) nu in de zgn. Bersiapkampen. Vele Nederlanders wilden snel terug naar Holland. Zo ook Tilly.

Medan, 30 Nov 45

Mijn lieve, lieve Joop,

Enige dagen na mijn verjaardag ontving ik je eerste brief van 1 november. Je weet niet half hoe gelukkig al die post mij weer gemaakt heeft, na al die lange moeilijke jaren van internering zonder enig bericht of levensteeken. Jo, wij kunnen niet dankbaar genoeg zijn dat wij het er allen levend afgebracht hebben. De mijne en ook jouw familie zijn daarin wel bevoorrecht.

Alles zijn wij ook hier kwijt, evenals jullie. Maar och, we leven en zijn gezond en dit is toch maar 't aller voornaamste, met Gods hulp beginnen we straks weer met nieuwe moed. Het is hier anders een rare vrede, we merken er nog maar weinig van. Leven in Medan nog in kampverband en uit de couranten lees je natuurlijk dat de toestand op Java en Sumatra alles behalve rooskleurig is, vooral Java is er ellendig aan toe en zijn er al heel wat slachtoffers gevallen. Ik ben voor een half jaar afgekeurd, mocht dan eventueel naar Australië of Nieuw-Zeeland, maar heb Holland aangevraagd. Ik wil zelfs proberen om als bootzuster een baantje te krijgen, niet omdat ik dit zo dol vind maar heb dan eerder kans op een plaats op al die overvolle booten. Ik hoop het toch zo, wat heb ik er aan weer alleen in Australië te zitten en dit knapt mij heusch niet op. Ik snak naar allen, die mij lief en dierbaar zijn in mijn eigen vaderland, wat zeg jij! Ik ben nu een maand in Medan en voel me veel beter. Ik slaap alleen hopeloos slecht en ben erg gauw moe zodat ik na mijn huishoudelijke plichten 's ochtends gedaan te hebben, vaak even op mijn bed plof om te bekomen. Ik heb het deze jaren ook bar druk gehad. Steeds in de kamphospitalen gewerkt met weinig geschoolde hulp en heel veel ellende en narigheid daar meegemaakt. Ik heb zelf diphterie, malaria en hongerodeem gehad (dit laatste is nog niet helemaal verdwenen) maar het zal natuurlijk steeds

In januari kan Tilly als bootzuster mee met de 'Noordam' naar Holland. De boot is stampvol met 2000 passagiers.

Medan 24 Nov. 95
 Mijn lieve lieve Toop.
 Eenige dagen na mijn vertrekking onthield ik je 1ste brief van 14
 je weet niet half het gelukkig al die post mij terug
 gemerkt ik heb. Nu al die lange moeilijke tijd van
 onderneming konde enig brieven of berichten.
 Nu wij kunnen niet dankbaar genoeg zijn dat wij
 heel en allen levend afgevoerd hebben. De mijne en
 ook mijn familie zijn allen wel bevonden.
 Alles bij mij is heel gezond. Evenals jullie.
 Nu ook, we leven in zijn gezondheid in dit fort
 met de allerminste moeite, met Gods hulp begint
 we steeds meer met nieuwe bevindingen. Het is hier
 anders dan de rare vrede, we merken er nog in
 weinig van. Leven in Medan nu is een overvloed
 te met de overvloed van de natuur. Het is de vrucht van
 de zon te laten alle bijkomende rijkdomen, vooral de
 is de ellendigheid van de te zijn te al. Het is niet schadelijk
 gevallen. De Bata voor de twee jaar afgekeerd, met
 dan transport naar Australië of Kilim Kaland, maar
 heb Holland aangevraagd, ik wil help proberen om de
 brokanten te laten te krijgen, niet omdat ik dat
 kan dat vind. Maar heb de meerde kans op de plaats
 op at die overvloedige baten. Ik hoop het fort hier, niet dat
 ik er van veel alle in Australië te krijgen te al
 knapt mij leest niet op. Ik heb maar alle die
 mij lief te die baten, hij is mijn eigen vaderland, niet
 dat jij? De Bata nu de maand in Medan te voet mij
 heel beter, ik hoop allen hooplos staat te be-
 gaan nu, zodat ik nu mijn huishoudelijke plichten
 overloos geven te hebben, ook van op mijn best plof
 om te bekomen. Ik heb het deze jaar ook van de
 gebied, steeds in de koninkrijken gewent met
 weinig goedwillige hulp te al. Het is veel ellendigheid te nagen.
 heid dat ingesloten. Ik heb veel dysenterie, melaan
 te hongerveden gebied, (het brood is nu niet helemaal
 voldoende), maar ik heb natuurlijk steeds beter worden.
 Want de vrede is hier belangrijk verbeterd. De jaar
 hadde wij geen brood vlees, baten, melk, water, gebel
 suiker, om de maand, vrede te al. Nu is, grote bevinding.

 Eerste kantje van brief
 'aek pamienke'

beter worden want de voeding is hier belangrijk verbeterd. In jaren hadden wij geen brood, vleesch, boter, melk, eieren gehad. Suiker 1 ons per maand, vruchten heel weinig, groenten evenzo. Enfin, in één woord gezegd meer dan slechte onvoldoende voeding en treurige behuizing. De Jappen hebben ons wat je noemt, vies te pakken gehad. Toch geloof ik dat het in Holland nog erger geweest is onder 't moffentuig. We komen nu natuurlijk pas weer een beetje op de hoogte van alles. Zaten jarenlang verstoken van nieuws etc. Ik ging hier in het kamp van de week naar een paar lezingen, o.a. de inval in Arnhem Sept. 44 en het ontstaan van de Prinses Irene Brigade. Wat een schitterend ondergronds werk is er ook gedaan, alle goede Nederlanders hebben daaraan meegedaan, echt om trotsch op te zijn. 't Heeft helaas wel veel slachtoffers gekost. Wat is ons mooi, lief Arnhem ook verwoest, je kunt het je gewoon niet voorstellen straks al die oude bekende plekjes niet meer te zullen vinden. Wat zal dat ook een indroevige uittocht geweest zijn al die vluchtende menschen. Wat is oorlog toch iets ontzettends, grote waanzin, alleen dood en verderf, verwoesting is het resultaat!

Joop, ik hoop maar dat je bij George en Mien gaat wonen deze winter. Dat is voor jou ook veel gezelliger en helpen jullie elkaar ook weer op die manier. Ben je zelf veel ziek geweest deze laatste jaren en de verdere familie? Staat het huis van Ger en Jan nog en ook het huis in de Gravenstraat? Wat jammer dat je Moeder het nu weer te kwaad heeft gekregen met haar zenuwgestel, na zich in die oorlogsjaren zo flink gehouden te hebben. Woont ze bij Riek in? Zijn Riek en Johan niet geëvacueerd geweest? En in Haarlem? Hebben Mies en Henk hun zoon uit de moffenklaauwen kunnen houden? Hij is zeker ondergedoken, hè? Dat Jan al getrouwd is en een zoontje heeft! We worden oud Jo, als je dat allemaal zo bedenkt! Joop Kyne (Uit den Boogaard) is steeds bij ons in 't kamp geweest, zij heeft dikwijls en lang bij mij in het hospitaal gelegen met dysenterie en malaria, was ontzettend vermagerd, 'k heb meermalen voor haar leven gevreesd. Ze heeft een aardig dochtertje van $\pm 3\frac{1}{2}$ jr. Jopie knapt nu erg op, je ziet haar met de dag groeien. Leven haar ouders nog, 'k hoop het toch zo voor haar.

Enfin, in één woord gezegd meer dan slechte onvoldoende voeding en treurige behuizing, meer dan slechte onvoldoende voeding en treurige behuizing, meer dan slechte onvoldoende voeding en treurige behuizing. De Jappen hebben ons wat je noemt, vies te pakken gehad. Toch geloof ik dat het in Holland nog erger geweest is onder 't moffentuig. We komen nu natuurlijk pas weer een beetje op de hoogte van alles. Zaten jarenlang verstoken van nieuws etc. Ik ging hier in het kamp van de week naar een paar lezingen, o.a. de inval in Arnhem Sept. 44 en het ontstaan van de Prinses Irene Brigade. Wat een schitterend ondergronds werk is er ook gedaan, alle goede Nederlanders hebben daaraan meegedaan, echt om trotsch op te zijn. 't Heeft helaas wel veel slachtoffers gekost. Wat is ons mooi, lief Arnhem ook verwoest, je kunt het je gewoon niet voorstellen straks al die oude bekende plekjes niet meer te zullen vinden. Wat zal dat ook een indroevige uittocht geweest zijn al die vluchtende menschen. Wat is oorlog toch iets ontzettends, grote waanzin, alleen dood en verderf, verwoesting is het resultaat!

Joop, ik hoop maar dat je bij George en Mien gaat wonen deze winter. Dat is voor jou ook veel gezelliger en helpen jullie elkaar ook weer op die manier. Ben je zelf veel ziek geweest deze laatste jaren en de verdere familie? Staat het huis van Ger en Jan nog en ook het huis in de Gravenstraat? Wat jammer dat je Moeder het nu weer te kwaad heeft gekregen met haar zenuwgestel, na zich in die oorlogsjaren zo flink gehouden te hebben. Woont ze bij Riek in? Zijn Riek en Johan niet geëvacueerd geweest? En in Haarlem? Hebben Mies en Henk hun zoon uit de moffenklaauwen kunnen houden? Hij is zeker ondergedoken, hè? Dat Jan al getrouwd is en een zoontje heeft! We worden oud Jo, als je dat allemaal zo bedenkt! Joop Kyne (Uit den Boogaard) is steeds bij ons in 't kamp geweest, zij heeft dikwijls en lang bij mij in het hospitaal gelegen met dysenterie en malaria, was ontzettend vermagerd, 'k heb meermalen voor haar leven gevreesd. Ze heeft een aardig dochtertje van $\pm 3\frac{1}{2}$ jr. Jopie knapt nu erg op, je ziet haar met de dag groeien. Leven haar ouders nog, 'k hoop het toch zo voor haar.

tweede velletje van
brief 'aek pamienke',
geschreven op
voorbedrukt Japans
papier.

'k Ben in Sept. 41 naar Kisaran vertrokken. Tusschen een van de doktoren en mij was het allang geen goede verstandhouding en trek je als zuster natuurlijk aan 't kortste eind. 'k Heb hem leeren kennen als een zeer unfair, gemeen mensch. Enfin, 'k denk maar zoo, hij krijgt z'n streken nog wel eens op z'n boterham terug, met dit al heb ik er heel veel verdriet over gehad. Gelukkig heb ik weer een uitstekende baan terug. En heb aan één kant nog geboft, want ben vrij lang in mijn eigen hospitaal geïnterneerd met ± 17 bekenden. We hadden het daar nog goed, konden er nog een paar bedienden op nahouden en hadden lekker en voldoende eten.

27 Sept. 43 werd ik 's ochtends plotseling weggehaald. Ik was juist met dr. op de zalen in 't Inlandsche hospitaal aan 't visite maken toen er een Jappenauto aangereden kwam en ik bevel kreeg om maar direct mee te komen. 'k Mocht even een en ander inpakken, moest eten voor één dag meenemen, goedendagzeggen en weg was ik. 't Resultaat natuurlijk dat ik veel te veel nog achtergelaten heb waar ik later dringend behoefte aan had, maar ja op zo'n moment ben je de kluts kwijt en kan je alles niets meer schelen. Trouwens ik had er gewoon geen tijd voor, was al blij dat ik mijn matras en twee handkoffers ingepakt en meekreeg. 'k Heb 5 kampen afgewerkt, waarvan Aek Pamienke (het laatste kamp voor Medan) 't allergenste was. Wat zijn we dankbaar dat wij daar vandaan zijn! 'k Ben heusch aldoor een van de sterken geweest maar had het daar de laatste maanden zelf te kwaad hoor, kon het gewoon haast niet meer volhouden. Nee, een onbeschrijfelijke toestand! Er zullen wel heel wat boeken over geschreven worden en kun je straks alles haarfijn lezen en wie weet, kom ik gauw naar jullie allen toe en kan ik een mondeling verslag van alles doen. Mijn zenuwgestel heeft een flinke klap gehad, dat verzeker ik je. Wat heb ik al die jaren in angst en zorg over jullie geleefd. Pas 2 Nov. voor 't eerst een levensteken van Roode Kruis kliniek van Jan, voor die tijd nooit en nooit iets gehoord!

Kun je je mij slank voorstellen met een gewicht van 48 kg? Indisch gewoon, maar nu kom ik alweer aan, ben over de 50 kg. Toch wil ik voor geen goud meer zoo dik worden hoor en dat zal nu misschien wel lukken, daar mijn maag aan weinig voeding gewend is geraakt.

'k Heb trouwens nog steeds last van oedeemen aan beenen en buik, volgens Dr. kan dit nog wel 'n ½ jaar duren en moet het langzaam slijten. 'k Ben daarom trouwens ook afgekeurd, mijn pols was ook te slap en te vlug en was ik helemaal wat je noemt overwerkt. Maar 'k voel mij nu stukken beter dan een maand geleden hoor, dus geen enkele reden tot ongerustheid. Nu Jo, ik had nooit naar Indië moeten gaan, niets gedaan om hier alleen te zitten en in oorlogstijd is dit nog eens zo erg. Maken Mien en George het heus goed en de kinderen ook? Hebben ze erge honger en armoe geleden, 'k vergeef het mijzelf nooit dat ik ze niet meer geholpen heb in mijn verlof, voorlopig zie ik er nu geen kans toe, ben zelf alles en alles kwijt evenals jullie in Arnhem. Bestaat het Gemeente Ziekenhuis en Diac.huis nog? Schrijf mij eens gauw van alles. Wat fijn dat je nu een fiets hebt, daar zal je veel plezier van hebben, vooral toen er nog helemaal geen vervoermiddel meer was. Kom mijn lieve Jopie, het is half elf en ga ik naar bed, ik slaap in de eetkamer. We wonen nu met z'n negenen hier in huis, waarvan twee kinderen, gelukkig vrij rustig, want daar hebben we enorm behoefte aan. George schrijf ik gauw. 'k Wensch je het allerbeste toe en hoop maar dat je moeder nog voor je gespaard mag blijven en zij weer wat op mag knappen. Alle bekende mensen hartelijk gegroet, 'k wensch jullie met allen een gezegend Kerstfeest en veel goeds in 46 toe. Geef George, Mien en de kinderen een kus van mij. Sterkte en kracht voor je werk wensch ik je toe. Houd je maar taai lieverd. Heel veel dikke kussen voor je.

bijna gebroken

afzender Thé

Jo en Thé raakten elkaar kwijt toen Thé op Dolle Dinsdag naar Amsterdam ging om haar ouders te helpen en Jo kort daarna naar Ede evacueerde. Pas begin 1945 hebben ze elkaars adres weer gevonden en elkaar een keer geschreven. Een jaar later ontvangt Jo een brief van Thé, waarin ze schrijft hoe alle gebeurtenissen haar bijna hebben gebroken.

den Haag, 9 maart 1946

Lieve Jo,

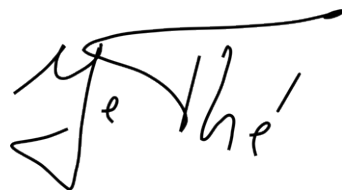
Wat was ik aangenaam verrast met je brief. Ik ga hem dan ook direct beantwoorden al is het met de schrijfmachine want thuis kom ik nergens toe want daar liggen bergen werk voor me te wachten. Jo er is zoo ontzettend veel gebeurd nadat ik je het laatst schreef dat ik niet weet waarmee ik beginnen moet. Eerst wil ik je het voor mij meest naar voren komende vertellen. Mijn arme zusje Tineke heeft het Concentratiekamp niet mogen overleven. Zij is van Ravensbrück waar ze 3½ jaar zat begin Maart 1945 naar Mauthausen in Oostenrijk vervoerd in open beestenwagens in een ijzige kou met zoo veel vrouwen in de wagens dat ze niet konden zitten nog zich bewegen met slechts een hompje brood en gesmolten sneeuw om te drinken. 5 dagen en 6 nachten lang. Ze had het al aan haar nieren maar dit gaf haar de genadeslag. Ze kreeg nierversgiftiging en stierf na een paar dagen in Mauthausen op 19 Maart.

's avonds Op 22 April werd Mauthausen bevrijd dus een maand erna. Welk een tragedie hè. Haar man Bobby is zoo goed als zeker direct van Amersfoort naar Auschwitz getransporteerd en daar vergast. Daar ik geen berichten van haar kon krijgen d.w.z. allemaal vrouwen die wat kwamen vertellen maar niemand die echt vriendin met haar was heb ik het zelf in de hand genomen. Ik had van iemand gehoord dat ze heel erg bevriend was met 2 Belgische vrouwen. Ik ben toen naar Brussel geweest in September vorig jaar, heb alle ziekenhuizen afgelopen, zelfs krankzinnigegestichten om te zoeken naar mensen uit het kamp of misschien zij zelf. Eindelijk een oproep gedaan in de Belgische radio en advertentie in de kranten. De laatste dag van mijn toegestane verblijf toen moest je nog een visum hebben lukte het mij het adres te weten te komen van een harer vriendinnen, die 2 souvenirs van Tineke meebracht nl. 2 geborduurde zakdoekjes, die ze zelf staande op appèl had geborduurd, een lokje haar en haar asch. Ik heb toen alles mee naar huis genomen met een vreeselijke reis terug wat toen nog erg lastig ging. Deze slagen waren nog niet genoeg. 22 Februari verongelukte mijn tweede zuster op het vliegveld in Frankfurt waar ze werkte als airhostess bij de Amerikanen. Ze wilde een brief posten de machine stond stil maar de propellers draaiden nog ze

boog haar hoofd voor de zuiging die deze dingen maakten en zag niet dat de piloot wenkte om toch vooral stil te staan en liep zoo in de propellers. Zij was op slag dood. Dit is nu dus ca. 2 weken geleden. Zij werd per ambulance naar Amsterdam vervoerd en is woensdag verleden week gecremeerd. Volgend maand zou ze trouwen met een Lt.Kolonel die ze daar had leeren kennen een Amerikaan. Hij is ook hier geweest bij de crematie en heelemaal verslagen. Ze was juist zoo overgelukkig en is het een schril contrast. Tineke ging heen in de diepste ellende en Wies in het hoogste geluk. Nu ben ik nog slechts als eenigst meisje over. Mijn jongste broer in Nijmegen geweest gedurende de heele oorlog is intusschen getrouwd. Mijn broer in Indië is overal goed doorheen gekomen. Hij was getrouwd doch heeft zijn vrouw een ander leeren kennen en om scheiding gevraagd. Hij was al de tijd geïnterneerd. Intusschen heeft ook hij zich getroost en een andere vrouw leeren kennen. Hij hoopt a.s. April naar Holland te komen na 8 jaar van ons gescheiden te zijn geweest. Mijn lievelingsbroer John is vorig jaar Augustus naar Engeland en vandaar naar Indië vertrokken. Gelukkig is hij als het ware gestrand in Ambon toen hij als vrijwilliger zich had opgegeven om de in Australische havens liggende R.Kr. schepen naar Indië te helpen varen. Hij was van alles, stoker, kok, tremmer je kunt zoo gek niet bedenken. Alles hebben die jongens aangepakt. In Ambon kregen ze congé en later konden ze kiezen naar Java door of blijven op Ambon. Hij bleef met zijn vriend en werd houtvester wat voor hem een zalig werk was, want de heele dag buiten in de bosschen en bovendien eigen baas. Achteraf ben ik ontzettend blij dat hij daar zit en niet op Java. Voorloopig zal hij er nog wel blijven vermoed ik. Mijn oudste broer die tandarts is, is nu in Singapore voor de tweede keer aangezocht om per vliegtuig heen te gaan en per boot terug met repatrieerenden voor de tandheelkundige hulp. Hij weet van het tragisch ongeval van Wies nog niets. Wij konden hem niet bereiken. Jo, je kunt nu zeker begrijpen waarom ik niets meer liet hooren. Ik ben zoo uitgeput geweest moreel dat ik tot niets kon komen. Ik heb maanden in Hilversum gezeten bij die vrienden van me die Russen, waarvan de kindertjes mede door mijn toedoen hebben kunnen onderduiken. Zij zelf hebben beide de kampen overleefd. Het zijn Joden en werden gepakt bij razzia op de Kaag. Zij zat lang in Westerbork en daarna Theresienstadt en hij maakte Polen door en daarna Buchenwald. Dit gezin vond elkaar terug als een wonder. Het begon aldoor slecht en alles had pech en het einde was toch goed. Zij hadden geen hulp en kregen eindelijk na lang zoeken een huis in Hilversum. Ik heb toen geholpen om hun huishouden weer op poten te zetten. Half Januari ging ik er weg. Mijn geld was op wat ik gespaard had en ik moest weer werk zoeken, tenminste kantoorwerk waar ik verdiende. Ondertusschen verhuisde ik in Den Haag, naar de Schuytstr.⁴⁶ waar ik een groote zitslaapkamer heb, een kabinet als slaapkamer en een keuken. Ik ben er mijn eigen baas kook voor mezelf en heb mijn lieveling Haidje nog steeds bij me d.w.z. hij logeert nu even in Amsterdam omdat hij niet meer in den trein mag en ik hem dus niet meer ieder weekend mee kan nemen. Mijn ouders komen in Juni weer in Den Haag wonen op het Fred.Hendrikplein. Zij hebben daar een

huis geërfd van mijn tante en trekken daar in. Ik blijf echter op mezelf hoewel ik misschien wel tegen die tijd weg zal gaan van kantoor en helpen in de huishouding want mijn moedertje kan het niet meer af. Ik vergat nog te vertellen dat vanaf 20 October tot 7 Januari mijn vader in het ziekenhuis lag en op het randje van de dood heeft gelegen. Trombose in beide beenen en een emboli in de longen. Nu scharrelt hij al weer aardig al zal hij nooit meer de oude worden. Op het moment werk ik tijdelijk bij het Rijkstextielbureau afd. Zakken-centrale. Ga echter vandaag hier weg, neem een week vrij en treed dan de 18 in dienst bij TNO een researchbureau voor alle industrie en nijverheid. Vermoedelijk wel interessant. Ik kon enorm veel banen krijgen en solliciteerde lang. Het was echter net of ik dit moest krijgen want iedere keer kwam er iets tusschen en dan kwamen ze toch weer terug om te vragen of ik kwam. Ik zal het probeeren gaaf het niet dan ben ik er niet aan getrouwd en kan weer weggaan. Een kennisje van me gaat 1 April naar Stockholm en wil dat ik er ook naar toe ga. Misschien doe ik dat wel maar ik laat nu maar even alles bezinken want ik heb zooveel emoties gehad dat ik innerlijk mijn evenwicht kwijt ben. Mijn neef die de heele oorlog op alle gevaarlijke punten was en die o.a. als eerste Den Haag binnenkwam verongelukte een paar maanden geleden met zijn jeep bij Zeist zijn vader zit in een kamp in Indie. Hij laat een vrouw met 3 kleine kinderen achter. Jo, ik geloof dat niet veel menschen in zoo'n kort tijdsbestek zooveel verdriet en narigheid hebben meegemaakt en het eenige wat me ook uiterlijk er bovenop houdt is het veele werk wat ik steeds heb zoo niet op kantoor dan thuis met kleertjes maken voor kinderen en babies en dan mijn huishouding. Mijn vriendin waar ik nu naast woon in de Schuytstraat is een schat voor me. Ze heeft zelf een heel moeilijk leven en voelt en begrijpt je daarom zoo goed. Ze is een onschatbare steun voor me en zonder haar hield ik het niet vol. Want alleen zijn kan ik maar niet dan komt alles weer terug en valt op je neer. Ik ben dan dikwijls zoo in de put dat ik het liefst zelf er niet meer zou willen zijn. Lieve Jo ik ga eens eindigen want heb werk wat ik nog af wil maken voor ik vertrek. Deze brief zal ik in Arnhem laten posten dan heb je hem gauwer. Want dit kantoor is een oorspronkelijk Arnhemsch kantoor en ze gaan eind Maart weer terug. De meisjes hier gaan in A. weekenden, mocht je er iets voor voelen een weekend bij me te komen logeeren Jo, schrijf het mij even van te voren. Ik zal het erg prettig vinden. Laat het me echter van te voren weten dat ik niet juist weg ben of zoo. Hopenlijk tot spoedig ziens en schrijf je me weer eens. Groet je Cor van mij.

Veel liefs en een zoen

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Cor van mij'. The signature is stylized with a large, sweeping initial 'C' and a long horizontal line extending to the right.

Herkomst illustraties

De illustraties, meestal via het internet verkregen, zijn afkomstig uit het bezit of beheer van de volgende instellingen:

- p. 11 delpher.nl. Arnhemse Courant 09-07-1943.
- p. 12 en 13 ad.nl. © HH/Nederlands Fotomuseum.
- p. 17 Gelders Archief: 1557-60.
- p. 24 internet, geen gegevens beschikbaar.
- p. 29 Noord-Hollands Archief: NL-HlmNHA_54022303
- p. 34 Noord-Hollands Archief: NL-HlmNHA_540464420
- p. 37 Gelders Archief: 1560–5902, Public Domain Mark 1.0 licentie.
- p. 39 delpher.nl. De Telegraaf 05-09-923.
- p. 49 Gelders Archief: 1557-768
- p. 60 dagblad Trouw 29-08-2019. © Trouw
- p. 66 commons.wikimedia.org.
- p. 71 mijn gelderland.nl. © collectie Toon Nelemans, Rozendaal.
- p. 72 Gelders Archief: 1560–3210, Public Domain Mark 1.0 licentie.
- p. 75 Nationaal Archief. Fotocollectie Anefo. Toegangsnummer 2.24.01.03.
- p. 77 Gelders Archief: 1533-19889, P.J. de Booy, CC-BY-4.0 licentie.
- p. 91 Gelders Archief: 1523-148-0298, Nico Kramer, CC-BY-4.0 licentie.
- p. 92 delpher.nl. Arnhems dagblad 18-06-1945

De hierboven niet genoemde illustraties behoren tot het familiearchief.

Voornaamste bronnen en enige literatuur

Het Familieverhaal, Jan de Groot en Katy van den Burg. Heruitgave door Jan Pieter en Gert de Groot, 2012. Familiearchief.

Arnhem september 1944, Gemeentearchief Arnhem 1969.

Arnhem 44/45, evacuatie verwoesting plundering bevrijding terugkeer, P.R.A. van Iddekinge.

De Gelderse Boekhandel BV, Arnhem, Gouda Quint BV, Arnhem., 1981 ISBN90 60000 229 6.

De slag om Arnhem, Antony Beevor. Ambo / Anthos, 2019 EAN 9789026347115.

Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 10, L. de Jong. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1981.

Gelders Archief, toeg.nr. 1557 Documentatiecollectie Tweede Wereldoorlog.

Archival.nl. Archievenoverzicht Ede. Woningkaarten en toegangnr 1006 Collectie Ede 1940-1945.

Dit boekje bevat brieven aan de Arnhemse Jo Mekking (1903-1985), die zij ontving tussen september 1944 en september 1945. De brieven zijn aan haar gestuurd door familieleden uit Haarlem en Den Haag, en door Arnhemse vrienden en (bevriende) mensen van het notariskantoor waar zij werkte.

Al deze briefschrijvers leefden in de bezette gebieden van Nederland ten noorden van de grote rivieren en beleefden de verschrikkingen van het laatste oorlogsjaar. De Arnhemse briefschrijvers ondergingen daarbij nog de (gevolgen van de) beruchte Slag om Arnhem: oorlogsgeweld, evacuatie, wisselend onderkomen elders, en moeizame terugkeer naar de verwoeste stad.

